

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

IURIDICA 1980

MONOGRAPHIA XXXIV

RECEIVED
JAN 10 1880
JAN 10 1880

PAVEL VOJNA **VZNESENÍ OBVINĚNÍ
V ČS. PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ
TRESTNÍM**

**UNIVERZITA
KARLOVA
PRAHA 1980**

VÝSTAVKA
V OBLASTI
TRŽNÍ

UNIVERZITA
PRAHA
1980

VZNESENÍ OBVINĚNÍ V ČS. PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ TRESTNÍM

Úvodem	7
Kapitola první: Pojem institutu vznesení obvinění a jeho vznik v čs. trestním řízení	11
Kapitola druhá: Podmínky rozhodování o vznesení obvinění	17
Oddíl první: Úvodní výklady	17
Oddíl druhý: Orgán oprávněný vznést obvinění	17
Oddíl třetí: Důvodnost obvinění	24
Oddíl čtvrtý: Důvodnost obvinění a subjektivní přesvědčení vyšetřovatele	41
Oddíl pátý: Čas rozhodnutí o vznesení obvinění	51
Kapitola třetí: Obsah a forma rozhodnutí o vznesení obvinění	55
Oddíl první: Úvodní výklady	55
Oddíl druhý: Označení orgánu, který rozhodnutí vydal, dne a místa rozhodnutí	55
Oddíl třetí: Výrok rozhodnutí o vznesení obvinění. Popis skutku a právní kvalifikace	56
Oddíl čtvrtý: Odůvodnění rozhodnutí o vznesení obvinění (důvody stíhání)	62
Oddíl pátý: Poučení o oprávněném prostředku proti rozhodnutí o obvinění	73
Oddíl šestý: Forma rozhodnutí o obvinění	74
Souhrn v českém jazyce	76
Souhrn v ruském jazyce	80
Souhrn v německém jazyce	84

СОДЕРЖАНИЕ

ПРЕДЪЯВЛЕНИЕ ОБВИНЕНИЯ В ЧЕХОСЛОВАЦКОМ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОМ УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Введение	7
Глава первая: Понятие института предъявления обвинения и его возникновение в чехословацком уголовном судопроизводстве	11
Глава вторая: Условия принятия решения о предъявлении обвинения	17
Отдел первый: Введение	17
Отдел второй: Органы компетентные в предъявлении обвинения	17
Отдел третий: Обоснованность обвинения	24
Отдел четвертый: Обоснованность обвинения и субъективное убеждение следователя	41
Отдел пятый: Время решения о предъявлении обвинения	51
Глава третья: Содержательная и формальная структура решения о предъявлении обвинения	55

Отдел первый: Введение	55
Отдел второй: Наименование органа, вынесшего постановление, указание даты и места принятия такого решения	55
Отдел третий: Резолютивная часть постановления о предъявлении обвинения и юридическая квалификация	56
Отдел четвертый: Обоснование постановления о предъявлении обвинения (основания привлечения к ответственности)	62
Отдел пятый: Разъяснение порядка обжалования постановления о обвинении	73
Отдел шестой: Форма постановления о обвинении	74
Резюме на чешском языке	76
Резюме на русском языке	80
Резюме на немецком языке	84

INHALT

DIE ERHEBUNG DES ANSCHULDIGUNG IM TSCHECHOSLOW. VORBEREITENDEN STRAFVERFAHREN

Einleitung	7
Kapitel I.: Der Begriff des Instituts der Erhebung der Anschuldigung und seine Entstehung im tschechoslow. Strafverfahren	11
Kapitel II.: Die Bedingungen der Entscheidung über die Erhebung der Anschuldigung	17
Abteilung 1: Einführende Darlegungen	17
Abteilung 2: Das zur Erhebung der Anschuldigung berechtigte Organ	17
Abteilung 3: Die Begründetheit der Anschuldigung	24
Abteilung 4: Die Begründetheit der Anschuldigung und die subjektive Überzeugung des Untersuchungsbeamten	41
Abteilung 5: Der Zeitpunkt der Entscheidung über die Erhebung der Anschuldigung	51
Kapitel III.: Inhalt und Form der Entscheidung über die Erhebung der Anschuldigung	55
Abteilung 1: Einführende Darlegungen	55
Abteilung 2: Die Bezeichnung des Organs, das die Entscheidung herausgab, Tag und Ort der Entscheidung	55
Abteilung 3: Der Ausspruch der Entscheidung über die Erhebung der Anschuldigung. Die Beschreibung der Tat und die rechtliche Qualifikation	56
Abteilung 4: Die Begründung der Entscheidung über die Erhebung der Anschuldigung (Verfolgungsgründe)	62
Abteilung 5: Die Belehrung über das Rechtsmittel gegen die Entscheidung über die Anschuldigung	73
Abteilung 6: Die Form der Entscheidung über die Anschuldigung	74
Resumé in tschechischer Sprache	76
Resumé in russischer Sprache	80
Resumé in deutscher Sprache	84

Československá věda trestního procesního práva ani československá kriminalistická věda se bezprostředně rozpracováváním institutu vznesení (sdělení) obvinění, jeho významem, souvislostmi a účinky příliš nezabývala. S výjimkou statí prof. Husára,¹ literatura, včetně učebnic, komentářů a judikatury, obsahuje jen zmínky k této problematice. Jestliže však tato tematika bude chápána širěji, a to je zcela nutné vzhledem k místu a smyslu institutu vznesení obvinění a jeho vazbě na celou konstrukci a principy čs. trestního řízení, pak v literatuře existuje více prací, které mají pro chápání i výklad tohoto institutu význam. Jsou to především monografie prof. Růžka,² které jsou východiskem zejména pro řešení otázky teorie skutku a zachování jeho totožnosti. Dále je třeba zmínit i práce dr. Burdy,³ prof. Husára,⁴ doc. Císařové,⁵ dr. Matherna,⁶ dr. Mandáka⁷ a řadu statí nebo článků týkajících se teorie soudních důkazů, základních zásad trestního řízení, koncepce, organizace a struktury trestního procesu i jeho jednotlivých institutů (např. vazby, výsledku obviněného, podezřelého aj.). Z kriminalistických prací je pak třeba ještě zvlášť připomenout práci prof. Pješčaka,⁸ kterou nutno vzít v úvahu např. při řešení pojmu důvodnost obvinění s přihlédnutím k teorii vyšetřovacích verzí.

Problematika vznesení obvinění je však předmětem mimořádné pozornosti sovětských procesualistů i kriminalistů. Svědčí o tom řada statí v sovětských učebnicích a časopisech, i monografiích věnovaných tomuto tématu, které jsou v této práci vzpomínány.

¹ Husár, E.: K niektorým otázkam vznesenia obvinenia v trestnom konaní. In: Právnické štúdie XX, 1972.

² Růžek, A.: Právní moc a vykonatelnost rozhodnutí v trestních věcech. Praha 1958, zejm. str. 7 a násl., str. 55 a násl., a téhož autora Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení. Praha 1964, zejm. str. 116 a násl., str. 166 a násl.

³ Burda, A.: Přípravné řízení trestní. Socialistické soudnictví č. 3, 4, 1967, zejména str. 32 a násl., str. 49 a násl., str. 55, 78 a násl., str. 106 a násl.

⁴ Husár, E.: Predbežné prejednanie obžaloby v československom trestnom procese. Bratislava 1965, zejm. str. 164 a násl., str. 174 a násl., str. 188 a násl.

⁵ Císařová, D.: Obhájce v československém trestním řízení. In: Acta Universitatis Carolinae – Iuridica V, Praha 1966, zejm. str. 60 a násl.

⁶ Mathern, V.: Výpověď obviněného a svědka v konaní před soudem. Bratislava 1968, zejm. str. 7 a násl., str. 36 a násl., str. 56 a násl.

⁷ Mandák, V.: Vazba v trestním řízení – nástin základních otázek. (Kandidátská disertace.) Praha 1971, Univerzita Karlova, fakulta právnická, zejm. str. 78, 258, 312 a násl., str. 401 a násl.

⁸ Pješčak, J.: Vyšetřovací verzie. Kriminalistická štúdie. Praha 1965, zejm. str. 66–67, 73–90.

Celkově malá pozornost věnovaná institutu vznesení obvinění v čs. nauce (a to zejména ve srovnání se sovětskou procesualistikou a kriminalistikou) ukazuje na jistou mezeru v teorii, a to zvláště i vzhledem k významu tohoto institutu v trestním řízení. Nelze přehlédnout, že smysl tohoto institutu vyplývá z celé koncepce procesu, jmenovitě z významu přípravného řízení v celé struktuře trestního řízení, z vazby vznesení obvinění na další celková („klíčová“) rozhodnutí v tomto řízení, jako je obžaloba a rozsudek. Institut vznesení obvinění spoluurčuje i charakter řízení tím, že zabezpečuje vysoký stupeň demokratismu a humanismu řízení právě ve vztahu k osobě, proti které se řízení vede. Vznesení obvinění patří mezi „ústřední body“ přípravného řízení, vrcholí v něm jedna z prvních a nejdůležitějších fází procesního a kriminalistického postupu, která znamená často první a v jistém smyslu vůbec nejcitlivější střet orgánu trestního řízení s občanem. Zároveň je vznesení obvinění jedním z „nejběžnějších“ procesních úkonů orgánů přípravného řízení. Vzhledem k důsledkům vznesení obvinění, realizace tohoto institutu vyžaduje maxima pozornosti tak, aby v každém jednotlivém případě odpovídal představě zákonodárce. To tím spíše, že v našem právu nemá takovou tradici jako např. institut obžaloby a rozsudku, či jednotlivé instituty důkazního práva a zajišťovacích opatření.

Příspěť k vyplnění této mezery v teorii a nauce chce předkládaná práce. Přitom sleduje nejen teoretické rozpracování, ale orientuje se i na praxi se záměrem ovlivnit správnost a přesnost postupu v přípravném řízení: Má působit proti přetrvávajícím nedostatkům spočívajícím např. v nedůvodném, neúplném, předčasném nebo zpožděném rozhodování o obvinění; chce upozornit na nedoceňování procesněprávního, politického a etického významu a smyslu vznesení obvinění a jeho důsledků. Tím by měla pozitivně ovlivnit dodržování socialistické zákonnosti v trestním řízení v jeho patrně nejnáročnějším a nejcitlivějším stadiu.

Institut vznesení obvinění vyvolal potřebu řešit celou řadu otázek souvisejících s procesněprávní praxí a kriminalistickobezpečnostní činností, protože značně ovlivnil konstrukci celého přípravného řízení a jeho důsledky zasáhly celou strukturu trestního procesu. Mezi konkrétní procesněprávní okruhy problémů, jež bezprostředně navazují na tento institut, patří zejména oznámení vzneseného obvinění, přezkoumání zákonnosti a důvodnosti obvinění a účinky vzneseného obvinění na způsob a postup dalšího řízení a na postavení, oprávnění a povinnosti procesních subjektů. Z kriminalistickotaktických problémů sem patří zejména taktika a organizace opatřování podkladů pro vznesení obvinění a taktické a organizační otázky spojené s vydáním rozhodnutí o vznesení obvinění, s formulací jeho textu, s jeho oznámením a s umístěním tohoto rozhodnutí mezi jinými vyšetřovacími úkony. Jde tu o relativně samostatnou problematiku, kterou je třeba vyhradit samostatnému zpracování také pro její rozsáhlost. Autor

této práce se uvedenými souvisejícími problémy zabýval v I., III., IV. a V. části své disertace.⁹

Text předkládané práce se v podstatě shoduje s úvodní partií a druhou částí této disertace obhájené počátkem r. 1976 před komisí pro obhajoby v oboru trestního práva a kriminalistiky právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, již předsedal — tehdy již naposledy — prof. JUDr. Vladimír Solnař, DrSc., člen korespondent ČSAV. Autor využívá této příležitosti, aby jako poslední disertant, ještě in memoriam, vyjádřil prof. Solnařovi poděkování za cenné připomínky k práci a za pozornost, kterou práci věnoval.

Autor jako externí aspirant byl školen prof. JUDr. Antonínem Růžkem, CSc. Prof. Růžkovi vděčí za velmi věcné vedení při práci na disertaci, za nej kvalifikovanější kritické poznámky, jakých se mu mohlo dostat. Autor zároveň děkuje za věcné připomínky, kritiku i hodnocení práce oponentům prof. JUDr. Ladislavu Schubertovi, DrSc., doc. JUDr. Dagmar Císarové, CSc., a doc. JUDr. Ludevítu Penzešovi, CSc.

⁹ Vojna, P.: Vznesení obvinění v československém přípravném řízení trestním. (Kandidátská disertace.) Univerzita Karlova, fakulta právnická, Praha 1975.

KAPITOLA PRVNÍ POJEM INSTITUTU VZNESENÍ OBVINĚNÍ A JEHO VZNIK V ČS. TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Termín „obvinění“ je možno chápat v různém smyslu. Existuje nejen v právní a zvláště v trestněprávní oblasti, ale je běžný i v jiných společenských vztazích, např. morálních, politických aj. Vždy však vyjadřuje — v materiálním smyslu — *označení nějakého subjektu z porušení určitého pravidla*.

Obvinění — a to nejen z protiprávního jednání, ale i z porušení jiných pravidel — je v obecném povědomí chápáno jako závažný akt či projev spojený se závažnými důsledky, zpravidla adekvátními druhu (kategorii) pravidla, které mělo být porušeno. Za *nejzávažnější* — pro své důsledky — se tak pokládá obvinění *trestněprávního charakteru*, totiž obvinění určité osoby, že spáchala trestný čin.

Stačí připomenout, že následkem obvinění z trestného činu bývají velmi závažné zásahy i do základních práv a svobod občanských. Záměrně nepravdivé obvinění z trestného činu může mít za následek vážnou újmu na společenských vztazích chráněných zákonem: zákonodárce proto prohlašuje za trestný čin jednání, kterým někdo jiného lživě obviní z trestného činu v úmyslu přivodit jeho trestní stíhání (§ 174 tr. zák.).

Vzhledem ke společenské závažnosti a společenským důsledkům, jaké jsou spojeny s obviněním z trestného činu, je určitá kategorie obviňujících aktů v moderních právních řádech vyčleňována do sféry působnosti jen *určitých subjektů*, nejčastěji zvláštních státních orgánů povolaných stíhat trestné činy a jejich pachatele. V takových případech obviňující akt bývá *vázán* na určité *podmínky* nebo *okolnosti*, které jsou různě definovány, jako např. existence okolností nasvědčujících tomu, že se někdo dopustil trestného činu. Zároveň takový akt přímo či nepřímou vyjadřuje souhlas, žádost nebo rozhodnutí prověřit obviňující tvrzení. Tím se pravidelně stává *prvním* oficiálním *projevem* a současně i *podmínkou trestněprávního zásahu* proti subjektu, který se měl dopustit trestného činu. V důsledku toho obviňující akty této kategorie nabývají zřejmě další kvality a dalšího smyslu: „otevírají cestu“ k trestnímu stíhání určité osoby.

Protože stíhání trestných činů a jejich pachatelů lze realizovat jen na základě a ve formě stanovené zákonem, i obviňující akt, je-li výsledkem pravomoci k tomu povolaného subjektu, může figurovat jen v určité formě, tedy jako více nebo méně samostatný trestněprocesní akt, resp. úkon.¹⁰

¹⁰ Fatkulín, F. N.: *Izmenenije obvinenija*. Moskva 1971, str. 9.

Toto pojetí ovšem odpovídá až *moderní době* konstituující občanská a demokratická práva a svobody (alespoň buržoazního typu). Obvinění tu musí být do jisté míry konkrétní, musí vycházet z více nebo méně určitých podkladů (důkazů) a musí být, zpravidla alespoň při výsledku obviněné osoby, této osobě oznámeno. V *středověkém inkvizičním* trestním řízení něco podobného neplatilo: obvinění mohlo být i velmi neurčité, mohlo být svévolně měněno, nemuselo se opírat o konkrétní důkazy (zpravidla stačily pouhé domněnky) a vyšetřované osobě nemuselo být vůbec oznámeno, jmenovitě ne na počátku řízení a před jejím prvním výsledkem. Je zřejmé, že tyto okolnosti navíc znesnadňovaly možnost vyšetřované osobě prokazovat svou nevinu; inkvirovaná osoba tak byla vlastně zbavena i poslední příležitosti se hájit a vyvinít, která jí zbývala, jestliže přitom bylo zároveň aplikováno pro ni krajně nevýhodné pravidlo presumpce viny a důkazního břemene stíhající obviněného.

Pro krajně reakční právní a kriminalistickou ideologii z období úpadku buržoazní společnosti akt obvinění ztrácí na významu. Prosazuje se nikoli stíhání činů, ale stíhání „rozených zločinců“, „potenciálních“ pachatelů a „nositelů nebezpečného stavu“ (antropologická škola a neolombrosianistické teorie).¹¹

V *československém trestním řízení*, v současné právní úpravě, je obviňující akt označován jako „*vznesení obvinění*“ (§ 163 tr. ř.), jestliže o trestném činu (popř. o přečinu) se koná nebo má konat přípravné řízení formou vyšetřování. Jako „*sdělení obvinění*“ (§ 169 písm. a) tr. ř.) se tento akt označuje, koná-li se nebo má-li být konáno vyhledávání. Při stíhání přečinů účinky vznesení obvinění nastávají návrhem prokurátora na potrestání doručeným soudu (§ 314b tr. ř.).

Termínem vznesení (sdělení) obvinění je takto označováno pouze první, „zahajující“ obvinění. Pojem „obvinění“ lze totiž chápat v trestněprocesní nauce i v širším smyslu, jako každý akt příslušného orgánu označující určitý subjekt ze spáchání trestného činu. Jako obvinění mohou být chápány i akty vydané později než vznesení obvinění, např. obžaloba.¹²

Z historie trestního procesu lze dovodit, že „první“ nebo „prvotní“ obvinění je jedním z *nejkritičtějších míst* celého trestního procesu, že úprava tohoto úkonu a její respektování značnou měrou působí jak na smysl a cíl trestního řízení, tj. na možnost zjištění pravdy v trestním řízení, tak na cesty zjištění této pravdy, zejména v onom smyslu, který je označován

¹¹ Viz např. Solnař, V. a kol.: *Československé trestní právo, obecná část*. Praha 1969, str. 284 a násl.

¹² Srov. v sovětské procesualistice termín „pěrvonačalnoje obviněníje“, viz např. Fatkulín: práce cit. v pozn. 10, str. 27 a násl. Kromě toho se lze setkat i s pojmem „obvinění v procesním smyslu“ a „obvinění v materiálně právním smyslu“. V prvním případě se tím v podstatě rozumí procesní činnost směřující k vyvození a zdůvodnění trestní odpovědnosti pachatele, v druhém případě vyjádření a popsatí trestného činu, za který má být pachatel stíhán a odsouzen. Viz tutéž práci Fatkulína, str. 11–12.

souhrnně jako demokratismus, humánnost, etika a kulturnost trestního řízení.

Institut vznesení (sdělení) obvinění,¹³ spolu s institutem zahájení trestního stíhání, v československém trestním řízení byl zákonem upraven v polovině padesátých let.¹⁴ Oba tyto instituty vznikly jako *součást reformy přípravného řízení* trestního provedené ve smyslu intencí celostátní konference KSČ konané v červnu 1956. Směrnice vyplývající z této konference vyjádřily úsilí zákonodárce posílit zákonnost a demokratismus trestního řízení, mj. i zdůrazněním formálně právních záruk procesu.

Nelze tu přehlédnout: Záruky zákonnosti a demokratismu je třeba chápat v několikaletém smyslu. Rozhodující jsou záruky společenskopolitické, tj. záruky plynoucí z třídní podstaty společnosti, státu a práva, tj. z toho, komu a které třídě demokratismus a zákonnost slouží, co je obsahem demokratismu a zákonnosti atd. Plně tu platí Marxova a Engelsova teze, že „forma nemá žádnou cenu, není-li formou obsahu“.¹⁵ Přitom samozřejmě nelze podceňovat význam záruk právních, včetně procesně-právních, které mj. garantují, precizují a sjednocují záruky společenskopolitické.

Instituty vznesení obvinění a zahájení trestního stíhání v praxi československého socialistického trestního řízení nesporně splnily přání a představy zákonodárce, že dojde ke zvýšení úrovně řízení jako celku a k zlepšení možností realizace práv osoby, proti které se vede řízení. Splnily i očekávání, že — spolu s dalšími instituty — v přípravném řízení zajistí přísnější procesní pořádek.

Trestní řád z roku 1950 (zák. č. 87/1950 Sb.) znal sice povinnost vyšetřujících (prokurátorských, resp. bezpečnostních) orgánů oznámit předmět obvinění obviněnému před jeho výsledkem. Tato úprava však byla nedostačující. Nešlo tu vlastně ani o vznesení obvinění, zejména ne o procesní rozhodnutí v pravém slova smyslu. Šlo o pouhé sdělení, jehož obsah ani forma nebyly zákonem stanoveny: Vyšetřující orgán měl v důsledku toho značnou volnost koho obviní, z čeho a na základě čeho.¹⁶ Mohl obvinění formulovat tak neurčitě, že stíhaná osoba buď vůbec nevěděla, z čeho je obviněna, nebo se mohla domnívat, že je obviněna z těžkého anebo naopak bezvýznamného trestného činu. Kromě toho sděleným obviněním vyšetřovatel prakticky nebyl nijak vázán: Vyšetřování mohl vést zároveň, nebo vůbec k jinému trestnému činu, než pro který obvinění „vznesl“. Samotný

¹³ Pro stručnost se dále uvádí jen „vznesení obvinění“ a bude se tím rozumět i „sdělení obvinění“, jakožto modifikace institutu vznesení obvinění užitá pro formu přípravného řízení označenou jako vyhledávání. Příslušné odchylky budou vyjádřeny zvláště. Obdobně pod pojmem „vyšetřování“ (a vyšetřovatel) se bude rozumět i „vyhledávání“ (a vyhledávací orgán).

¹⁴ Zák. č. 64/1956 Sb., ust. §§ 176, 178. Tento zákon označoval zahájení trestního stíhání jako „zahájení vyšetřování“; forma „vyhledávání“ bylo zavedena až později.

¹⁵ Marx, K., Engels, B.: Spisy, svazek I. Praha 1957, str. 170.

¹⁶ Výstižně poznamenal Vybíral, že trestní řád z r. 1950 nerozlišoval podezřelého a obviněného a že za obviněného byl pokládán podezřelý. Viz Vybíral, B.: Upevnění socialistické zákonnosti a některé aktuální otázky čs. teorie trestního práva a trestního procesu. Stát a právo V, 1959, str. 88.

akt obvinění nebyl téměř nijak přezkoumatelný. Navíc oznámení obvinění, které tvořilo pouze součást výsledku obviněného, mohlo být až závěrečným aktem jinak již otevřeně a plně probíhajícího vyšetřování. Trestní řád z roku 1950 ostatně také nestanovil, kdy a za jakých podmínek se zahajuje trestní stíhání; použití mnoha prostředků trestního řádu řešily jen nižší a dokonce interní předpisy, např. Instrukce Generální prokuratury „O doзору nad vyšetřováním prováděným orgány VB“ vydaná v r. 1954; do r. 1954 i taková úprava chyběla.

Nutno však poznamenat, že trestní řád z roku 1950 z formálně procesního hlediska v podstatě nikterak *nezhoršoval dosavadní procesní postavení obviněného*: Jak trestní řád uherský platný na Slovensku, tak rakouský trestní řád platný v českých zemích, stanovil pouze povinnost obviněnému — a to ještě jen u příležitosti jeho výsledku — „všeobecně naznačit čin, z něhož je obviněn“.¹⁷ Tím méně přicházelo v úvahu nějaké vznesení obvinění v řízení policejním, ve kterém koneckonců dodržování procesních norem bylo záležitostí přinejmenším vedlejší.

Nejen procesní řády dřívější, platné v buržoazně demokratických zemích v první polovině 20. století včetně ČSR, ale ani současně platné v *buržoazních zemích*,^{17a} nezajišťovaly a nezajišťují náležitě, o důkazy se opírající, rozhodnutí o vznesení obvinění a nepředstavují plnohodnotnou informaci stíhané osobě, z čeho je obviněna. Toto rozhodnutí zpravidla nevyjadřuje také přesnou hranici vyšetřovaného skutku (předmětu obvinění), jmenovitě ve vztahu k první (administrativně policejní) fázi řízení, takže orgány stíhání nejsou příliš omezovány ve svém postupu. Proto nelze buržoazní procesní řády ani z tohoto hlediska dobře porovnávat s procesními úpravami platnými v zemích socialistických.

Nicméně však nelze popírat, že to byla i nedostatečná úprava obvinění v trestním řádu z roku 1950, která umožňovala *porušování zákonnosti*, k němuž došlo v některých případech v první polovině padesátých let v Československu. Správně např. poznamenal Solnař, že ve snaze po zjednodušení a urychlení řízení zákon z r. 1950 „zanedbal některé záruky ochrany občanských práv, hlavně v řízení přípravném“.¹⁸ Přitom vystihl

¹⁷ Viz Uherský zák. čl. XXXIII/1896 (§ 133) a rakouský zák. č. 113/1873 ř. z., tzv. Glaserův (§ 199). Srov. též Storcha, který uvádí: Výslech počíná tím, že „soudce nejprve povšechně naznačí obviněnému tento čin trestný a vybídne jej, aby v souvislém, zevrubném vypravování pronesl se v skutečnostech, ku kterým se obvinění vztahuje“. Storch vysvětluje, že nemá jít jen o příslušné zákonné pojmenování trestného činu, ale i o sdělení „určitých skutečností“. Viz Storch, F.: Řízení trestní rakouské, díl II. Praha 1897, str. 214.

Nelze přehlédnout i další, s tím související nedostatečné garance práv obviněného. Tak např. nebylo zajištěno ani seznámení obviněného s výsledky vyšetřování. Srov. tutéž Storchovu práci, str. 173.

^{17a} K tomu viz blíže v disertaci uvedené v pozn. 1, poslední oddíl I. části.

¹⁸ Solnař, V.: Nová kodifikace trestního práva a úkoly vědy. Stát a právo III, 1957, str. 103–104.

a správně zdůraznil, že zákon z r. 1950 „zdaleka se v tomto směru nemohl měřit s trestními řády sovětských republik“. ¹⁹ Solnař tu měl nepochybně na mysli, že mj. i institut vznesení obvinění má v sovětském trestním řízení dlouholetou tradici a byl pevnou součástí sovětského trestněprocesního systému i v době, kdy se připravoval trestní řád z roku 1950. ²⁰

Nedostatky v procesní úpravě ovšem nebyly základní příčinou porušování socialistické zákonnosti. Tuto příčinu je třeba hledat v chybách a odchylkách politickoprávní linie z období tzv. kultu osobnosti. Na druhé straně je však třeba zdůraznit, že trestněprocesní systém založený v roce 1950 přes své nedostatky — vzhledem ke své třídní podstatě a funkci — zajišťoval práva a svobody většině členů společnosti; byl tedy svým obsahem — materiálně — *nesrovnatelně demokratičtější a humanističtější než* kterékoli systémy buržoazní.

Nelze také nevidět poslání trestního procesu v podmínkách ostrého třídního boje z období začátku budování socialismu, nezbytnost učinit z trestního procesu účinný nástroj potlačování svržených tříd a v souvislosti s tím i snahu odstranit z procesní úpravy vše, co by umožňovalo pachatelům trestných činů vyhnout se trestní odpovědnosti. Tento požadavek byl o to naléhavější, že buržoazní procesní právo bylo budováno tak, aby umožňovalo majetným, kteří měli dostatek finančních prostředků na zaplacení advokátům, dosáhnout s použitím nejrůznějších právních formálností a klíček zprošťujícího rozsudku i v případech prokázaného trestného činu.

Ostatně výsledky působení právní úpravy z let 1950 zdaleka nedávají důkazy o tom, že by byli běžně stíháni a odsuzováni i nevinní, jak se např. snažila tvrdit reakce zejména v letech 1968—1969. Naopak, drtivá většina rozhodnutí byla naprosto správná.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Srov. např. učebnice Čelcov, M. A.: *Sovětskij ugolovnyj process*. Moskva 1951, str. 274 a násl., a téhož autora: *Trestní právo procesní*. Praha 1952, str. 70, 74.

Objasnit a vyložit podstatu institutu vznesení obvinění znamená především odpovědět na dvě souhrnné otázky: *Za prvé* — kdo a za jakých okolností je oprávněn, popř. povinen rozhodnutí o vznesení obvinění učinit, resp. vydat, a *za druhé* — jaké má mít toto rozhodnutí náležitosti. Odpověď na první otázku lze označit jako „*podmínky rozhodnutí o vznesení obvinění*“.²¹ Odpověď na druhou otázku se týká *obsahu a formy* tohoto rozhodnutí, a to ve smyslu náležitostí zákonem požadovaných, tj. aby toto rozhodnutí i po této stránce bylo platné.²² Tato druhá problematika je řešena v následující kapitole.

Procesní a jiné *důsledky porušení ustanovení trestního řádu o vznesení obvinění* tu řešeny nejsou; systematicky patří do problematiky přezkoumávání rozhodnutí o vznesení obvinění.²³ Tu je alespoň třeba poznamenat, že nedodržení, resp. porušení zákonných ustanovení o vznesení obvinění za určitých okolností může mít za následek nejen nulitu rozhodnutí, ale dotkne se i procesních úkonů na vznesení obvinění navazujících, a tím celého postupu přípravného řízení, popř. trestního řízení vůbec.

Pokud jde o *podmínky rozhodnutí o vznesení obvinění*, platí:

Podle československého trestního řádu rozhodnutí o vznesení obvinění je *oprávněn*, a jak vyplývá již ze zásady oficiality, i *povinen* vydat

a) *toliko orgán* k tomu oprávněný, tj. vyšetřovatel, vyhledávací orgán, popř. prokurátor,

b) *pro jednání* zakládající skutkovou podstatu trestného činu, výjimečně i přečinu,

c) a to jen *v rámci přípravného řízení trestního*, tj. při vyšetřování nebo při vyhledávání, jestliže je ve smyslu ust. §§ 163, 169 písm. a) tr. ř. „*na podkladě zjištěných skutečností dostatečně odůvodněn závěr, že trestný čin byl spáchán určitou osobou*“.

ODDÍL DRUHÝ: ORGÁN OPRÁVNĚNÝ VZNĚST OBVINĚNÍ

K vydání rozhodnutí o vznesení obvinění zákon legitimuje pouze vyšetřovatele, vyhledávací orgán, popř. prokurátora. Kdo je vyše-

²¹ Tj. „obvinění v procesním smyslu“, viz pozn. 12.

²² Tj. zejména vyjádření „obvinění v materiálním smyslu“, viz pozn. 12.

²³ Viz část třetí disertace uvedené v pozn. 9.

třovatelem, vyhledávacím orgánem a prokurátorem, to stanoví zákon a další předpisy.²⁴ Žádný jiný orgán, tím méně soukromá osoba, není oprávněn podobné rozhodnutí vydat. Již to patří mezi nejdůležitější procesní a institucionální záruky zákonnosti.

Má-li se o trestném činu konat vyšetřování, je oprávněn (a povinen) vznést obvinění pouze vyšetřovatel. Vzhledem k ustanovení § 174 odst. 2 písm. c) tr. ř. má ovšem toto oprávnění i prokurátor.

Může však vzniknout otázka, v praxi dosti častá, zda v některých případech, např. z důvodů neodkladnosti a není-li vyšetřovatel k dosažení, nemůže rozhodnutí o vznesení obvinění vydat vyhledávací orgán, popř. vyšetřovatel věcně či místně nepřislušný.

Předně je třeba konstatovat, že žádné jiné výjimky z příslušnosti (a to již i ve vztahu k zahájení trestního stíhání) než neodkladnost trestní řád nezná.

Nutno poznamenat, že tento problém se netýká tzv. zahájení trestního stíhání provedením některého zajišťovacího úkonu (§ 160 odst. 1 věta třetí tr. ř.), které postihuje jinou situaci, totiž zdržení, jaké by mohlo nastat při vyhotovování (písemného) usnesení o zahájení trestního stíhání vůbec. Později vydané rozhodnutí tu má již jen deklaratorní charakter.²⁵

Vyšetřovatel je oprávněn vydat rozhodnutí o vznesení obvinění pouze v případech trestných činů, popř. přečinů, o kterých se koná vyšetřování (§§ 161, 179c tr. ř.). V případech ostatních trestných činů, tj. těch, o kterých se koná vyhledávání (a samozřejmě i přečinů, o kterých se má konat vyhledávání), vyšetřovatel k takovému rozhodnutí není oprávněn. Tehdy je kompetentní vyhledávací orgán. U vyšetřovatelů SNB je ovšem myslitelná situace, že budou vystupovat jako vyhledávací orgány a pak při objasňování přečinů i jako objasňovací orgány.

Vyhledávacím orgánům ve věcech, ve kterých je nutno konat vyšetřování, stanoví určitou kompetenci ustanovení § 170 tr. ř. Nesnese-li věc odkladu a nelze-li zajistit, aby tak učinil vyšetřovatel, vyhledávací orgán sám zahájí trestní stíhání — s odkazem na toto ustanovení — i ve věci, ve které je třeba konat vyšetřování, a provede neodkladné úkony. Přitom postupuje způsobem předepsaným pro vyšetřování. Vyhledávací orgán v takovém případě tedy neprovádí „vyhledávací úkony“. Arg. anal. ustanovení § 170 odst. 2 tr. ř., které výslovně uvádí, že vyhledávací orgán provádí „vyšetřovací úkony“.

Je však sporné, zda vyhledávací orgán může v takovém případě rozhodnout i o vznesení obvinění. Z literatury je známý negativní názor Ště-

²⁴ Např. i trestní řád v ustanovení § 168 odst. 2, 3.

²⁵ Viz např. Hofman, A.: K některým problémům tzv. faktického zahájení trestního stíhání. Kriminalistický sborník č. 7, 1972, str. 387.

pána.²⁶ Štěpán popírá možnost vyhledávacího orgánu vznést obvinění v předmětném případě proto, že vyšetřovatel je procesně samostatný a u vyhledávacího orgánu tyto záruky nejsou. Podle Štěpána by vyhledávací orgán musel rozhodovat usnesením a obviněný by mohl, nebo podle okolností musel, mít obhájce. Z věcného i právního hlediska je však možno vznést proti tomuto názoru některé námitky: Především je nutno konstatovat, že i vznesení obvinění se může stát neodkladným úkonem, popř. se neodkladnými úkony mohou stát např. zajišťovací úkony, které lze realizovat jen po vznesení obvinění (příčemž podmínky pro rozhodnutí i o vznesení obvinění již existují). Přitom z dikce § 170 odst. 1 tr. ř. nelze dovodit generální nepřípustnost rozhodnutí o vznesení obvinění v kompetenci vyhledávacího orgánu ve věcech, v nichž se má konat vyšetřování. Jestliže by takovou možnost vyhledávací orgán neměl (příčemž zákon připouští až 3 dny na provedení neodkladných úkonů vyhledávacím orgánem — § 170 odst. 1 tr. ř.), vzniká nutně situace tzv. zpožděného obvinění se všemi důsledky (např. ve vztahu k oprávnění obhajoby apod.). Nelze se ani smířit s tím, aby osoba, kterou z důvodů neodkladnosti bude třeba vyslýchat a již měla být obviněna, byla vyslýchána v postavení podezřelého, popř. svědka.^{26a} Velmi problematické by se kromě toho stalo zahájení trestního stíhání bez vznesení obvinění v případě, kdy nelze osobu (pachatele) odloučit od inkriminovaného skutku (děje), tj. tehdy, kdy v té míře, v jaké je důvodné zahájení trestního stíhání, je důvodné i rozhodnutí o vznesení obvinění proti určité osobě (tj. tedy zpravidla ve všech případech tzv. „známých pachatelů“).

Výše zmíněné Štěpánovy argumenty proti uvedenému postupu vyhledávacího orgánu jsou nepochybně závažné, nemohou však být rozhodující. Vždyť zákon předpokládá, aby procesně nesamostatný vyhledávací orgán zahájil trestní stíhání (ve věci) a provedl — za stanovených podmínek — i jiné vyšetřovací úkony. Vznesení obvinění provedené vyhledávacím orgánem neponese tak o nic větší pečeť „nižších“ záruk než jiné vyšetřovací úkony. Tato výjimka, zákonodárcem daná, čelí mnohem závažnějším negativním důsledkům, jaké by vznikly, kdyby toto oprávnění vyhledávací orgán neměl. Je ovšem jisté, že by vyhledávací orgán měl v takových případech rozhodovat usnesením (tedy „vznést“, nikoli „sdělit“ obvinění).

²⁶ Viz Štěpán, J.: K některým otázkám přípravného řízení. Socialistická zákonost č. 6, 1965, str. 28, a téhož autora: K některým otázkám přípravného řízení. Zprávy advokacie, zvl. číslo, 1965, str. 17. Do jisté míry by obdobný závěr vyplýval i ze stanoviska Nejvyššího soudu. Viz: Nejvyšší soud o trestním řízení. Sborník směrnic, stanovisek a soudní zhodnocení praxe pléna a prezidia Nejvyššího soudu 1962–1968. Praha 1974, str. 339 a násl. Z příkladů tam uvedených však je zřejmé, že se vytýká postup, kde vyhledávací orgán zahájil trestní stíhání a sdělil obvinění mladistvému, aniž byla dána podmínka neodkladnosti, resp. že sdělením obvinění byla porušena práva obhajoby.

^{26a} K otázce přípustnosti výslechu podezřelého v postavení svědka blíže viz v disertaci cit. v pozn. 9, část II, poslední oddíl.

Přitom tato forma není pro vyhledávací orgán ničím neobvyklým (usnesením rozhoduje v řadě případů, např. o zahájení trestního stíhání). Nešlo by tu ovšem v podstatě již o „anticipované vyšetřovací úkony“, jak Štěpán dovozuje,^{26b} ale bezprostředně a přímo o vyšetřovací úkony. Za těchto podmínek by obviněný a obhájce měli stejná práva, jaká mají ve vyšetřování. To by se zejména týkalo mladistvého obviněného. Ostatně výslech mladistvého obviněného stejně musí být opakován vyšetřovatelem (§ 163 odst. 1 tr. ř.).^{26c} Koneckonců nelze přehlédnout ani okolnost, v praxi ostatně mnohem častější, že do vyšetřování přejdou věci původně vyhledávané prostě jen proto, že se pak ukáže, že měly být vyšetřovány. V těchto případech se dokonce přejímají sdělení obvinění a řada následujících vyhledávacích úkonů a není ani požadováno, aby vyšetřovatel dodatečně opakoval rozhodnutí o vznesení obvinění formou usnesení.

Je proto třeba se přiklonit k názoru, že *mezi neodkladné úkony, které může provést vyhledávací orgán za podmínek vyjádřených v § 170 tr. ř., patří i vznesení obvinění.*^{26d}

Nesouhlas s rozhodnutím vyhledávacího orgánu vyšetřovatel pak může — za určitých podmínek (§ 162 tr. ř.) — vyjádřit ve svém stanovisku prokurátoru. I mimo tyto případy ostatně může navrhnout, aby nedůvodné nebo nezákonné rozhodnutí vyhledávacího orgánu prokurátor zrušil (§ 174 odst. 1 písm. a) tr. ř.).

Obdobné stanovisko k možnosti vznést (sdělit) obvinění je třeba vyjádřit i pro ty případy, kdy neodkladné úkony ve smyslu ustanovení § 160 odst. 2 tr. ř. provede věcně nebo místně nepřislušný vyšetřovatel (vyhledávací orgán).

Se zřetelem k ustanovení § 174 odst. 2 písm. c) tr. ř. je prokurátor legitimován k rozhodnutí o vznesení obvinění ve stejném rozsahu jako vyšetřovatel. Musí tak ovšem učinit vždy formou usnesení a tím současně rozhodnout o přikázání věci do vyšetřování. Je totiž nemyslitelné, aby prokurátor prováděl vyhledávání. To vyplývá i z dikce citovaného ustanovení — totiž že „prokurátor přitom postupuje podle ustanovení platných podle tohoto zákona pro vyšetřovatele“.

Z toho je také možno dovodit, že nepřichází v úvahu, aby prokurátor

^{26b} Viz první cit. práce v pozn. 26, str. 27.

^{26c} Přitom nelze přehlédnout, že otázka nepřipustnosti výsledku obviněného, který musí mít obhájce již od vznesení obvinění, není zcela jednoznačná. O tom viz blíže v disertaci uvedené v pozn. 9, část IV.

^{26d} I praxe tak zřejmě postupuje nebo postupovala (byť formou předepsanou pro vyhledávání), jak vyplývá např. ze zmínek Trejbal a Novosada, kteří svého času vytýkali nikoli takové rozhodování vyhledávacích orgánů, ale to, že tyto orgány sdělují obvinění ve věcech, v kterých je třeba konat vyšetřování, aniž je dána podmínka neodkladnosti. Viz Trejbal, M. — Novosad, K.: K postupu vyhledávacích orgánů při zahajování trestního stíhání v nepřislušných věcech podle § 160 odst. 2 tr. ř. se zřetelem k § 170 odst. 1 tr. ř. Věstník GP č. 12, 1966, str. 411. Srov. též připomínané výtky Nejvyššího soudu v pozn. 26.

osobně provedl vyhledávací úkon (§ 174 odst. 1 písm. c) tr. ř.). Takový úkon provede jako vyšetřovací a tím — zároveň — musí věc přikázat do vyšetřování. Podle těchto zásad by prokurátor nemohl provést neodkladné úkony ve smyslu § 170 tr. ř.; obdobný postup by ovšem byl pokryt činností prokurátora ve smyslu ustanovení § 160 odst. 2 tr. ř.

Jestliže je trestní věc vyšetřována týmově, k rozhodnutí o vznesení obvinění je oprávněn *kterýkoli vyšetřovatel (vyhledávací orgán)* na zpracování případu se podílející. Je otázkou interní povahy (a interních důsledků porušení vnitřních pravidel práce v týmu), zda vedoucí týmu si vyhradí rozhodování či schvalování i rozhodnutí o vznesení obvinění, nebo je svěří jednotlivým podřízeným pracovníkům.

Je třeba se ještě zmínit i o ustanovení § 22 odst. 1 tr. ř., tj. o vyloučení orgánů trestního řízení pro *pochybnost o podjatosti k věci nebo k osobám.* Tato okolnost zřejmě znemožní, aby vyšetřovatel, který byl svědkem trestného činu, čin sám vyšetřoval.²⁷ Je třeba připomenout i ustanovení § 174 odst. 2 písm. g) tr. ř. (ve vztahu k odejmutí věci určitému vyšetřovateli).

I při rozhodování o vznesení obvinění může vzniknout *kompetenční konflikt.*

Zatímco *negativní kompetenční konflikt* (nikdo z oprávněných orgánů nechce rozhodnout o vznesení obvinění) je řešitelný *příkazem* společně *nadřízeného* orgánu (náčelníka) vyšetřovacího aparátu SNB, popř. rozhodnutím prokurátora, *pozitivní konflikt* je složitější.

Pozitivní konflikt mezi vyšetřovatelem a vyhledávacím orgánem v zásadě vzniknout nemůže: nepochybně prioritu má rozhodnutí vyšetřovatele, pokud ovšem je zákonné a důvodné a nebude tedy prokurátorem zrušeno. I v tomto případě však bude třeba, aby „duplicitní“ rozhodnutí vyhledávacího orgánu bylo prokurátorem zrušeno.

Jinak jsou myslitelné především případy, kdy dva různí vyšetřovatelé vznesou obvinění *pro týž skutek* proti *různým osobám,* pokud pachatelství jednoho vylučuje pachatelství druhého. Pokud by však pachatelství jednoho nevyklučovalo pachatelství druhého (pachatelství je tu míněno v širším slova smyslu a zahrnuje i event. variabilitu trestné součinnosti), nešlo by v tomto smyslu o jeden skutek, takže kompetenční konflikt by nemohl vzniknout; vznikl by patrně jen důvod ke společnému řízení (ke spojení obou trestních věcí). Další kompetenční konflikt by mohl vzniknout, jestliže jedna a *táž osoba* by byla obviněna z *téhož skutku* dvěma různými vyšetřovateli.

I když trestní řád nemá výslovné ustanovení o překážce litispendence,

²⁷ Opačný názor v sovětské nauce vyjádřil např. Savickij. Viz Savickij, V. M.: Prokurátorský dozor nad dodržováním zákonnosti v činnosti orgánů vyhledávání a přípravného vyšetřování. Praha 1963, str. 119.

*dvoji řízení v jedné a téže věci je nepřipustné.*²⁸ Odstranitelné je ovšem až zrušovacím rozhodnutím prokurátora, které bude vycházet ze zásad věcné, místní a funkční příslušnosti vyšetřovatelů a nakonec i z předstihu.²⁹ Přitom není třeba zdůrazňovat význam dodržování pravidel příslušnosti patřících mezi důležité záruky zákonnosti.³⁰

Rozhodnutí o vznesení obvinění, bylo-li vydáno oprávněným orgánem, není však v žádném případě nulitní; je platné do doby, než bude zrušeno či nahrazeno jiným.³¹

Při řešení otázek příslušnosti k rozhodnutí o vznesení obvinění je nutno se zmínit ještě o některých situacích, které mohou vzniknout v souvislosti s dožadáním. Dožadáný orgán může např. zjistit, že je nutno vznést (sdělit) obvinění, aniž dožadující orgán tento úkon předpokládal. Je zřejmé, že dožadáný orgán může samostatně rozhodnout o vznesení obvinění, tedy nad rámec dožadání, jen za podmínek ustanovení § 170 tr. ř., resp. § 160 odst. 2 tr. ř., tedy sám a pod svým jménem. Jinak si vyžádá rozhodnutí (rozšíření dožadání) dožadujícího orgánu. V tomto druhém případě, protože rozhodnutí musí učinit orgán příslušný, nejde o vydání (učinění) rozhodnutí o vznesení obvinění, nýbrž *jen o vyhotovení* příslušného rozhodnutí a o jeho oznámení.³² I tato praxe ovšem bude dosti výjimečná.³³

S otázkou příslušnosti k vznesení obvinění souvisí i problém pokynů k vznesení obvinění a souhlasu určitých orgánů s tímto rozhodnutím. Z oprávnění vznést obvinění, které má jen vyšetřovatel (resp. vyhledávací orgán a prokurátor), také vyplývá, že *žádný jiný orgán* — až na výjimky — *není oprávněn* dát těmto orgánům pokyn či souhlas k takovému rozhodnutí. Tyto výjimky se týkají především *prokurátora*, který je oprávněn dávat ve smyslu ustanovení § 174 odst. 1 písm. a) tr. ř. vyšetřovatelům a vyhledávacím orgánům pokyn i k vznesení (sdělení) obvinění, popř. vyhradit si souhlas s takovým rozhodnutím.

²⁸ Srov. podle Růžka, že „v teorii i praxi se uznává zásada, že zahájení řízení (ne tedy až pravomocné skončení věci) brání novému zahájení řízení v téže věci“. Viz prvou práci uvedenou v pozn. 2, str. 126.

²⁹ Viz společný příkaz GP a MV o příslušnosti vyšetřovatelů. Viz též Instrukci pro vyšetřovatele SNB (předpis ministerstva vnitra, SNB-vyšetř-1-1).

³⁰ Karnějeva a Statkus uvádějí příklad, kdy Nejvyšší soud RSFSR vrátil věc, ve které byl porušen zákon v otázce věcné příslušnosti k vyšetřování, k došetření prokurátoru. Viz Karnějeva, L. M. — Statkus, V. F.: Predjavenije obvinenija. Moskva 1973, str. 7.

³¹ V souvislosti s tím vzniká otázka platnosti a použitelnosti výsledků procesních úkonů (zejména důkazů), provedených v řízení pak zrušeném, a to pro nové (jiné) řízení. K tomu viz blíže v třetí části disertace uvedené v pozn. 9, str. 199 a násl.

³² Bylo by tedy např. možné, aby příslušný vyšetřovatel telefonicky nebo dálnopisně nadiktoval text předmětného usnesení a dožadáný (nepříslušný) vyšetřovatel je vyhotovil, samozřejmě s vyznačením orgánu, který rozhodnutí učinil, a jeho jménem.

³³ Srov. názory na tuto otázku v sovětské literatuře, např. v práci Michajlov, A. I.: Otděljnoje poručenije sledovatelja. Moskva 1971, str. 12.

Podle § 165 odst. 1 věta druhá dřívějšího trestního řádu č. 141/1961 Sb. k vznesení obvinění proti mladistvému a proti uprchlému byl nutný předchozí souhlas prokurátora; toto ustanovení bylo však již zrušeno.

Proti pokynu prokurátora směřujícímu k vznesení obvinění (ale také „neobvinění“) určité osoby může vyšetřovatel podat *námitky* (§ 164 odst. 4 tr. ř.). Pokyn prokurátora má být vždy písemný.³⁴ Oprávnění vyšetřovatele v tomto smyslu je významnou součástí jeho *procesní samostatnosti* ve vztahu k prokurátoru.³⁵

Ve smyslu článku 5 Instrukce pro vyšetřovatele SNB (předpis min. vnitra SNB-vyšetr-I-1), *náčelník vyšetřovací součásti* je povinen kontrolovat i usnesení o vznesení obvinění. Tím dostal oprávnění toto rozhodnutí schvalovat. Zmíněnou pravomoc možno odvodit zejména z ustanovení § 5 odst. 2 zák. č. 70/1965 Sb. Tento stav zachoval i nyní platný zákon o SNB (ust. § 13 odst. 4 zák. č. 40/1974 Sb.).³⁶

Ve *vyhledávání* je situace jiná; tu vyhledávací orgán námitky podat nemůže. Kromě toho je zásadně možná i taková úprava či praxe, podle které rozhodnutí o sdělení obvinění schvaluje náčelník útvaru (součásti) VB otevřeně, tj. vyznačením v textu spisu, nebo takové rozhodnutí je učiněno jménem náčelníka tohoto útvaru (jako vyhledávacího orgánu).

Sovětská nauka ve vztahu k této úpravě (obdobné naší) zdůrazňuje její význam jako formy kontroly zákonnosti a důvodnosti takového rozhodnutí.³⁷ Zároveň jsou však kritizovány případy, kdy rozhodnutí o obvinění učiní jiný pracovník než ten, který pak provádí vyhledávání; taková praxe je pokládána za neodpovědnost a obezličku, a proto za narušení požadavků zákona.³⁸

Souhlas nebo *pokyn náčelníka* (vedoucího) vyšetřovací součásti nebo náčelníka útvaru SNB (ve vyhledávání) k vznesení (či sdělení) obvinění (nebo neobvinění) je *procesně nerelevantní*. Nemá tedy důsledky pro třetí

³⁴ Viz např. Krupauer, J.: Poznámky k prokurátorskému dozoru v přípravném řízení trestním podle nového trestního řádu. Věstník GP č. 5, 1955, str. 110.

³⁵ Úprava procesní samostatnosti vyšetřovatelů (spolu s organizačním vyčleněním vyšetřovacího aparátu SNB z podřízenosti tzv. územních náčelníků) patřila mezi podstatná opatření k dalšímu posílení zákonnosti vyšetřování, přijatá usnesením PÚV KSČ ze 17. 12. 1963. Viz k tomu např. Šturma, J.: 25 let československé kriminalistiky. K otázce vývoje přípravného řízení trestního – vyšetřování ve Věřejné bezpečnosti. Československá kriminalistika č. 2, 1970, str. 104.

³⁶ Z těchto důvodů se také nezdá být zcela nesporný názor vyjádřený např. Růžkem, že novela trestního řádu odstraňuje závislost vyšetřovatele SNB na náčelnících územních součástí. Viz Růžek, A.: Novela k trestnímu řádu. Právník č. 9, 1965, str. 807. Ustanovení § 164 odst. 4 tr. ř. patrně mluví jen na vztah vyšetřovatele a prokurátora. Nezávislost vyšetřovatelů SNB na územních náčelnících při vyšetřování je ovšem nepochybná. Tato nezávislost vyplývá z cit. ustanovení § 13 odst. 4 zák. č. 40/1974 Sb.

Srov. též podobnou úpravu v sovětském procesu a nauku, která upozorňuje na nedodržování tohoto principu. Viz např. Karnějevu a Statkuse (práci zmíněnou v poznámce 30, str. 8–9), kritizující „podléhání“ vyšetřovatelů okresním náčelníkům milice v jednotlivých případech (zejména kdy tito náčelníci „dohánějí statistickou objasněnost“ a kdy se vznášejí obvinění bez dostatečných důvodů).

³⁷ Viz např. Karnějevu–Statkuse, též práce, str. 7.

³⁸ Tamtéž.

osoby a nemůže být ani důvodem — sám o sobě — ke zrušení předmětného rozhodnutí prokurátorem. Nejsou však tím vyloučena opatření disciplinární povahy vůči vyšetřovateli nebo vyhledávacímu orgánu, který pokyny náčelníka (vedoucího) nerespektoval.

Správně uvádí Krupauer, že pokyny náčelníků ve vyšetřování a vyhledávání jsou interní povahy, že nemohou rušit rozhodnutí vyšetřovatele³⁹ a dále že při střetu pokynů náčelníka a prokurátora má prioritu pokyn prokurátora.⁴⁰

Poněkud jinak je řešen vztah náčelníka (vedoucího) vyšetřovací součásti a vyšetřovatele v *sovětském procesu*, ve kterém náčelníci mají i určitá dozorová (procesní) oprávnění a kdy i proti rozhodnutí náčelníka může vyšetřovatel podat námitky.⁴¹

ODDÍL TŘETÍ: DŮVODNOST OBVINĚNÍ

V úvodu této kapitoly bylo zdůrazněno, že vznést obvinění je možno jen pro trestný čin, event. přečin, a v rámci přípravného řízení trestního.

Co je trestný čin a přečin, to určují trestní zákony. To, že o vznesení obvinění je možno rozhodovat jen v rámci přípravného řízení trestního, je zřejmé z trestního řádu. Trestní řád přitom stanoví, za jakých konkrétních okolností rozhodnutí o vznesení obvinění má být vydáno. Tyto okolnosti — vyjádřené v ustanovení § 163 odst. 1 tr. ř. — je možno stručně označit jako *důvodnost obvinění*.⁴² Důvodností obvinění je tak možno rozumět *naplnění formální dikce ustanovení § 163 tr. ř.*, totiž předpokladu, že „zjištěné skutečnosti dostatečně odůvodňují závěr, že trestný čin byl spáchán určitou osobou“.⁴³ Není tím nic jiného, než *zákonem požadovaný stupeň poznání nebo zjištění, že byl spáchán trestný čin*,⁴⁴ který,

³⁹ Ve vyhledávání, a koneckonců i ve vyšetřování, náčelník (vedoucí) může však sám rozhodovat, tedy např. sám zastavit trestní stíhání, a touto cestou korigovat i nesprávné rozhodnutí o obvinění a nerespektování původního pokynu vyšetřovatelem nebo vyhledávacím orgánem.

⁴⁰ Krupauer, J.: Prokurátor v přípravném řízení trestním. Socialistická zákonost č. 10, 1966, str. 587.

⁴¹ Viz např. Nikitin, K. I.: O dalším zdokonalování práce vyšetřovacího aparátu. Kriminalistický přehled č. 4, 1966, str. 12–13; Žogin, N. V. — Fatkulín, F. N.: Dozor prokurátora nad přípravným vyšetřováním. Kriminalistický přehled č. 2, 1966, str. 9–10. Žogin a Fatkulín zdůrazňují, že procesní rozpory náčelníka a vyšetřovatele řeší prokurátor, že pokyny prokurátora k vyšetřování (k zajišťovacím opatřením, stíhání obviněného, doplnění nebo změně usnesení o vznesení obvinění) mají neadministrativní, ale procesní charakter, „musí být písemné“ a mít „formu procesních dokumentů“, takže „musí být založeny v trestním spise“.

⁴² Srov. pojem důvodnosti obvinění v práci Husár, E.: O dovodnosti vznesenia obvinenia v trestnom konaní. Socialistické súdnictvo č. 2, 1971, str. 11, a v práci téhož autora uvedené v pozn. 1, str. 53 a násl.

⁴³ Jak je zřejmé, existuje úzká souvislost vznesení obvinění se zahájením trestního stíhání (tj. ve věci, není-li pachatel znám, přesněji: nelze-li z jakýchkoli důvodů vznést obvinění).

⁴⁴ Se zřetelem k ustanovení § 179c tr. ř. se totéž týká i přečinu, pokud je třeba o něm konat přípravné řízení.

kteřou osobou, a to ve vztahu k určitému jednání nebo události; jinými slovy: zákonem požadovaný stupeň (úroveň) poznání předmětného činu, v jakém se blíží skutečnosti (pravdě), nepochybně ovšem poznání zatím vyvrátitelné.⁴⁵

Poznání takového činu (jevu, události) není možné realizovat přímo, nýbrž jen prostřednictvím důkazů.

Trestný čin je v jistém smyslu historická událost, jedinečná a neopakovatelná. Proto lze takovou událost „rekonstruovat“ jen nepřímou pomocí osob a stop o ní vypovídajících. Pokud by snad i soud a jiné orgány přímo pozorovaly tuto událost, nebyly by kompetentní ji objasňovat, posuzovat a vyvozovat z ní jakékoli závěry a důsledky.

Vzhledem k této povaze trestného činu, problém důvodnosti obvinění je také v jistém smyslu i *problémem míry* (množství a kvality) důkazů, o které se rozhodnutí o vznesení obvinění opírá, resp. má opírat, a z nichž má takové rozhodnutí vyplývat. Protože však otázka míry, kvality a množství důkazů má z některých důvodů samostatný význam, je řešena odděleně (viz následující oddíl). Pro rozbor míry důvodnosti obvinění jako stupni poznání se tu vychází z předpokladu, že toto poznání je adekvátní množství a kvalitě důkazů, které pro tento účel jsou k dispozici.

Podle zákona (§ 160 odst. 1 tr. ř.) se zahájí trestní stíhání, jestliže zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin (a není-li důvod pro odložení nebo odevzdání věci). Za této skutečnosti, jestliže lze také dovodit to, že „ze zjištěných skutečností je dostatečně odůvodněn závěr, že trestný čin byl spáchán určitou osobou“ (§ 163 odst. 1 tr. ř.), vyšetřovatel neprodleně (tedy popř. i současně) vydá usnesení, že se taková osoba stíhá jako obviněný.

Nejen judikatura, ale ani právní nebo kriminalisticko-bezpečnostní literatura se výkladem dle § 163 odst. 1 tr. ř. (resp. předtím ust. § 178 dřívějšího trestního řádu), a tím výkladem pojmu důvodnost obvinění (a trestního stíhání — tzv. ve věci), dosud příliš nezabývala.⁴⁶ Jednotlivé zmínky nebo poznámky k tomuto problému byly prakticky jen okrajového charakteru.

Např. Maňcal a Tibitzanl vyjádřili názor, že k vznesení obvinění je třeba „odůvodněného usnesení, jež obsahuje důvody podezření“.⁴⁷ Tím příliš nepřispěli k objas-

⁴⁵ Srov. tu např. Waltoš, S.: Akcesorické funkce přípravného řízení. Právník č. 6, 1967, str. 520, který uvádí: „Úloha procesních aktů v přípravném řízení je blízká úloze vyvratitelných právních domněnek.“ Srov. dále pojem „důvodnosti pohnání k trestní odpovědnosti“ uváděný Karnějevou. Tato autorka jej chápe jako „přítomnost skutečností zjištěných v přesném souladu s požadavky trestně procesního zákona, jejichž souhrn je dostatečný pro závěr o spáchání společensky nebezpečného jednání a jeho kvalifikaci, v souladu s normou trestního zákona předpokládajícího toto jednání jako soudně trestné, a to osobou, která je jako obviněný stíhána“. Viz Karnějeva, L. M.: Privlečenije k ugolovnoj otvetsvennosti. Zakonnost i obosnovannost. Moskva 1971, str. 25.

⁴⁶ Srov. i velmi obecný výklad v učebnicích, např. Solnař, V. a kol.: Československé trestní řízení. Praha 1958, str. 208 a násl.; Růžek, A. — Císařová, D. — Husár, E. — Rašla, A.: Československé trestní řízení. Praha 1977, str. 197 a násl.

⁴⁷ Maňcal, J. — Tibitzanl, K.: Nový trestní řád. Právník č. 3, 1957, str. 227.

nění pojmu důvodnost obvinění, pouze jej nahradili dalším a ještě méně jasným termínem „důvody podezření“.

Poněkud podrobněji se problematiky důvodnosti obvinění dotkl Poláček, i když také jen mimochodem, a to v souvislosti s otázkou přípustnosti výslechu podezřelého.

Poláček se pokusil vysvětlit pojem „dostatečné odůvodnění závěru, že občan je pachatelem trestného činu.“⁴⁸ Podobně jako Mančal a Tibitanzl jednu neznámou („dostatečná odůvodnění závěru“) nahradil jinou neznámou („závažným odůvodněním podezření“). Přitom si Poláček nebyl příliš jist, jak o tom svědčí např. to, že v témže článku na jiných místech předmětný pojem definuje různě. Tak jednou mluví o tom, že „u vznesení či sdělení obvinění... postačí... maximální pravděpodobnost o zavinění“,⁴⁹ podruhé o „vážném podezření“.⁵⁰ Poláčkův článek, i přes některá další pochybení,⁵¹ byl velmi kladně přijat právníckou veřejností (s výjimkou právníků kriminalisticky orientovaných). To však souviselo s tím, že se jednoznačně postavil za převládající názor o nepřípustnosti výslechu podezřelého v postavení svědka. Poláček se tu zároveň pokusil formulovat „vedoucí zásadu kriminalistické taktiky“ orgánů přípravného řízení (pokud tyto orgány ještě nemohou vznést obvinění), jako povinnost „především organizovat svůj další postup tak, aby i bez jeho výslechu získaly co nejrychlejší důkazy, které buď odůvodňují, nebo vylučují obvinění“.⁵²

K řešení pojmu důvodnost obvinění přispěl především Husár svým článkem věnovaným této otázce,⁵³ který pak ještě rozšířil o podrobnější stat.⁵⁴ Husár v těchto pracích podrobil velmi výstižné kritice obě krajnosti při rozhodování o vznesení obvinění, tj. jednak předčasně vznesené obvinění (bez dostatečných důvodů), jednak pozdní obvinění (např. až po obstarání prakticky všech důkazů o vině).

Výhrady je však nutno mít již k některým pojmovým nedůslednostem, kterých se Husár dopouští např. tím, že „pravděpodobnost“ nahrazuje někdy pojmem „vážné podezření“.⁵⁵ Jisté námitky nutno uplatnit i proti formulacím Husára vyznívajícím tak, že je třeba „oproti dosavadní praxi podstatně snížit nároky na odůvodnění vznesení obvinění“ a že je třeba vznést obvinění ihned, „jakmile jsou zjištěny skutečnosti, které alespoň v nezákladnějším rozsahu toto rozhodnutí odůvodňují“.⁵⁶ Takto obecně

⁴⁸ Viz Poláček, J.: Postavení podezřelého a obviněného v podmínkách trestního řádu. Socialistická zákonnost č. 3, 1966, str. 139.

⁴⁹ Tamtéž, str. 137. Poláček tu zřejmě také ještě navíc zaměňuje zavinění a vinu.

⁵⁰ Tamtéž, str. 136.

⁵¹ Poláček tu používá např. takových obrátů jako „důkazní moc“ (str. 135), „objektivní skutečnosti, které jsou vzájemně rozporné“ (str. 135), „nejrychlejší důkazy“ (str. 139) aj.

⁵² Tamtéž, str. 139.

⁵³ Husár, E.: O dovodnosti vznesenia obvinenia v trestnom konaní. Socialistické súdnictvo č. 2, 1970.

⁵⁴ Viz práce cit. v pozn. 1.

⁵⁵ Viz práce cit. v pozn. 53, str. 14, a práce cit. v pozn. 1, str. 61. Pojem „vážné podezření“ se vyskytuje i v práci Štěpán, J.: K některým otázkám přípravného řízení. Zprávy advokacie, zvl. číslo, 1965, str. 22, a v jiných pracích. Co však si lze pod tímto termínem představit, autoři nevysvětlují.

formulovaný požadavek by totiž mohl vést k vznášení obvinění i v případech, které jsou v praxi dosud chápány tak, že jde jen o pouhé podezření.

Husár se tak zřejmě poněkud přiklonil k tendencím vykládat pojem důvodnost obvinění až příliš „nízko“ (s malými nároky na průkaz pravděpodobnosti viny). Tyto tendence se projeví i u jiných autorů, a to v důsledku snahy najít východisko z teze o nepřípustnosti výslechu podezřelého (ani v postavení svědka) a které sledovaly možnost posunout kritéria vznesení obvinění do polohy i menší pravděpodobnosti (možnosti) viny. Naznačil to např. i Štěpán svou poznámkou k tomu, „jak čelit výslechům podezřelých“, když uvedl, že by to bylo možné „vhodným výkladem“ důvodnosti obvinění,⁵⁷ a dále i Poláček a Zelený.⁵⁸

Jinak je tento pocit posilován i tím, že Husár se dovolává – na podporu svého stanoviska⁵⁹ – i formulace vyjádřené Holým,⁶⁰ kterému stačí pro vznesení obvinění „podezření“, a dále formulace čl. 93 dřívější Instrukce ministra vnitra o vyhledávání ve VB, která připouští podobný výklad („odůvodněné podezření“).⁶¹

Při prosazování teze o tom, že není třeba, a že je i nesprávné, požadovat k vznesení obvinění takovou kvalitu důkazů, aby prakticky dávaly již závěr o vině, Husár však velmi správně argumentuje dogmatickoprávně (slovo „dostatečně“ v ustanovení § 163 odst. 1 tr. ř.), i věcně (vznesení obvinění by jinak bylo formalitou). Husár upozorňuje i na vážné důsledky jiného řešení (pokusy vše vyšetřit „neprocesně“ předem bez zákonných záruk, porušení práv obhajoby aj.).⁶²

V čs. právní a kriminalistické literatuře se, až na jednu výjimku, neobjevil názor, že pod pojmem důvodnost obvinění se rozumí prokázaná vina.

Takový názor vyjádřil Suchomel, který v důsledku jím prosazovaného požadavku přesvědčení vyšetřovatele o vině již v době vznesení obvinění musil konstruovat rozhodnutí o vznesení obvinění jako akt opírající se již o plný průkaz viny.⁶³

⁵⁶ Viz práce cit. v pozn. 1, str. 60. V podobném smyslu viz Husár, E. – Mathern, V.: K novele trestného poriadku a jej praktickej aplikácii. Právny obzor č. 8, 1966, str. 704, kde se žádá i snížení nároků na důvodnost zahájení trestního stíhání ve věci (str. 698).

⁵⁷ Viz práce cit. v pozn. 55, str. 31.

⁵⁸ V článku Zelený, J.: Výpověď obviněného. Zprávy advokacie č. 2, 1967, str. 125, se autor ztotožňuje s názorem Poláčka ke způsobu výslechu podezřelého, tj. spíše podezřelému vznést obvinění, než ho vyslýchat jako svědka.

⁵⁹ Viz práce cit. v pozn. 1, str. 61.

⁶⁰ Viz Holý, J.: K diskusi o výslechu osob podezřelých z trestného činu. Kriminalistický přehled č. 3, 1968, str. 92.

⁶¹ V novější „Instrukcii pre vyhledávacie orgány Verejnej bezpečnosti“ vydané NMV ČSSR pod č. 28/1974, čl. 14, odst. 1, byla tato formulace vypuštěna a nahrazena dikcí ještě problematičtější v tom smyslu, že obvinění se sděluje, „jestliže je pachatel trestného činu... známý“.

⁶² Viz práce cit. v pozn. 1, str. 58.

⁶³ Suchomel, J.: Ještě jednou k otázce presumpce nevin. Právník č. 6, 1967, str. 507.

Podobná krajnost se nikdy nerozšířila ani ve vyšetřovací praxi. Spíše se tento pojem vykládal opačně, zejména tehdy, kdy byla — po novele tr. řádu z r. 1965 — odstraněna do té doby běžná praxe výsledku podezřelého a v procesním postavení „podezřelého“.

Může tomu svědčit i drobný článek vycházející z poznatků zjištěných na základě prověrek prováděných v roce 1967 správou vyšetřování VB,⁶⁴ ve kterém se vychází v podstatě z pojetí důvodnosti obvinění (a důvodnosti zahájení trestního stíhání), jak je dále v následujícím výkladu vysvětlováno. V článku jsou kritizovány časté případy nedůvodného zahájení trestního stíhání u dopravních nehod, pracovních úrazů a sebevražd. Uvádějí se případy, kdy se ve skutečnosti teprve získávají podklady pro rozhodnutí o zahájení trestního stíhání anebo kdy počáteční operativní, bezpečnostní, popř. vyšetřovací úkony vedou k verzi, a to dokonce jako pravděpodobnější, že „úraz si zavinil poškozený sám“, „ne vražda, ani účast na ní, ale sebevražda“ apod. Přitom se poukazuje na odůvodnění jednotlivých usnesení, které svědčí zřetelným rozpakům vyšetřovatelů a které vyznívají tak, že smyslem stíhání je „zjistit příčinu smrti“, „příčinu požáru“ apod., aniž jsou dokonce uvedeny údaje, které by mohly odůvodňovat podezření z trestného činu. Zároveň jsou tu kritizována i nepodložená rozhodnutí o vznesení obvinění, častá např. u zanedbání povinné výživy, vydávaná jen na základě oznámení matky dítěte a bez nejmenšího prověření ve smyslu § 158 odst. 3 tr. ř. Zmiňuje se příklad, kdy došlo k vznesení obvinění prodavačce (z trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví) jen na základě velmi kusého podezření. V této věci již samo zahájení trestního stíhání nebylo důvodné (byl zjištěn jen schodek na zásobách a nic více). Vznesené obvinění se opíralo o tyto „zjištěné skutečnosti“: manko na prodejně je od doby, co tam je jmenovaná zaměstnána; jednou dostala od vedoucího zboží na dluh a aniž opustila prodejnu, vzápětí dluh vyrovнала; věděla o výsledku inventury, aniž s těmito výsledky byla oficiálně seznámena. To vyplývalo z výpovědi vedoucího prodejny a další prodavačky. Zajímavé v této věci bylo také to, že prokurátor stížnost obviněné do vzneseného obvinění zamítl s odvoláním na zmíněné „skutečnosti“. Brzy na to pak vyšetřovatel, který neobstaral vůbec žádné další důkazy, za téže situace a tím v podstatě z týchž důvodů trestní stíhání zastavil.

Jiné případy nedůvodného vznesení obvinění uvádějí např. Kotlář⁶⁵ a Juppa.⁶⁶

Pojetí vykládat důvodnost vznesení obvinění za situace „převažující pravděpodobnosti“, že určitá osoba spáchala trestný čin, naznačuje, kromě článků autora této práce,⁶⁷ ještě např. Chalupa,⁶⁸ Podráský⁶⁹ a Císařová.

⁶⁴ Vojna, P.: Stíhat či nestíhat? Bezpečnost č. 22, 1967, str. 10.

⁶⁵ Viz Kotlář, J.: Několik poznámek k výsledkům a dozoru prokurátora nad vyšetřováním. Kriminalistický sborník č. 1, 1958, str. 29. Nelze však již souhlasit s názorem, že „...snahou... musí být co nejmenší počet zastavených trestních řízení, ve kterých došlo k vznesení obvinění“ (tamtéž).

⁶⁶ Juppa uvádí případ, kdy vyšetřovatel před vznesením obvinění neuznal potřebnost důkazu k subjektivní stránce, neprověřil základní okolnosti a kdy obvinil důchodce z rozkrádání proto, že nehlásil SÚSZ práce přes povolených 120 dní. Juppa dovozuje, že měl být stíhán ředitel, který vše vyřizoval a který vykazoval práci důchodce na smyšlené jméno. Viz Juppa, M.: Úroveň vyšetřování ve Středočeském kraji. Kriminalistický přehled č. 1, 1969, str. 55–56.

⁶⁷ Vedle již zmíněného článku v pozn. 64 viz dále Vojna, P.: Svědek podezřelý a nepodezřelý. Kriminalistický přehled č. 5, 1967, a téhož autora: Taktika vyšetřování a obhajoba. Československá kriminalistika č. 4, 1968, dále články Šturma, J., Vojna, P.: Úvaha k některým základním relacím, koncepčním a vztahovým otázkám procesu vyšetřování trestných činů. Československá kriminalistika č. 3,

Císařová k tomu uvádí: „Dostatečné odůvodnění znamená, že vyšetřovací orgán se sám musí domnívat, že důvody pro závěr, že tato osoba spáchala trestný čin, jsou dostatečné a že není stejně důvodný závěr, že jej nespáchala (což neznamená, že se na něho má dívat jako na nevinného).“⁷⁰

Předčasné rozhodnutí o vznesení obvinění patrně ovlivňuje nesprávná praxe nedůvodného (předčasného) zahájení trestního stíhání (ve věci). Působí tu zvláště zájem, aby v takovém případě, kdy podezření z trestného činu se ukáže později jako důvodné, nebylo nutno opakovat vyšetřovací úkony. Tuto praxi ostatně pro některé případy nařizoval z hlediska výkladu zákona nepochopitelný (i když věcně z hlediska právního vědomí tolerovaný) např. metodický pokyn generální prokuratury.⁷¹

Tendence zahajovat trestní stíhání (ve věci) jen při pouhé možnosti (malé pravděpodobnosti), nebo jen na základě jednotlivého příznaku nasvědčujícího trestnému činu, se projevuje i v názorech obsažených v některých učebnicích kriminalistiky.

Tak např. podle známé Vasiljevovy učebnice za důvody pro zahájení trestního stíhání ve věci rozkrádání jsou pokládány takové skutečnosti, jako nesprávné převedení zboží z jedné jakostní třídy do jiné, vytváření neevidovaných přebytků anebo maskování manka, operace, při nichž došlo k pohybu zboží (které slouží k témuž účelu) apod.⁷²

K jaké nesprávné praxi a závěrům může docházet při tomto pojetí v podstatě předčasného zahájení trestního stíhání, je možno ukázat na příkladu publikovaném Holým:

Na železničních kolejích byla nalezena mrtvola muže, tělo bylo roztrháno ochranným štítem motorového vlaku. Při prohlídce mrtvoly nebyly zjištěny známky vitální reakce a podle některých stop bylo možno dovozovat, že mrtvola muže byla na koleje dovečena, což umožňovalo učinit závěr, že „jde pravděpodobně o zamaskování trestného činu“. Z toho Holý dovozuje, že byly zjištěny skutečnosti odůvodňující zahájení trestního stíhání, „v žádném případě však nedovolující popsat jednání pachatele“, a z nichž lze „pouze popsat jednání pachatele při zamaskování trestného činu“.⁷³

1968, str. 16; Bauer, M., Vojna, P.: K charakteru přípravného řízení a poslání obhajoby. *Socialistická zákonnost* č. 3/4, 1968.

⁶⁸ Viz Chalupa, J.: K některým otázkám zahajování trestního stíhání. *Kriminalistický přehled* č. 3, 1966, str. 236.

⁶⁹ Podráský, J.: Nepodceňovat vyhledávání. *Kriminalistický sborník* č. 12, 1966, str. 757.

⁷⁰ Viz Císařová, D.: Odepření účasti obhájců při vyšetřovacích úkonech. *Socialistická zákonnost* č. 7, 1967, str. 142.

⁷¹ Viz Metodický pokyn o postupu prokurátora při trestním stíhání osob a dozoru prokurátora nad zachováváním zákonnosti orgány přípravného řízení trestního (Sbírka metodických pokynů skup. b) — poř. č. 2/1961), kde se v čl. 19, odst. 3, praví: „V případě požárů, výbuchů, závažných nehod na pracovištích a dále i dopravních nehod, kde došlo k usmrcení osoby nebo k těžkému ublížení na zdraví, je však nutno zahájit vyšetřování vždy, ledaže by již výsledek šetření na místě samém k objasnění příčin vyloučil jakékoli podezření z trestného činu.“ Srov. podobné hledisko v textu Plánování vyšetřování ve vojenské prokuratuře (volná příloha *Bulletinu Hlavní vojenské prokuratury*, Praha, rok vyd. neuveden) a v komentáři Tolar, J. a kol.: *Trestní řád. Komentář*. Praha 1963, str. 279.

⁷² Viz Vasiljev, A. N. a kol. (Pješčak, J. a kol.): *Kriminalistika*, vysokoškolská učebnice. Praha 1966, str. 338.

⁷³ Viz práce zmíněná v pozn. 60, str. 94. Holý tímto příkladem chce dokazovat, že „zákon vyžaduje přesné popsání skutku až při vznášení obvinění“ s tím, že při zahájení trestního stíhání ve věci to není třeba, a že to také není ani někdy možné.

Proti tomuto závěru lze vyslovit — pochopitelně s výhradou neznalosti všech detailů — námitku spočívající zejména v tom, že rozhodnutí o zahájení trestního stíhání jen na podkladě pravděpodobných stop vlečení mrtvolky je velmi málo odůvodněné. Takové rozhodnutí by bylo zřejmě na místě až poté, co by byl zjištěn mechanismus zranění, a to zejména jako neodpovídající přejetí vlakem a nasvědčující jinému násilnému usmrcení. Kromě toho bez takových zjištění, jestliže neexistují žádné důkazy ve vztahu k jednání, následku a subjektivní stránce činu, nelze ani vyjádřit kvalifikaci.

Známa je také nesprávná praxe zahajovat trestní stíhání jen proto, aby bylo možno vyslýchat svědky, nařídít soudní pitvu nebo znalecké zkoumání.⁷⁴ Někteří právníci jsou však názoru opačného, tj. že v praxi převažuje „zpožděné“ obvinění, např. v trestních věcech mladistvých, kteří jsou před vznesením obvinění „neprocesně vyslýcháni“.⁷⁵

Jestliže čs. procesní a kriminalistická nauka se otázkou výkladu pojmu důvodnost obvinění příliš nezabývala, nelze totéž říci o *sovětské procesní teorii*. V řadě prací, které byly přímo nebo nepřímě věnovány problematice vznesení obvinění, se vykrystalizovaly v podstatě dvě skupiny názorů:

Prvá skupina vychází z požadavku objektivního průkazu viny osoby, která má být obviněna, a to v době rozhodnutí o obvinění, druhá skupina názorů prosazuje možnost a povinnost vznášet obvinění již v době, kdy tato vina je s větší nebo menší určitostí teprve pravděpodobná. Zhruba těmto názorovým rozdílům odpovídá i řešení otázky přesvědčení vyšetřovatele v době tohoto rozhodnutí: v prvním případě se žádá přesvědčení vyšetřovatele o vině, ve druhém případě se požaduje přesvědčení o pravděpodobnosti viny (k tomu viz následující oddíl).

Jak vyplývá z toho, co bylo výše uvedeno, otázka výkladu pojmu „důvodnost obvinění“ v čs. procesní teorii není příliš uspokojivě řešena. Přitom jde o otázku, která má podstatný význam nejen pro zákonost tohoto jednoho rozhodnutí (procesního úkonu), ale i pro zákonnost celého postupu řízení, a to vzhledem k důsledkům, které rozhodnutí o vznesení obvinění s sebou přináší.

Existuje nějaká možnost blíže vysvětlit pojem důvodnosti obvinění a dát určitější, popř. i jednoznačný pokyn praxi? Pokusem o to je následující výklad.

Ještě než lze přistoupit k bližšímu rozboru ustanovení § 163 odst. 1 tr. ř., je nutno se však vyrovnat s otázkou vztahu rozhodnutí o vznesení obvinění (in personam) a rozhodnutí o zahájení

⁷⁴ Viz k tomu správnou kritiku v článku Poláček, J.: K některým otázkám postupu příslušníků VB před zahájením trestního stíhání. Kriminalistický sborník č. 3, 1968, str. 165 a násl.

⁷⁵ Viz např. Slezák B. — Štěpán, J.: Zkušenosti s uplatňováním prohloubených práv obhajoby v praxi přípravného řízení. Socialistická zákonost č. 6, 1967, str. 366. Přitom je možné připustit, že praxe opožděného vznesení obvinění byla značně rozšířena v době, kdy byly uznávány (a zakládány do spisu) i materiály neprocesního charakteru. Správně tehdy Poláček charakterizoval některé vyšetřovatele jako „právní registrátory a garanty“, kterým zbývalo jen rozhodnout o obvinění a vyslechnout obviněného. Viz článek cit. v pozn. 74, str. 171. Srov. také kritiku pozdního sdělování obvinění ve vyhledávání v důsledku snahy ukončit vyhledávání do jednoho měsíce v článku Fulier, J.: K niektorým otázkam súvisiacim so začatím trestného stíhania. Právny obzor č. 9, 1972, str. 14.

trestního stíhání (in re), především pak s rozdílem textu zákona v obou těchto ustanoveních.

Pro trestní stíhání zákonodárce vyžaduje „nasvědčování zjištěných skutečností“ a pro vznesení obvinění „dostatečně“ odůvodněný závěr, že trestný čin byl spáchán určitou osobou“, a to „na podkladě zjištěných skutečností“. Vzniká již otázka, zda tu je nějaký kvalitativní rozdíl (mezi uvedenými dvěma požadavky zákona), a zda nároky na rozhodnutí v prvním případě jsou menší než v druhém, popř. naopak.

Přitom tu nebude třeba přihlížet k základnímu rozdílu vyplývajícimu ze smyslu obou rozhodnutí: vznesené obvinění se vztahuje již k osobě; zahájení trestního stíhání osobu pachatele pomíjí, počítá s tím, že není známa, resp. nelze proti ní obvinění vznést.

Ze vztahu obou ustanovení (§§ 160 odst. 1, 163 odst. 1 tr. ř.) je zřejmá vázanost rozhodnutí o vznesení obvinění na zahájení trestního stíhání, takže vznesené obvinění má prakticky po skutkové stránce obsahovat ty údaje, které jsou požadovány při rozhodnutí „ve věci“.

Z prostého srovnání obou textů je zřejmé jen to, že výraznou odlišnost způsobuje slovo „dostatečně“, vyskytující se v ustanovení o vznesení obvinění, chybějící však ve formulaci úpravy trestního stíhání. V dikci týkající se trestního stíhání pak kromě toho figuruje *termín* „nasvědčování“ (zjištěných skutečností), který se však nevyskytuje v dikci vyjadřující důvodnost vzneseného obvinění.

Slovo „dostatečně“ ze sémantického hlediska není natolik jednoznačné, aby vyjadřovalo zcela určitou kvalitu nebo kvantitu. Má význam velmi relativní. Zhruba totéž lze říci i o „nasvědčování“. Tím méně lze pak tyto pojmy srovnávat a usuzovat na rozdílnou kvalitu vyjadřovaného textu vzhledem k jejich výskytu nebo nepřítomnosti u první nebo druhé formulace.

Příliš nepomůže ani srovnání s jinými ustanoveními zákona. Například v ustanovení § 178 odst. 1 tr. ř. se vyskytuje rovněž slovo „dostatečně“; z celkového kontextu zákona a smyslu institutu obžaloby je však zřejmé, že v tomto případě slovo „dostatečně“ vůbec nelze srovnávat s významem téhož slova u institutu zahájení trestního stíhání.

Celý problém lze objasnit jen logikou *systematického výkladu*: Jestliže totiž vznesení obvinění je vázáno na zahájení trestního stíhání (jeho kvalitou), pak v té věcné části, která se týká „skutku bez osoby“, musí být rovnítko. Tedy: usnesení o vznesení obvinění co do poznání skutku nemůže být méně a nemusí být ani více, než co se požaduje u zahájení trestního stíhání.

Trestný čin je vždy výsledkem jednání osoby. Bez tohoto předpokladu by nebylo možno zahájit trestní stíhání ani ve věci. *Odtržení osoby od skutku* v zahájení trestního stíhání je toliko *konstrukce*, která je odůvodněna pouze a jedině tím, že ne vždy je osoba, které by bylo třeba vznést

obvinění, známa. Proto také *tytéž skutečnosti*, které nasvědčují tomu, že byl trestný čin *vůbec spáchán*, nasvědčují zároveň i tomu, že jej spáchala *nějaká osoba XY*. Jinak by bylo možno dojít jen k absurdním závěrům.

Pro vznesení obvinění tedy nelze žádat jinou kvalitu „důvodnosti“ než pro trestní stíhání (ve věci), a to i v těch případech, kdy obě rozhodnutí nespádají v jeden moment. Slovo „dostatečně“ se tak jeví jen jako nadbytečný termín vzniklý patrně legislativní nepřesností, když snad zákonodárce chtěl zdůraznit kvalitu (minimum) podkladů pro vznesení obvinění. V podstatě tak to chápe i praxe, která si ani neuvědomuje příp. rozdílné nároky (na míru důvodnosti) obou těchto rozhodnutí.⁷⁶ Jakmile tytéž důvody, které ukazují na spáchání trestného činu, zároveň ukazují i na určitou osobu jako na pachatele, vyšetřovatel zahajuje trestní stíhání a současně vznáší obvinění.

Z jiného hlediska vychází především Husár. V jedné ze svých dřívějších prací naznačil, že pokládá vznesení obvinění za akt, který oproti zahájení trestního stíhání vychází z určité vyšší kvality poznání (kromě toho, že zjištěné skutečnosti se mají vztahovat ke konkrétní osobě).

Husár poznamenal k této otázce, kterou označil jako „gradaci náročnosti“: „Pokud pro zahájení trestního stíhání ve věci stačí, že zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin, pro vznesení obvinění, kterým začíná trestní stíhání proti konkrétní osobě, je již třeba, aby na podkladě zjištěných skutečností byl dostatečně odůvodněn závěr, že trestný čin byl spáchán určitou osobou...“⁷⁷ Do jisté míry obdobný názor vyjádřil nedávno Forman⁷⁸ a Růžkův komentář.⁷⁹

Náznak rozdílného chápání důvodnosti jednak trestního stíhání (ve věci), jednak vznesení obvinění, Husár později vyjádřil v poněkud jiném vý-

⁷⁶ Nemá se tím na mysli ovšem kolísání v míře (kvalitě) důvodnosti zahájení trestního stíhání i vznesení obvinění zároveň v tom smyslu, jak bylo vpředu zmíněno.

⁷⁷ Husár, E.: K niektorým otázkam presumpcie nevinny vo vzťahu k obhajobe. Zprávy advokacie č. 2, 1967, str. 68.

⁷⁸ Viz Forman, L.: Otázky objasňování podle § 158 tr. řádu, zahájení trestního stíhání podle § 160 a 163 tr. řádu a otázky s tím související. Československá kriminalistika č. 3, 1977, str. 223. Přitom třeba poznamenat, že v témže článku, na téže straně Forman pro zahájení trestního stíhání ve věci požaduje mj. „existenci věrohodných a dosti vážných údajů o tom, že trestný čin byl skutečně vykonán...“. Tím se prakticky dostává do rozporu (fakticky požaduje jistotu o skutku). Neujasněnost celého problému je zřejmá dále i z toho, že Forman pak jednou žádá v okamžiku vznesení obvinění vyvrácení všech jiných verzí, jindy (na téže str. 227) říká, že se „nevyžaduje jistota, ale že stačí dostatečně zdůvodněná pravděpodobnost“.

⁷⁹ Viz Růžek, A. a kol.: Trestný poriadok. Komentár. Bratislava 1977, str. 386. Rozdíl se tu spatřuje v dikci § 163 odst. 1 tr. ř., a to v tom smyslu, že je třeba, „aby závěr, že trestný čin spáchala určitá osoba, se dostatečně odůvodnil, takže musí předcházet přesvědčivější zjištění než ta, která stačí k zahájení trestního stíhání“. Tento názor se nezdá být přesvědčivý. Ze slova „dostatečně“ lze jen obtížně dovozovat vyšší kvalitu nároků ust. § 163 odst. 1 tr. ř. proti ust. § 160 odst. 1. Spíše by se z tohoto srovnání mohlo dedukovat, že dostatečně nemusí být odůvodněn závěr, že byl spáchán trestný čin při zahájení trestního stíhání ve věci podle § 160 odst. 1 tr. ř. To však se zdá být pojmově vyloučeno.

znamu. Ze srovnání obou dikcí (§ 160 odst. 1 tr. ř. s ustanovením § 163 odst. 1 tr. ř.) dovodil, že „při vznesení obvinění se vyžaduje objektivní jistota..., že trestný čin se skutečně stal“.⁸⁰ Husár, který jinak obhajuje názor o tom, že při vznesení obvinění není třeba (a není ani žádoucí) jistota, že trestný čin spáchal právě onen obviněný, takto požaduje, pokud jde o skutek a jeho kvalifikaci (izolovaně vzato od pachatele), již objektivní jistotu.

Kromě toho, co bylo již výše uvedeno (jako argument k závěru, že nemůže být rozdíl mezi důvodností obvinění a důvodností trestního stíhání), nelze s tímto Husárovým pojetím souhlasit ještě také proto, že *ze samotného textu* ustanovení § 163 odst. 1 tr. ř. *nelze vůbec dovodit*, že se požaduje pro zjištění trestného činu „jistota“. Je totiž možno, a je to i logické, „dostatečnou odůvodněnost závěru“ vztahovat nejen ke slovnímu spojení „spáchání určitou osobou“, ale i k pojmu „trestný čin“. K takovému závěru lze dospět mj. i tak, jestliže pojem „trestný čin“ si vymění v zmíněné dikci místo s pojmem „spáchání určitou osobou“. Pak předmětná věta vyzní takto: „Je-li na podkladě zjištěných skutečností dostatečně odůvodněn závěr, že určitá osoba spáchala trestný čin...“. Je jisté, že význam (smysl věty) se ve sledovaném směru nemění (změnil se jen důraz), přičemž termín „dostatečnost“ se vztahuje jak na „čin“, tak na „určitou osobu“.

Proti Husárovu pojetí lze ještě dále namítnout, že v jistém smyslu uměle izoluje skutek a jeho nositele (pachatele). Nutno poznamenat, že až na výjimky *nelze nikdy jistotně prohlásit, že byl spáchán trestný čin, jestliže nebude plně prokázáno, kdo tento čin spáchal*, tedy zjištěn pachatel činu.

Tak např. nebude možno zpravidla nikdy pokládat za jistotné, že krádež byla spáchána, jestliže nebude zjištěn pachatel, protože nebude možno zpravidla úplně vyvrátit verzi, že čin spáchal nedospělec; že krádež byla předstírána; že vůbec ke krádeži nedošlo, protože poškozený předmětnou věc ztratil; že došlo k jinému závažnějšímu trestnému činu, ve kterém krádež byla jen prostředkem k jeho spáchání atd. Ani v případech, ve kterých „skutek“ a „pachatele“ nelze odloučit (např. při trestném činu zanedbání povinné výživy, zběhnutí aj.), není situace jiná.^{80a} Vždyť nelze vyloučit, dokud není skončeno přípravné řízení (a popř. mnohem později), že skutek se vůbec nestal, popř. že není trestným činem; zjistí se, že údajný pachatel výživné řádně platil, že nedošlo k zběhnutí, ale o plnění rozkazu jiného nadřízeného atd.

Nelze také přehlédnout, že při požadavku „jistoty skutku“ v době roz-

⁸⁰ Viz práce cit. v pozn. 53, str. 9, a v pozn. 1, str. 52–53.

^{80a} Srov. kritiku praxe umělého oddělování skutku a osoby v případech příživnictví, zanedbání povinné výživy, zkrácení daně a v jiných deliktech, kdy se zahajuje trestní stíhání jen „ve věci“, jak uvádí Chalupa v článku cit. v pozn. 68, str. 5 a násl.

hodování o vznesení obvinění by musela existovat v dané věci taková důkazní situace, že od výpovědi obviněného a všech jeho vyjádření k věci by se očekávalo v podstatě jen eventuální přiznání či popření účasti na činu (a právě činu té určité kvalifikace), které by již předem bylo důkazné v materiálním smyslu bezcenné. Výpověď obviněného v jiném smyslu, tj. např., že se činu dopustil, ale nejde o čin trestný, nebo že k němu vůbec nedošlo, by již také předem musela být naprosto vyvrácena (nemohla by přinést nic nového). Totéž by se týkalo i jiných důkazů. Všechny ty důkazy, které by přicházely v úvahu po vznesení obvinění a které by se mohly vztahovat k tomu, že k činu došlo či nedošlo, že jde o trestný čin a jaké kvalifikace, by musely být beze zbytku provedeny již předtím a mohly by zbýt jen důkazy, ze kterých by bylo možno dovodit, že čin spáchal také ještě někdo jiný (jako účastník) atd. Pokud by snad někdy výjimečně mohla nastat taková situace, že by již bylo jistoty o skutku, nikoli však ještě o pachateli (o čemž lze mít vážné pochybnosti i vzhledem k tomu, že není-li jistoty o pachateli, vždy může existovat pochybnost i o tom, zda byl čin spáchán nebo zda je to čin trestný), v nejlepším případě by vznesení obvinění bylo až závěrečným úkonem přípravného řízení. Nepochybně by tak docházelo k praxi, kterou Husár jinak (a v zásadě správně) kritizuje a odmítá jako zpožděné obvinění. Tím Husár, ačkoli jinak prosazuje „snížení míry“ důvodnosti obvinění, nároky na důvodnost obvinění fakticky zvyšuje až do krajnosti, popř. aplikace jeho výkladu by vedla až k praktické nemožnosti vůbec obvinění vznést.

Protože Husár prosazuje i myšlenku při rozšíření obvinění o další skutek téhož obviněného zároveň zahajovat trestní stíhání (ve věci), byť snad až de lege ferenda,⁸¹ dostává se až do *absolutního rozporu*: Požaduje při rozšíření vzneseného obvinění zahájit trestní stíhání (ve věci), to však nelze učinit, protože v té době, kdy je možno obvinít, je nutno již mít jistotu, že byl spáchán trestný čin. A to zase bez již provedeného vyšetřování vůbec nepřichází v úvahu.

Z dalších názorů na otázku důvodnosti obvinění je třeba zmínit ještě Štěpána, který pro vznesení obvinění požaduje „závažné podezření, vyššího stupně pravděpodobnosti“, u zahájení trestního stíhání pouhou „možnost toho, že došlo ke spáchání trestného činu“.⁸² Štěpán, zřejmě ve snaze maximálně bránit neprocesní, resp. předprocesní činnosti, tu jde na stanovisko, podle kterého by se možnost zahájení trestního stíhání (ve věci) podstatně rozšiřovala na okruh případů, ve kterých existuje

⁸¹ Viz práce cit. v pozn. 1, str. 69, a článek téhož autora: Výslech osob podezřivých z trestného činu. Kriminalistický přehled č. 1, 1968, str. 119. Vzhledem k obtížím při ukončení řízení proti obviněnému, jestliže ve vyšetřování skutku (věci) se bude dále pokračovat, navrhuje totéž Holý, viz článek uvedený v pozn. 60, str. 96. Srov. přitom Instrukci pro vyšetřovatele SNB (SNB-vyšetř-I-1) čl. 34 a Tolarův komentář, cit. v pozn. 71, str. 284, kde se výslovně praví, že v těchto případech (např. u dalších spolupachatelů) není třeba zahajovat stíhání.

⁸² Viz práce cit. v pozn. 55, str. 13.

pouhé, třeba i „slabé“ podezření z trestné činnosti. Zřejmě přitom přehlédl důsledky takového pojetí.⁸³

Zajímavá je také formulace stanoviska sekce trestního práva býv. Právnického ústavu ministerstva spravedlnosti v Praze, byť i sledovala něco jiného (týkala se návrhu na novou organizaci a koncepci vyšetřování); zní takto: „Činnost bezpečnostních, zejména operativně pátracích orgánů má být omezena na zjištění trestného činu, popř. pravděpodobného pachatele, na prvotní zjištění stop a důkazních prostředků a na neprodlené vyrozumění orgánů vyšetřování.“⁸⁴

Jistý pokus o konkrétnější vysvětlení důvodnosti zahájení trestního stíhání je uveden v Tolarově komentáři. Za důvodné se pokládá rozhodnutí „když je tu následek (účinek) jako znak některého trestného činu... a jsou tu další skutečnosti, které nasvědčují tomu, že tento následek (účinek) byl způsoben jednáním předvídaným v trestním zákoně“.⁸⁵

Jestliže byla dána — snad alespoň v základním smyslu — negativní odpověď na otázku, zda existuje nějaký kvalitativní rozdíl mezi mírou důvodnosti zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění, objevuje se tím naléhavěji otázka základní: *Co jsou ony skutečnosti nasvědčující, že byl spáchán trestný čin* (resp. co jsou zjištěné skutečnosti dostatečně odůvodňující závěr, že byl spáchán trestný čin)? A dále — z jakých údajů, okolností či skutečností (v jakém množství nebo kvalitě) je možno (a nutno) vycházet?

Je nepochybné, že jde o otázku *podstatnou a ve svých důsledcích mimořádného významu*: Odchýlení od zákonodárcem zamýšleného kritéria musí nutně vyústit v porušení zákona s výrazně negativními důsledky, a to v obou směrech. *Nezahájení* trestního stíhání a *nevznesení* obvinění ve správném, zákonem předepsaném momentu, stejně jako *předčasné* (a tedy nedůvodné) zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění, *porušuje zákonnost*, je v rozporu se zájmy boje s kriminalitou i se zájmy ochrany osobnosti (zejména osoby, proti které řízení směřuje). V obou případech má takové porušení velmi negativní společenskopolitické, právněkriminálnícké i morální důsledky.

Např. prodlení se vznesením obvinění suspenduje vyšetřovatelovu možnost použít oprávnění, která jsou mu dána k objasnění trestného činu, a zároveň snižuje možnost zákonné obrany (obhajoby) obviněného. Předčasné obvinění může znesnadnit další postup ve vyšetřování, může komplikovat celý vyšetřovací proces a rozšiřuje neúměrně okruh osob, které

⁸³ Srov. v této souvislosti Fuliera, článek zmíněný v pozn. 75, str. 10, který zdůrazňuje, že k zahájení trestního stíhání „ nestačí pouze všeobecné podezření z nějaké trestné činnosti “.

⁸⁴ Citováno podle článku Mach, L.: IX. plenární zasedání sekce trestního práva PÚMS. Socialistická zákonnost č. 8, 1968, str. 498.

⁸⁵ K tomu je třeba poznamenat, že je-li termín „jednání“ v tomto případě užit ve smyslu „čin“ (skutková podstata), pak lze souhlasit, je-li však chápán pouze jako znak objektivní stránky, má toto hledisko obdobné nedostatky, jaké jsou výše vytýkány.

mohou být dotčeny donucovacími opatřeními spojenými s důsledky (účinky) vznesení obvinění.⁸⁶

Konstrukce procesu, ve kterém „zahájení trestního stíhání“ a „vznesení obvinění“ je podmínkou formálního i faktického trestního stíhání, podmínkou procesních úkonů k objasnění trestného činu a zjištění pachatele, ještě zvýrazňuje negativní důsledky obou odchylek „od normy“. Jinými slovy: Nesprávný a tedy nezákonný postup v tomto smyslu znamená (ve formálním smyslu vždy a ve věcném smyslu zpravidla),⁸⁷ že to, co nemělo být vyšetřováno, vyšetřováno bylo, nebo naopak to, co mělo být vyšetřováno, vyšetřováno nebylo.

V jistém smyslu takto vyniká význam obou zmíněných institutů, třeba i ve srovnání s institutem obžaloby: Tak nepodání obžaloby v odůvodněných případech (a naopak) lze většinou snáze napravit než nezahájení trestního stíhání nebo nevznesení obvinění, protože obžaloba je důsledkem již provedeného objasnění věci, kdežto zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění je teprve podmínkou objasňování; nedojde-li k těmto rozhodnutím, věc patrně nebude možno objasnit, v právně významném smyslu zřejmě nikdy.

Vyložit pojmové spojení vyjádřené jako „zjištěné skutečnosti nasvědčující“ (nebo vyjádřené jako „dostatečně odůvodněný závěr“) v citovaných ustanoveních trestního řádu je možné jen rozbořem širších souvislostí a popř. i analýzováním některých situací.

Především je třeba vycházet z toho, že celé trestní řízení se v podstatě rozpadá do několika etap, které jsou zhruba ohraničeny takovými akty, jako jsou zahájení trestního stíhání (vznesení obvinění), obžaloba a rozsudek. Je zřejmé, že odsuzující rozsudek (v některých případech i jiné **meritorní rozhodnutí**) musí být postaven na nezvratných faktech, musí konstatovat pravdu. Pravda znamená stoprocentní jistotu. Při pohledu zpět obžaloba, alespoň formálně nebo procesně vzato (tj. v tom smyslu, že tuto pravdu může konstatovat jediný oprávněný orgán — soud), tento požadavek stoprocentní jistoty splňovat nemusí. Trestní řád také formuluje požadavek na obžalobu v tomto ohledu méně náročně, a to dikcí „jestliže výsledky vyšetřování nebo vyhledávání dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud“.

Nelze se tu zabývat rozdílnými názory na otázku, zda je možno podat žalobu i tehdy, není-li plně zjištěna pravda, nejsou-li všechny jiné možnosti vyloučeny atd.⁸⁸ Ostatně tento problém nikterak neváže sledovaný záměr následujícího výkladu.

Obžaloba ohraničuje úsek přípravného řízení, etapu, jejíž smyslem je **předběžně zjistit pravdu** v trestní věci, resp. objasnit skutek tak, aby bylo možno obviněného postavit před soud a jeho věc před soudem rozhodnout.

⁸⁶ Srov. již uvedené z prací Husára, dále Císařovou v článku uvedeném v pozn. 70, str. 142 a násl., a sovětskou literaturu k této otázce citovanou dále.

⁸⁷ „Zpravidla“ proto, že např. předčasné (nedůvodné) vznesení obvinění se někdy dodatečně potvrdí (stane se důvodným) apod. Avšak i takový případ je nežádoucí, a to především z hlediska principu zákonnosti.

⁸⁸ Srov. text předcházející pozn. 129 a v této poznámce uvedený.

Prostředky, kterými disponují orgány přípravného řízení, jsou velmi intenzivní, krajní, často zasahují do občanských práv a svobod. Je naprosto logické, že použití těchto prostředků musí být vázáno — kromě konkrétních důvodů pro ten který úkon — na jistý stupeň možnosti, že byl spáchán trestný čin, popř. že tento čin spáchala určitá osoba. Tento stupeň formálně vyjadřuje rozhodnutí o zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění. Obě tato rozhodnutí mají právě v tom svůj smysl a opodstatnění. A dále: *Dokud tento určitý stupeň možnosti není dán, nelze krajních prostředků, jakými lze disponovat v přípravném řízení, použít.* Kdyby tomu bylo jinak, pak krajních prostředků přípravného řízení by bylo možno použít i k prověřování kohokoli, zda nespáchal trestný čin nebo naopak: těchto prostředků nebude použito a nebude možno věc objasnit a pachatele postihnout.

Jestliže se vychází z toho, že *rozsudek* (resp. obžaloba) *musí vyjadřovat jistotu*, že určitá osoba spáchala trestný čin, pak *zahájení trestního stíhání* (resp. *vznesení obvinění*) musí být přípustné již tehdy, kdy tato *jistota ještě dána není*. Míru neexistence této jistoty, tedy pouhé možnosti, lze vyjádřit od 1 % do 99 %, od „mlhavého podezření“ až do téměř (ale jen téměř) jistotné situace.

Nejen velmi *neurčité podezření*, ale i konkrétnější — zatím však málo pravděpodobná — možnost, že byl spáchán trestný čin (resp. že jej spáchala určitá osoba), zřejmě *nebude vyžadovat použití krajních prostředků* přípravného řízení. Nebylo by to jednak vhodné (jak bylo výše zdůrazněno, otevřela by se cesta k tomu, že většina občanů by byla vystavena prakticky ničím neohrazenému a permanentnímu nebezpečí trestního stíhání), jednak ani nutné, neboť existují způsoby a prostředky méně intenzivní, jak podezření (či zatím menší „možnost“), že došlo k trestnému činu, prověřit, a popř. přeměnit ve (větší) pravděpodobnost.

Námítky mohou vzniknout snad jen u jednotlivých trestných činů, popř. u některých kategorií, zejména tzv. latentní kriminality, kdy opravdu nelze zaručit, že každé podezření z trestného činu lze bez prostředků příznačných pro přípravné řízení prověřit alespoň do míry požadované k rozhodnutí o zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění. Těmto výjimkám lze však do značné míry čelit operativně pátracími prostředky a metodami práce. Jestliže i tak snad zůstane určitá kvantita trestné činnosti neodhalena a nepostižena, je možno mít za to, že jisté zlo, které takto vznikne, zdaleka nevyváží to, jaké by nastalo, jestliže by použití krajních prostředků trestního řízení bylo možno uplatnit prakticky v neomezené míře. Analogické hledisko konečkonců vedlo zákonodárce i ke konstrukci zásady presumpce neviny (jejímž důsledkem je mj. to, že je lépe nepotrestat pravděpodobného viníka, než riskovat potrestání nevinného).

Lze tedy konstatovat, že „*zjištěné skutečnosti*“ požadované zákonem pro zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění musí představovat již určitou *větší či přesněji: převažující pravděpodobnost*, že byl spáchán trestný čin a popř. i kdo jej spáchal.

Výklad důvodnosti obvinění v jiném smyslu, tj. např., že stačí pouhá menší možnost, že došlo k trestnému činu a kdo jej spáchal, by způsobil zřejmě věcné i logické rozpory. Je to možno ukázat na příkladu dvou osob, které se vzájemně obviňují nebo usvědčují ze spáchání téhož skutku, přičemž je vyloučeno, aby čin mohl být spáchán více než jednou osobou a pravděpodobnost pachatelství každého z nich je stejná. V případě, že by se nepožadovala „převažující pravděpodobnost“ pachatelství, bylo by možné vznést obvinění oběma zároveň (což je věcně nemožné). Pakliže by byl obviněn jen jeden, druhý by se stal svědkem. Ale jakým právem by jeden byl uvržen do postavení svědka a druhý do postavení obviněného se všemi s tím spojenými důsledky, když oba jsou stejně podezřelí?

Platí-li tato logika pro tuto situaci, pak není důvodů, proč by neměla plavit *obecně*:

Vzneslo-li by se totiž obvinění proti osobě AB, ačkoli se stejnou (nebo dokonce větší) pravděpodobností by mohlo být vzneseno obvinění neznámému pachateli XY, pak koneckonců je dána, a to bezdůvodně, přednost stejně pravděpodobné (nebo méně pravděpodobné) verzi a jeden ze stejně možných pachatelů (či dokonce méně pravděpodobný pachatel) AB by se zcela neoprávněně dostal do procesní situace obviněného a druhý (neznámý pachatel XY) by byl neoprávněně zvýhodněn.

Totéž je třeba analogicky vztáhnout i na situaci rozhodování a zahájení trestního stíhání.

Přitom nebude možné někdy ani zahájit trestní stíhání, i když tu bude i větší pravděpodobnost (či dokonce jistota), že se skutek stal a byl spáchán určitou osobou. Bude tomu tak tehdy, kdy skutek nebude možno odloučit od osoby pachatele, přičemž bude více pravděpodobné (či snad i jisté), že nelze vznést této osobě obvinění, např. proto, že její trestní stíhání bude nepřípustné (§ 11 tr. ř.).

K výkladu pojmu „důvodnost obvinění“ bylo možno tedy *dojít* jen s použitím pojmu „pravděpodobnost“ („větší“ či „převažující“ pravděpodobnost).

S tímto pojmem se v *procesní a kriminalistické literatuře běžně operuje*.

Z kriminalistů se otázkou pravděpodobnosti podrobněji zabýval Pješčak, který vycházel z názorů Strogoviče a Larina, podle kterých „pravděpodobnost je míra možnosti“ (při jiném pojetí, které naznačil v sovětské literatuře Karnovič, by „možnost“ předcházela „pravděpodobnosti“).⁸⁹ Pješčak přitom vyjádřil souhlas s pojetím Strogoviče, podle kterého pravděpodobnost znamená, že vyšetřovatel nemá dostatek důkazů pro hodnověrný závěr o tom, zda došlo k trestnému činu, nebo že jej spáchal právě obviněný apod.⁹⁰ Pješčak pak došel k pojmu „stupeň pravděpodobnosti“. Tento stupeň „určuje především poznávací hodnota shromážděného materiálu,

⁸⁹ Viz práce cit. v pozn. 8, str. 87. Srov. k tomu text navazující na pozn. 176.

⁹⁰ Na tom ničeho nemění okolnost, že i „největší“ stupeň pravděpodobnosti může být vzdálen od pravdy jako „nejnižší“ (tamtéž, str. 89).

skutečnost, do jaké míry naše závěry, založené na tomto materiálu, správně odrážejí vyšetřovanou věc tak, jak se stala v minulosti“.⁹¹

O tyto úvahy, týkající se otázek pravděpodobnosti a hodnověrnosti (při řešení problému vyšetřovacích verzí), lze oprít – v jistém smyslu – i závěry týkající se pojmu důvodnost obvinění tak, jak jsou výše vykládány. Přímý vztah k tomu má např. formulace, že „pravděpodobnost jako míra možnosti je východiskem při plnění úkolů, které stojí před vyšetřovatelem v průběhu vyšetřování konkrétní věci. Není však možné ji zredukovat na podmínky zahájení vyšetřování podle § 164 tr. ř. či dokonce na podmínky vznesení obvinění podle § 165 tr. ř.“⁹² a v jiné souvislosti toto vyjádření: „V průběhu vyšetřování, cestou prověrky zjištěných faktů a okolností... jedny vyšetřovací verze odpadají, stupeň pravděpodobnosti jiných se zase zvyšuje. Tento proces probíhá tak dlouho, až dojde ke kvalitativní změně našeho vědění o vyšetřované věci: až pravděpodobné vědění se přemění v hodnověrné.“⁹³

Z dalších autorů je možno se ještě odvolat, ve vztahu k předmětu tohoto výkladu, např. na Čugunova,⁹⁴ Ejsmana a Bělkina.

Ejsman píše: „Dialektika přechodu od kvantity v kvalitu zná pojem míry či uzlového bodu, v němž postupně kvantitativní změny přejdou v novou kvalitu: Tento zákon platí o jevech objektivního světa a přirozeně o procesech poznání, o formování pojmů a o jazyku...“ „Termíny pravděpodobnost a hodnověrnost fixují právě takové uzlové body...“ „Pojem hodnověrnosti se vždy vztahuje ke konečnému stupni a jen k němu. Proto také nemá žádnou gradaci. Naproti tomu pojem pravděpodobnosti vztahujeme k celé předcházející cestě, kterou dělíme na jednotlivé úseky (málo pravděpodobné, pravděpodobné nebo problematické, vysoce pravděpodobné atd.)...“ „Jestliže se omezíme jen na tvrzení, že závěr soudu musí být pravdivý a hodnověrný, pak nevyjdeme za rámec zbožných přání. Je třeba také ukázat, jakým způsobem se z počátečních nespolehlivých údajů formuje spolehlivý závěr, jaký je mechanismus tohoto přechodu.“⁹⁵ Bělkin zdůrazňuje, že „stupněm“ může vládnout pouze předpoklad, pravděpodobnostní vědění. Pravděpodobnost z gnoseologického hlediska je kvantitativní charakteristika možnosti existence daného faktu, nebo jinými slovy, veličina způsoblosti, jakou se možnost stane skutečností.⁹⁶ Pravděpodobnost vyjadřuje stupeň

⁹¹ Tamtéž, str. 90.

⁹² Tamtéž, str. 88. Srov. tu k této problematice názory vyjádřené v článku Viktorov, B. A. – Karnějeva, L. M.: Vyšetřovací verze jako efektivní cesta poznání pravdy při vyšetřování trestných činů. Recenze knihy Jána Pješčaka: Vyšetřovací verze. Československá kriminalistika č. 1, 1978, str. 198, týkající se stupňů pravděpodobnostního vědění ve vztahu k podezření a vznesení obvinění. Srov. též podle Savického, že „stanovená verze – to je pouze pravděpodobné vysvětlení události... vyšetřovatel... musí vždy uvažovat určitou míru pravděpodobnosti opačného řešení...“. Viz práce cit. v pozn. 27, str. 17.

⁹³ Viz práce cit. v pozn. 8, str. 85.

⁹⁴ Viz Čugunov, V. E.: Současný stav sovětské procesní vědy. Československá kriminalistika č. 4, 1972, str. 310.

⁹⁵ Ejsman, A. A.: Vztah pravdy a hodnověrnosti v trestním procesu. Kriminalistický přehled č. 5, 1966, str. 9–10.

⁹⁶ Viz Bělkin, R. S.: Sobiranije, issledovanije i ocenka dokazatělstv, suščnosť i metody. Moskva 1966, str. 60.

našeho poznání ve vztahu ke spojení jevů, svědčící o tom, že „jistě nám není známo...“ (tu cituje Bělkin P. V. Kopnina). Srov. v cit. práci Bělkina i schémata formulování pravděpodobnostního závěru (str. 261–262).

V souladu s tím vším, co bylo uvedeno, je možno dovodit, že *důvodné je tedy vznesené obvinění*, které je současně *vyšetřovací verzí* obsahující takový stupeň pravděpodobnosti, který umožňuje konstatovat, že verze (varianta)

– „byl spáchán skutek charakterizovaný těmito určitými okolnostmi“

– „a naplňující skutkovou podstatu tohoto ustanovení zákona“

– „a byl spáchán touto osobou“

je *pravděpodobnější než verze (varianta) opačná*, tj. např. „nebyl spáchán skutek...“ atd.

Přitom je nutno vztahovat tuto „větší“ či „převažující“ pravděpodobnost (tedy *jakýchsi 51 % pravděpodobnosti*)⁹⁷ k objektu objasňování (tedy k zatím ne zcela poznané objektivní pravdě dané události), nikoli k jiným verzím, které jsou vytyčeny. Mohlo by se tak totiž dojít k tomu, že ona nejpravděpodobnější verze nedosáhne oné převažující hodnoty (oněch „51 % pravděpodobnosti“) přiblížení se k pravdě.

Proces tvorby a prověrky vyšetřovacích verzí nelze ovšem omezovat jen na proces (postup) zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění. Vyšetřovací verze mají „dosah“ širší, nutno s nimi pracovat i před zahájením trestního stíhání, i po vznesení obvinění.⁹⁸ Nicméně ve vztahu k těmto mezníkům procesního (i kriminalistického) postupu se uplatňuje jejich vliv a význam způsobem, který má dopad i na procesní vztahy, na vznik nové kvality průběhu řízení, jaká vyplývá z těchto procesních rozhodnutí.

Správná realizace pouček (pravidel) teorie vyšetřovacích verzí přímo působí i na dodržování zákonných požadavků vyplývajících z institutů zahájení trestního stíhání o vznesení obvinění.

Je to např. možno doložit na zdůrazňované nutnosti souběžně vytyčovat a prověřovat všechny vyšetřovací verze.⁹⁹ Tento požadavek, který ostatně platí pro celé vyšetřování a trestní řízení,¹⁰⁰ se zvlášť a do důsledku musí uplatnit v úkonech předcházejících rozhodnutí o zahájení trestního stíhání a rozhodnutí o vznesení obvinění.

Pješčak to připomíná v souvislosti s kritikou postupu vyšetřovatele ve věci vraždy Otilie D., ve které vyšetřovatel vznesl obvinění dokonce za situace menší pravděpodobnosti verze „vražda“ a větší pravděpodobnosti verze „nešťastná náhoda“ či „pohnutí k sebevraždě“.¹⁰¹ Vyšetřovatel zřejmě neměl důvody nejen ke vznesení

⁹⁷ Možnost „matematického“ vyjádření stupně pravděpodobnosti ve vztahu k rozhodnutím, která nevylučují, resp. předpokládají nikoli jistotu, nýbrž jen „podezření“, „možnost“, „důvodnou obavu“ apod., je zřejmá a nikterak na ni nedopadá správná kritika Strogovičova, že je nepřipustné odůvodňovat rozsudky 99 % „dokázaností“, srov. citovanou Pješčakovu práci v pozn. 8, str. 93.

⁹⁸ Viz práce Pješčaka cit. v pozn. 8, str. 88.

⁹⁹ Tamtéž, str. 92.

¹⁰⁰ V tom smyslu, že jednou z cest k jistotnému závěru je neustálé formulování antiteze, její prověřování (je-li „možná“) a její konečné vyvrácení či potvrzení.

¹⁰¹ Viz práce cit. v pozn. 8, str. 81 a násl.

obvinění, ale ani k zahájení trestního stíhání: Verze vraždy byla méně pravděpodobná již ze samotného ohledání místa činu a jak se pak ukázalo, tuto verzi stačila vyloučit pitva, která prokázala, alespoň v poloze převažující pravděpodobnosti, že Otilie D. podle charakteru zranění nemohla být pod vlak nikým strčena.

V této souvislosti budiž poznamenáno, že někteří sovětsí kriminalisté upozorňují na nutnost prověřit vyšetřovací verze již před vznesením obvinění. Např. Karnějeva a Statkus zdůrazňují, že v rámci prověrky verzí je třeba odstranit rozpory mezi sebranými důkazy, včetně rozporů mezi výpověďmi vyslýchaných osob. Dále uvádějí, že v 5,2 % ze zkoumaných případů zastavených po vznesení obvinění, nebyly předtím odstraněny rozpory mezi důkazy. Dovození také, že chybějící prověrka alibi obviněného může být jednou z příčin nedůvodného vznesení obvinění.¹⁰² Z hlediska pojetí vyloženého v této práci nelze s Karnějevou a Statkusem bezvýhradně souhlasit. Je možno namítnout, že někdy bude možné prověřit méně pravděpodobnou verzi až po vznesení obvinění, tj. např. za použití úkonů vázaných na vznesení obvinění. Zdá se také, že by zmíněné doporučení mohlo vést k praxi „zpožděných obvinění“.

Uvedená „větší“ či „převažující“ pravděpodobnost, že se stal trestný čin a že jej spáchala právě ta určitá osoba (tvořící obsah pojmu důvodnost obvinění), k níž dojde vyšetřovatel na základě svého vnitřního přesvědčení a je objektivně přezkoumatelná (především prokurátorem a pak celým průběhem řízení), je zároveň *kritériem*, které vyjadřuje *sociálně politický smysl vznesení obvinění*. Respektování této hranice (tohoto „uzlového bodu“) patřičným procesním rozhodnutím (tj. vznesením obvinění v okamžiku, jakmile dokazování dostoupí úrovně možnosti a nutnosti takového závěru) je zároveň respektováním situace, na základě které z hlediska účelu a smyslu trestního řízení je nezbytné „vtáhnout“ dosud podezřelého do řízení v postavení obviněného, zabezpečit mu z toho vyplývající práva a vložit na něho jisté povinnosti.

ODDÍL ČTVRTÝ: DŮVODNOST OBVINĚNÍ A SUBJEKTIVNÍ PŘESVĚDČENÍ VYŠETŘOVATELE

Jestliže se v předcházející stati týkající se výkladu pojmu důvodnost obvinění dospělo až k závěru, že jím je ona větší či převažující pravděpodobnost, že se stal trestný čin a že jej spáchala právě ta určitá osoba, vzniká zároveň otázka, jak, kterou cestou k tomuto závěru vyšetřovatel dojde.

Tuto cestu je třeba spatřovat, jako v celém trestním řízení, v myšlenkovém procesu, který se uskutečňuje v rámci vnitřního hodnocení důkazů vyšetřovatelem.

Realizuje se tu jedna ze základních zásad trestního řízení, zásada volného (vnitřního) hodnocení důkazů. Její význam pro dodržování socialistické zákonnosti i v etapě přípravného řízení a zejména při řešení tzv. celkových rozhodnutí v přípravném řízení je zřejmý a není třeba jej blíže rozvádět.

¹⁰² Viz práce cit. v pozn. 30, str. 11, 18.

Proces vnitřního hodnocení důkazů ve vztahu k rozhodnutí o vznesení obvinění (a obdobně či zároveň i ve vztahu k rozhodnutí o zahájení trestního stíhání) se řídí obecnými zákonitostmi tohoto procesu, má však své určité *zvláštnosti*.

Tyto zvláštnosti vyplývají zejména z odlišného cíle procesu hodnocení důkazů ve fázích, které předcházejí meritornímu rozhodnutí, tj. v řízení přípravném a popř. v řízení „předpřípravném“ (tj. zvláště při prověřování podezření z trestného činu ve smyslu § 158 odst. 3 tr. ř.). Jestliže konečným cílem celého trestního řízení (a zároveň i řízení před soudem, popř. v jistém smyslu i závěrečné etapy přípravného řízení) je zjištění objektivní pravdy v trestní věci, tak „dílčím“, bezprostředním a konkrétním cílem prověřování ve smyslu § 158 odst. 3 tr. ř. je toliko zjištění, zda tu jsou či nejsou důvody pro zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění, tedy zjištění jistého stupně pravděpodobnosti, že byl trestný čin spáchán a kdo jej spáchal; cílem přípravného řízení je pak potvrdit (nebo vyvrátit) tvrzení o tom, že k trestnému činu došlo a kdo jej spáchal. Hodnocení důkazů vyšetřovatelem (s výjimkou závěrečné etapy přípravného řízení, kdy se rozhoduje o tom, zda je či není důvodné podat na obviněného návrh obžaloby) směřuje tedy nikoli (přesněji: ne bezprostředně) ke konečné, objektivní pravdě, ale pouze k stupni pravděpodobnosti poznání, jak se přiblížilo pravdě a zda odpovídá zákonným požadavkům na stupeň této pravděpodobnosti (zejména v definicích ust. §§ 160 odst. 1, 163 odst. 1 tr. ř.).

Podobný, zpravidla ještě kvalitativně i kvantitativně „nižší“ cíl bude mít proces hodnocení důkazů při rozhodování jednotlivých procesních úkonů. Např. při rozhodnutí o vazbě, hodnocení důkazů bude směřovat pouze k tomu, zda jsou tu dány „skutečnosti odůvodňující obavu, že obviněný uprchne“ (§ 67 tr. ř.).

Jestliže pro vznesení obvinění postačí takové zjištění, na základě kterého je možné tvořit závěr o převažující pravděpodobnosti pachatelství, bylo by i nelogické žádat něco jiného z hlediska procesu hodnocení důkazů ve vztahu k tomuto rozhodnutí, tedy např. požadovat, aby vyšetřovatel byl subjektivně přesvědčen o vině osoby, proti které vznáší obvinění.

Tento názor je prakticky *jednoznačný v československé trestněprávní literatuře a nauce*.¹⁰³

Patrně jedinou výjimku představují již zmíněné názory Suchomela, podle kterého „vyšetřovatel musí být přesvědčen, že trestný čin byl spáchán právě osobou, proti

¹⁰³ Srov. tu Husára, práce cit. v pozn. 1, str. 57 a násl., a Holého, práce cit. v pozn. 60, str. 91. Dále viz Císařová, D.: Princip presumpce nevinny. Stát a právo č. 10, 1964, str. 137 a násl., kde se mj. vykládá vztah tohoto přesvědčení k principu presumpce nevinny. Viz též práci Poláčka cit. v pozn. 48, str. 135. K Poláčkovi je však třeba připojit výhradu v tom smyslu, že vnitřní přesvědčení vztahuje i k „neodkladnosti“ obvinění. Je zřejmé, že problém neodkladnosti (neprodlelosti) má jinou logickou rovinu. Z novějších prací viz též Suchý, O. — Urválek, J.: Dozor prokurátora nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení trestním. Příručka. Praha 1977, str. 51.

kteřé vznášá obvinění“. I Suchomel si však je vědom jisté problematičnosti tohoto požadavku, což lze dovodit z jeho vyjádření k otázce přesvědčení prokurátora o důvodnosti obžaloby, když říká, že v tomto případě prokurátor musí vycházet „z principu presumpce nevinu ještě intenzivněji než vyšetřovatel... při vznesení... obvinění“.¹⁰⁴ Jisté kolísání zaznívá z názorů Kiše, který tvrdí, že presumpce nevinu znamená, aby vyšetřovatel, když vznášá obvinění, musil předpokládat, že obviněný je nevinný. Kiš dovozuje, že je tomu „právě naopak“ a že tato opatření činí z toho důvodu, že je přesvědčen o vině. Poté se však opravuje v tom smyslu, že přesvědčení vztahuje k dostatečnosti důvodů obvinění.¹⁰⁵

Samozřejmě, že je možné, aby vyšetřovatel vznášející obvinění byl snad i přesvědčen o vině obviněného, a to na podkladě již provedených zjištění (důkazů). Může tu působit i vyšetřovatelský „cit“, zkušenost, „intuice“ apod.¹⁰⁶ Je ovšem také možný opak, že o vině přesvědčen nebude, či dokonce bude přesvědčen (třeba i z týchž intuitivních důvodů) o nevině osoby, na kterou zjištěné skutečnosti a pravděpodobnost ukazují jako na pachatele. I v tomto druhém případě je však vyšetřovatel povinen obvinění vznést, jestliže na základě hodnocení provedených důkazů dojde k závěru, že fakta zatím zjištěná s větší pravděpodobností vinu prokazují.

Pojetí tohoto přesvědčení ne k vině, ale k důvodnosti obvinění, se zdá převažovat i v *čs. vyšetřovací praxi*. Zkušenosti a svědomití vyšetřovatelé — kriminalisté, i když mají v rukou významné, usvědčující a snad i rozhodující důkazy, zpravidla vždy — jmenovitě pokud ještě nevyslechli obviněného (a přitom opravdu v postavení obviněného) — správně připouštějí, byť třeba i malou, ale přece jen existující možnost, že se činu dopustil někdo jiný, že tomu mohlo být ve skutečnosti jinak atd.

Nesprávnost a škodlivost požadavku (a někdy i jistého návyku) přesvědčení o vině u vyšetřovatele v době vznesení obvinění přesvědčivě vyložil, mj. s odvoláním na sovětskou literaturu, Husár a z části i Štěpán. Oba však poněkud příliš akcentují negativní důsledky takového přesvědčení (Husár: „účinná zábrana změny názoru i tehdy, jakmile další zjištěné skutečnosti jej vyvracejí“, Štěpán: „od samého počátku stíhání určité osoby se vytvoří velmi vážná psychologická překážka objektivitě vyšetřovatele“).¹⁰⁷

Nejpodstatnější je prostě opravdu to, že plné vnitřní přesvědčení o vině obviněného žádný vyšetřovatel by si *neměl připustit do doby*, dokud neprovedl všechny v úvahu přicházející důkazy a případ zcela neobjasnil.

¹⁰⁴ Viz práce cit. v pozn. 63, str. 509, 507. Srov. též kritiku Suchomela v článku Lachout, V.: K pojetí presumpce nevinu. Právník č. 10, 1967, str. 945–946.

¹⁰⁵ Kiš, P.: Presumpcia nevinu v našom trestnom práve. Socialistické súdnictvo č. 9, 1964, str. 280, 282.

¹⁰⁶ Srov. názor, že „proti obviněnému... stojí odborně vzdělaný a zkušený aparát, jehož orgány jsou zpravidla přesvědčeny, že obviněný se skutečně dopustil činu, pro který ho stíhají“. Viz Císařová, D. — Jüttner, A.: Obhajoba v československém trestním řízení. Praha 1965, str. 7.

¹⁰⁷ Viz práce cit. v pozn. 1, str. 58, a Štěpán, J.: K některým otázkám přípravného řízení. Socialistická zákonost č. 6, 1965, str. 31.

Vychází-li vyšetřovatel především z fakt, řídí-li se principy vyšetřovací (procesněprávní i kriminalistické) práce a teprve až v druhé řadě city, „instinkty“, domněnkami, „zkušenostmi“ atd., pak bezvýhradné přesvědčení o vině obviněného do skončení vyšetřování u něho ani nemůže vzniknout.¹⁰⁸ Vyšetřovatel je ostatně povinen, dokud neprovede všechny důkazy (a nevyužije všech důkazních možností), neustále konstruovat verzi „non A“ a nejen neodmítat, ale vždy připouštět pochybnost o tom, že obvinění se rovná jistotě. Jakmile se zřetelem k důkazní situaci (včetně všech, i nepatrných mezer v důkazech) existuje možnost, že k činu nedošlo, že čin není trestný, že čin spáchal někdo jiný atd., otázka plného přesvědčení vyšetřovatele ostatně ani není aktuální. Konečně nelze přehlédnout, že tato otázka není toliko právní, ale také, v neposlední řadě, i otázka vyšetřovatelské etiky.¹⁰⁹

Hodnocení důkazů směřující k vytváření vnitřního přesvědčení u soudce, prokurátora a vyšetřovatele je nesporně velmi *odpovědný, náročný a složitý* myšlenkový postup. Jeho náročnost vyplývá např. již z toho, že „... v trestním řízení nejsou žádná zákonná kritéria pro určení dokázanosti nebo nedokázanosti určité skutečnosti...“¹¹⁰ a z toho, že „myšlenkový proces abstrakce se uskutečňuje prostřednictvím subjektu, a proto mu hrozí daleko větší nebezpečí subjektivismu než procesu pouhého vnímání a zjišťování faktů.“¹¹¹

Ve stadiu rozhodování o vznesení obvinění je pak tento proces o to složitější a náročnější tím, že vyšetřovatel nemá k dispozici jednak všechna fakta, jednak musí vycházet i z informací, které mají často jen předběžný nebo ne zcela oficiální (např. procesně ověřený) charakter. Vyšetřovatel — na rozdíl od prokurátora a zejména soudu — je zpravidla teprve na počátku objasnění věci. Může tedy přijít ještě mnoho změn, nových faktů, které bude musít vzít na vědomí a původní názor či závěry opravit, třeba i podstatně. Protože nelze všechny eventuality předvídat, nemůže být pokládáno také za chybu nebo nedostatek, že — právě v důsledku dalšího vyšetřování a na základě nových důkazů a opětovného hodnocení faktů — vyšetřovatel dojde později k závěrům jiným.

K úkolům vyšetřování patří vyčerpat všechny zákonem povolené prostředky a způsoby k potvrzení nebo vyloučení vzneseného obvinění. Takový postup povede k tomu, že pravděpodobnost, že někdo spáchal trestný

¹⁰⁸ Srov. kritiku vytváření subjektivního přesvědčení na základě „selského rozumu“, „citu“ apod. v práci BOURA, F.: K některým otázkám trestního procesu. Právník č. 8, 1956, str. 749.

¹⁰⁹ Strogovič výstižně praví: „... je-li vyšetřovatel přesvědčen o vině obviněného, je to pouze jeho, vyšetřovatelovo přesvědčení, jehož správnost je vyšetřovatel povinen ještě dokázat.“ Viz Strogovič, M. S.: Etika jako filozofická věda a soudní etika. Prokuratura č. 5, 1972, str. 66.

¹¹⁰ Viz CÍSAŘOVÁ, D.: Hodnocení důkazů. Socialistická zákonnost č. 5, 1967, str. 262.

¹¹¹ CÍSAŘOVÁ, D.: Příspěvek k problému smyslu obhajoby v trestním řízení. Právník č. 2, 1965, str. 105.

čin, je buď přeměněna v jistotu a pak následuje obžaloba, anebo je zjištěn opak (popř. se nepodaří tuto pravděpodobnost přeměnit v jistotu) a poté následuje zastavení (či přerušení) trestního stíhání. Není proto v zásadě správné, a mělo by to být pokládáno i za nepřipustné, vytýkat vyšetřovatelům, že ukončují trestní řízení zastavením trestního stíhání, popř. že navrhnou podat obžalobu znějící na menší rozsah trestné činnosti, než jak původně znělo rozhodnutí o zahájení trestního stíhání či vznesení obvinění.

Tím ovšem nemá být řečeno, že nelze vytýkat nedostatky v práci vyšetřovatele spočívající v tom, že nevyčerpal všechny důkazní možnosti, že nepostupoval kriminalisticky kvalifikovaným způsobem atd. Naopak, takové závady jsou porušením základního účelu trestního řízení a jsou tedy konečkonců i v rozporu s režimem socialistické zákonnosti.

Je třeba v této souvislosti poznamenat, že přílišná (přehnaná) snaha dosáhnout postavení obviněného před soud (bez ohledu na dostatek důkazů), nebo tendence „dostat do obžaloby co největší rozsah trestné činnosti“, bez ohledu na to, že některé trestné útoky či skutky nejsou zcela prokázány, může svědčit nejen nezákonnému postupu, ale je i velmi problematická ve smyslu psychologicko-kriminalistickém: „Špatné zkušenosti“ soudce mají tendenci se neustále připomínat, i v jiných případech. Podaří-li se obviněnému a obhájci zpochybnit třeba jen jednu část žalobního návrhu, mohou se pak pokusit s velkou nadějí na úspěch zaútočit proti celé obžalobě, narušit přesvědčivost i zcela nepochybných závěrů poukazem na reálně existující nedostatky dílčího významu.

Zvláštnosti procesu hodnocení důkazů vyšetřovatelem vystihl Husár, když napsal: „Vytváření vnitřního přesvědčení vyšetřovatele o důvodnosti vznesení obvinění je proces mimořádně náročný, obtížný a komplikovaný. Z orgánů činných v trestním řízení vyšetřovatel se zpravidla první střetává s případem spáchání trestného činu. Dostává se do styku s prvými materiály případu, s fakty, které jsou často velmi nepřehledné, neúplné, pochybné, neověřené, nejednou přímo protikladné.¹¹² Navazuje kontakty s různými osobami, jejichž vztah k trestnému činu není vždy jednoznačně vyhraněn, jejich objasnění nebo výpovědi jsou různé, nejasné, často z různých důvodů i nesprávné. Takové prvotní orientování se ve věci je charakterizováno bezprostředním živým vnímáním všech okolností a důkazů, hledáním a zkoumáním důkazního materiálu, vytvářením a prověřováním různých verzí spáchaného činu a uvažováním o možném pachateli. To vše vede k tomu, že vytváření vnitřního přesvědčení vyšetřovatele v těchto prvotních stádiích je podrobena velkému zatížení...“¹¹³

Naproti tomu má vyšetřovatel značnou výhodu plynoucí z bezprostřednosti dokazování, zejména tehdy, jestliže obvinění vznáší na podkladě důkazů jím osobně provedených. Může „vytušit“ nepřesvědčivost konkrétního tvrzení. Může nabýt dojmu, mnohdy jen intuitivního, že přes kate-

¹¹² Tady ovšem mělo být užito nikoli slova „fakty“, ale „údaje“. Fakty nemohou být pochybné.

¹¹³ Viz práce uvedená v pozn. 53, str. 11–12.

gorický závěr vyplývající z provedeného důkazu „něco není v pořádku“, „cosi nesedí“ atd. Takové vědomí a pocity jej mohou, a ostatně i musí, mobilizovat k tomu, aby každou nejistotu a pochybnost, třeba i podvědomou, se snažil odstranit provedením dalších důkazů, které by se jinak mohly zdát být i nadbytečné, aby, i když dá přednost objektivně nejvíce pravděpodobné verzi, neztratil ze zřetele verze ostatní, aby se přinutil k úvaze o všech možných variantách a vysvětleních (a to i když nikým nebudou vyjádřeny) atd.

I při hodnocení důkazů ve vztahu k rozhodnutí o vznesení obvinění se uplatní známá tři hlediska hodnocení důkazů (tj. zákonnost, závažnost a věrohodnost).¹¹⁴

Smysl hodnocení důkazů vyjádřil stručně a výstižně Bělkin, když uvedl tato kritéria:

- a) je-li přípustné použití daného faktu jako soudního důkazu ve věci a není-li v rozporu se zákonem a principem dokazování,
- b) vztahuje-li se daný důkaz nebo souhrn důkazů k věci,
- c) v jakém spojení je daný důkaz s jinými důkazy sebranými ve věci, jaký význam a charakter je tohoto spojení,
- d) jaký má daný důkaz a souhrn důkazů význam pro objasnění pravdy, zda je souhrn důkazů dostatečným důvodem pro přijetí toho kterého rozhodnutí, včetně rozhodnutí týkajícího se dalšího osudu věci,
- e) jak může být daný důkaz využit v procesu dalšího soudního zjišťování.¹¹⁵

Přitom samozřejmě zmíněná hlediska podléhají některým modifikacím vyplývajícím z charakteru a cíle přípravného řízení. Tak bude možno za určitých podmínek k vznesení obvinění využít i důkazů provedených neprocesním způsobem (např. vysvětlení podle § 158 odst. 3 tr. ř.). Rovněž „problém“ věrohodnosti důkazu bude v jiné poloze: důkaz, třeba i neprocesní, musí existovat, musí být doložen (dokumentován), nemusí však vést k jistotnému závěru (že existuje nějaká skutečnost nebo okolnost); stačí, že tato skutečnost nebo okolnost bude pouze „pravděpodobná“ či „možná“.

Jestliže v čs. procesní teorii je řešení problému subjektivního přesvědčení rozhodovacího orgánu (vyšetřovatele) ve vztahu k vznesení obvinění zřejmě mimo jakoukoli pochybnost, v sovětské trestněprocesní a kriminalistické literatuře tomu tak není. Existují zhruba dvě skupiny názorů na tuto otázku: *první* stojí na stanovisku, že vyšetřovatel *nemusí být přesvědčen* o vině obviněného při pozitivním rozhodnutí o vznesení obvinění (tedy podobně jako rozhodující většina názorů u nás), *druhá* hájí názor o *nezbytnosti přesvědčení vyšetřovatele o vině* obviněného, přičemž zároveň požaduje k vznesení obvinění takovou kvalitu důkazní situace, aby tento závěr vyšetřovatel mohl učinit.

¹¹⁴ Viz např. práci Císařové cit. v pozn. 110, str. 287.

¹¹⁵ Viz Bělkin, R. S.: Logické způsoby a procesně kriminalistické podmínky zkoumání a hodnocení výsledků vyšetřovacích úkonů. In: Kriminalistika v SSSR. Praha 1967, str. 50, a práce cit. v pozn. 96, str. 67.

Prvá skupina názorů je zastoupena zejména stanovisky známých právních vědců, jako je Strogovič¹¹⁶ a Čelcov.¹¹⁷

Z téhož stanoviska — odporujícího požadavku přesvědčení o vině v době vznesení obvinění — zřejmě vycházejí i autoři významné práce věnované teorii soudních důkazů, když zdůrazňují princip presumpce nevinny a jeho konkrétní projevy ve vyšetřování po vznesení obvinění: „Až v závěru vyšetřování, při podepsání návrhu na obžalobu, vyšetřovatel se přestává řídit zásadou presumpce nevinny a je přesvědčen, že obvinění je dokázáno a obviněný je vinen.“¹¹⁸ Patří sem i autoři sovětských učebnic kriminalistiky.¹¹⁹ Vůbec je tato skupina názorů velmi početná: je možno ještě jmenovat Karnějevu,¹²⁰ Gendrichova,¹²¹ Kaminskou,¹²² Vasiljeva,¹²³ Žogina a Fatkulina.¹²⁴ Podle Fatkulina patří mezi zastánce tohoto názoru i Poljanskij, Rachunov, Stremovskij, Oniščuk a jiní.¹²⁵ Srov. k tomu i kritiku projevovou Viktorovem, že ve vyšetřovací praxi se pokládá za odhalený trestný čin v okamžiku vznesení obvinění nebo zadržení podezřelého a že takový přístup není v souladu s ustanoveními zákona.¹²⁶

¹¹⁶ Strogovič, M. S.: Kurs sovětského ugovolnogo processa, t. I. Moskva 1968, str. 146–147, a téhož autora Matěrialnaja istina i suděbnije dokazatělstva v sovětskom ugovolnom processe. Moskva 1955, str. 201; Ugolovnyj process. Moskva 1946, str. 298 a násl.; Učeniye o matěrialnoj istině v ugovolnom processe. Moskva 1947, str. 235.

¹¹⁷ Viz první práce cit. v pozn. 20, str. 274, a druhá práce v téže pozn., str. 70.

¹¹⁸ Žogin, N. V.—Karpec, I. I.—Kočarov, G. I.—Kudrjavcev, V. V.—Miňkovskij, G. M.—Zlobin, G. A.—Kaminskaja, V. I. a kol.: Teorija dokazatělstv v sovětskom ugovolnom processe. Část obščaja. Moskva 1966, str. 70.

¹¹⁹ Viz Bělkin, R. S.—Lifšic, E. M. a kol.: Kriminalistika. Učebnik dlja specialnych srednich učebnych zaveděnij. Moskva 1967, str. 30; Bulatov, A. I.—Žulev, V. I.—Petrenko, V. M.: Rassledovaniye dorožnotransportnyh proisšestvij. Moskva 1966, str. 82–83 aj.

¹²⁰ Viz práci cit. v pozn. 45, str. 118–131.

¹²¹ Karnějeva, L. M.—Gendrichov, G. M.: Zvláštnosti hodnocení důkazů v různých etapách přípravného vyšetřování. Kriminalistický přehled č. 5, 1966, str. 26–28. Přitom existují rozdíly v detailech přístupu k této otázce. Tak např. Karnějeva a Gendrichov v uváděné práci požadují „k okamžiku vznesení obvinění... zjistit druh důkazů, zjevně přesahující okruh, který dostačuje k zahájení trestního stíhání (ve věci)“, i když, jak zdůrazňují, jde o „menší soubor důkazů, než jaký vyžaduje zákon pro ukončení přípravného vyšetřování“. (Srov. tu vpředu zmíněné názory u nás např. Štěpána a Husára.) Karnějeva a Gendrichov při této příležitosti kritizují Žogina a Fatkulina (viz Žogin, N. V.—Fatkulin, F. N.: Predvaritělnoje sledstviye v sovětskom ugovolnom processe. Moskva 1965) a Kaminskou (viz Kaminskaja, V. I.: Pokazaniya obvinjajemogo v sovětskom ugovolnom processe, Moskva 1960) za to, že „příliš zužují předmět a rozsah dokazování“. S kritikou Kaminské je třeba souhlasit (jí stačí k vznesení obvinění zjištění objektivní stránky skutkové podstaty a důkazů ukazujících na určitou osobu jako na pachatele). S kritikou Žogina a Fatkulina souhlasit zřejmě nelze.

¹²² Viz práce zmíněná v předcházející pozn., str. 119.

¹²³ Vasiljev, A. N.—Karnějeva, L. M.: Taktika doprosa. Moskva 1970, str. 36 až 37.

¹²⁴ Viz práce cit. v pozn. 121, str. 193.

¹²⁵ Viz práce cit. v pozn. 12, str. 29. Fatkulin tu zmiňuje mj. práce Poljanskij, N. N.: Očerki razvitiya sovětskoj nauki ugovolnogo processa. Moskva 1960, str. 133; Rachunov, R. D.: Učastniki ugovolno-processualnoj dějatělnosti. Moskva 1961, str. 194; Stremovskij, V. A.: Predvaritělnoje rassledovaniye v sovětskom ugovolnom processe. Moskva 1958, str. 315, a téhož autora: Učastniki predvaritělnogo sledstviya. Rostov 1966, str. 133; Oniščuk, Z. M.: Sledovatel v sovětskom ugovolnom processe. Avtoreferat dissertacii. Charkov 1964, str. 13–14.

¹²⁶ Viz Viktorov, B. A.: Obščije uslovija predvaritělnogo rassledovaniya v sovětskom ugovolnom processe. Moskva 1971, str. 6.

Všechna tato stanoviska jsou zdůvodňována zejména okolností, že obviňující akt a celé přípravné řízení ztratí svůj smysl, jestliže by se trvalo na jistotě viny v době vznesení obvinění. Účast obviněného by pak byla prakticky již zbytečná, protože vše bylo již vyšetřeno a vznesení obvinění se stává jen formálním aktem završujícím vyšetřování. Mnozí poukazují i na to, že jistoty (přesvědčení o vině) většinou ani v přípravném řízení nelze dosáhnout, pokud obviněnému není dána možnost se k věci vyjádřit.

Karnějeva a Statkus s odvoláním na údaje Lukaševiče uvádějí, že u Kalininského okresního lidového soudu v Leningradě všechny zprošťující rozsudky se týkají věcí, v nichž bylo vzneseno obvinění též nebo předcházející den seznámení s výsledky vyšetřování.¹²⁷

S ostrým odsudkem názorů, podle kterých má být vyšetřovatel přesvědčen o vině obviněného, vznášeli-li obvinění, vystoupil Perlov, který napsal (a je třeba s ním souhlasit): „Je nemorální vyžadovat od vyšetřovatele, aby byl pevně přesvědčen o vině obviněného v době, kdy ještě nemá k dispozici celý souhrn důkazů a neprovedl ještě všechny vyšetřovací úkony...“ „Utváření vnitřního přesvědčení je procesem, který trvá tak dlouho, dokud trvá proces dokazování.“¹²⁸

Někteří sovětští právníci jsou dokonce takového názoru, že vyšetřovatel může skončit vyšetřování a prokurátor podat obžalobu soudu i tehdy, jestliže byla zjištěna jen pravděpodobnost viny obviněného.¹²⁹

I skupina názorů, která vyslovuje požadavek přesvědčení vyšetřovatele o vině v době vydání rozhodnutí o vznesení obvinění, je početná.

¹²⁷ Viz práce uvedená v pozn. 30, str. 30–31. Není bez zajímavosti, že Lukaševič jinak zastává názory, které toto pozdní vznesení obvinění mohou vyvolávat. Viz k tomu dále.

¹²⁸ Viz Perlov, I. D.: Soudní etika. Prokuratura č. 3, 1971, str. 51. Z těchto (etických) důvodů, avšak zcela opačně, se argumentuje v práci Gorskiij, G. F.—Kokorev, L. D.—Kotov, D. P.: Suděbnaja etika. Někotoryje problemy nraŭstvennyh načal sovětskogo ugolovnogogo processa. Voronež 1973, str. 117. Tito autoři pokládají za morální podezřelého obvinít, až když je vyšetřovatel přesvědčen o vině. Proti tomu mj. vystoupil znovu Strogovič v recenzi Strogovič, M. S.: Gorskiij, G. F.—Kokorev, L. D.—Kotov, D. P.: Suděbnaja etika. Někotoryje problemy nraŭstvennyh načal sovětskogo ugolovnogogo processa. Sovětskoje gosudarstvo i pravo č. 8, 1974, str. 146.

¹²⁹ Viz práci Čelcov, M. A.: Obvinjajemyj i jego pokazanija v sovětskom ugolovnom processu. Moskva 1947, str. 40, a práci Rivlin, A. L.: Predmet doprosa v sovětskom ugolovnom processu. Učebnyje zapiski Charkovskogo juridičeskogo instituta. Vyp. 2, Charkov 1940, str. 108. Srov. kritiku takových názorů Viktorovem v práci cit. v pozn. 126, str. 14. Pješčakem v práci uvedené v pozn. 8, str. 66 až 67, a v práci Nový trestní řád a kriminalistika. In: Acta Universitatis Carolinae — Iuridica 1/1963, str. 98, a dále v článku Ščolokov, N. A.: Nasušnyje problemy predvaritelnogo rassledovanija. Sovětskaja milicija č. 7, 1970. Názorům Čelcova a Rivlina se poněkud blíží i mínění Růžka, projevené v souvislosti s výkladem ustanovení § 172 odst. 1 písm. a) tr. ř. (ve smyslu kterého lze zastavit trestní stíhání jen tehdy, je-li prokázáno, že se nestal skutek, pro který se trestní stíhání vede), když napsal: „Ustanovení § 172 odst. 1 písm. a) je... výrazem názoru, že není třeba věc... objasňovat v celém rozsahu, že k podání obžaloby stačí... důvodné podezření proti obviněnému.“ Viz Růžek, A.: Několik poznámek k zásadě presumpece neviny. Právník č. 5, 1966, str. 446.

Patří mezi ně zejména autoři jedné z učebnic sovětského trestního řízení, Kucova, Aleksejev a Lukaševič, Cvetkov, Prituzova, Kalašnikova,¹³⁰ zřejmě i Uljanova¹³¹ a později Fatkulin. Posledně jmenovaný např. uvádí, že vyšetřovatel je povinen pevně se přesvědčit, že fakta tvořící základ trestní odpovědnosti a obsah jím vyjádřeného obvinění jsou zjištěna v souladu se skutečností, že na jejich základě přijímané rozhodnutí je jednoznačně správné, zákonné a důvodné. To vysvětluje tak, že „vznesení obvinění za existence pochybností, že trestný čin byl osobou spáchán, nebo při neúplném důkazním materiálu ve vztahu ke skutkové podstatě trestného činu, nemůže zajistit náležitým způsobem zájmy socialistické zákonitosti, nechrání sovětské občany před možností nedůvodných obvinění a nepřehrazuje cestu jiným porušením zákona“. Výslovně pak Fatkulin zdůrazňuje: „Při vyjádření obvinění, fakta stávající se znaky dané skutkové podstaty trestného činu, musí být jistotná.“ Dále říká: „Je nutno odporovat těm procesualistům, kteří pokládají pohnání k trestní odpovědnosti v postavení obviněného a vznesení obvinění za zcela možné na základě pravděpodobných faktů.“¹³² K zastáncům těchto názorů patří Savickij¹³³ a jak bylo výše uvedeno i Gorsij, Kokorev a Kotov.¹³⁴

Zdá se, že i praxe tak postupuje. Naznačují to výsledky průzkumu provedeného v součástech ministerstva vnitra a prokuratury v některých oblastech SSSR. Jak uvádí Karnějeva, všichni dotázaní vyšetřovatelé byli v okamžiku vznesení obvinění přesvědčeni, že čin byl spáchán právě tou osobou, proti které obvinění směřovalo. Přitom však 95,8 % respondentů mělo v té době již k dispozici výpověď této osoby (v různém procesním postavení).¹³⁵

Mezi důvody, které vedou mnohé sovětské procesualisty k prosazování požadavku jistotnosti přesvědčení o vině v době vznesení obvinění, zřejmě patří obavy z následků vznesení obvinění provedeného jen na podkladě „dohadů“, „domněnek“, „podezření“ či „předpokladů“.

Svůj význam (podobně jako v ČSSR) tu měl, a patrně má, i pocit pracovníků vyšetřovacího aparátu pokládat za neúspěch vyšetřování případy, kdy vznesené obvinění se nepodaří v průběhu vyšetřování potvrdit. Působila tu, a zřejmě částečně i působí, mnohdy nesprávná praxe, zejména řídicích pracovníků bezpečnostního aparátu, prokurátorů, soudců a popř. i veřejnosti, označovat, bez precizní analýzy, za „zmetek“ každou vyše-

¹³⁰ Aleksejev, N. S.—Elkind, P. S.—Lukaševič, V. Z. a kol.: Uголовный процесс. Москва 1972, str. 288; Kucova, E. F.: Гарантии личности в советском уголовном процессе. Предмет, цели, содержание. Москва 1973, str. 151; Aleksejev, N. S.—Lukaševič, V. Z.: Ленинградские идеи в советском уголовном судопроизводстве. Ленинград 1970, str. 76; Lukaševič, V. Z.: Обоснованность обвинений и гарантии прав обвиняемого в стадии предварительного расследования. In: Вопросы уголовного права и процесса. Ленинград 1956, str. 208, 210; Cvetkov, P. P.: Исследования личности обвиняемого. Ленинград 1973; Prituzova, V. I.: Заключение эксперта как доказательство в советском уголовном процессе. Москва 1959, str. 28; Kalašnikova, M. J.: Обеспечение обвиняемому права на защиту. In: Вопросы советского уголовного процесса. Москва 1958, str. 165.

¹³¹ Uljanova požaduje hodnověrnost (jistotnost) závěru, že byl spáchán trestný čin již při rozhodování o zahájení trestního stíhání. Viz Uljanova, L. T.: Доклад о стадии задержания обвиняемого. Прокуратура ч. 4, 1971, str. 48.

¹³² Viz práci cit. v pozn. 10, str. 29.

¹³³ Viz práce uvedená v pozn. 27, str. 148.

¹³⁴ Viz práce uvedená v pozn. 128, str. 117.

¹³⁵ Viz práce cit. v pozn. 45, str. 126.

třovanou trestní věc, ve které došlo později k jinému rozhodnutí než k odsuzujícímu rozsudku.

Podle názoru Husára pojetí přesvědčení o vině obviněného v době rozhodování o vznesení obvinění v sovětské nauce ovlivnil i Vyšinskij stanoviskem, že „jen tehdy se dopracujeme dobrých výsledků v naší práci, jestliže při vznesení obvinění budeme hluboce a trvale přesvědčeni o tom, že obvinění bylo vzneseno oprávněně“.¹³⁶ Uvedený názor Husára (a patrně i Savického) se však nezdá být správný. Vyšinskij tu totiž mluví jen o oprávněnosti obvinění, aniž by však uváděl kritérium této oprávněnosti (přesvědčení o vině). Spíše je možno dovozovat, že požadavek některých sovětských procesualistů vycházet z jistoty (a nikoli jen z pravděpodobnosti) viny již v době vznesení obvinění souvisí s reakcí na nesprávnou tezi Vyšinského o tom, že soudní rozsudek se nezakládá na absolutní pravdě, ale na maximální pravděpodobnosti.¹³⁷

Celkově je možno říci — a to nelze přehlédnout — že *obě skupiny názorů* mají jedno *společné*: Projevuje se v nich maximální zájem chránit občanská práva. *Přístup* k jejich ochraně mají však *odlišný* a těžiště nebezpečí shledávají v jiných důsledcích:

Zastánci názoru, že vyšetřovatel v době rozhodování o obvinění musí být přesvědčen o vině, jsou zřejmě motivováni obavou, že nejkrajnějších prostředků trestního řízení se jinak použije proti příliš velkému počtu materiálně nevinných osob. Ti, co hájí opačné stanovisko, vycházejí naopak z toho, že nejkrajnější opatření mohou být sice použita proti relativně velkému počtu osob materiálně nevinných, sníží se však počet osob dalších, vůči kterým by se jinak použilo opatření méně intenzivních (to je prostředků použitelných proti osobám podezřelým); kromě toho všem stíhaným občanům se tak poskytne relativně účinná možnost bránit se zákonnými prostředky proti obvinění.

Poměrně značný počet sovětských právníků, kteří plaidují pro jistotu viny a pro kritérium subjektivního přesvědčení vyšetřovatele o vině v době vznesení obvinění (který se československým procesualistům zdá být až nepochopitelný), souvisí zřejmě s tím, že v sovětském přípravném řízení existuje značně širší možnost využívání výsledku podezřelého, když podezřelým je nejen osoba zadržená, ale i osoba, proti které byla použita zajišťovací opatření (záruky jednotlivých občanů, společenských organizací, kauce atd.). Kromě toho i doba (lhůty) použití těchto zajišťovacích opatření („měry presečenija“) v SSSR oproti československé úpravě je podstatně delší (10 dnů), takže je větší naděje, že během těchto 10 dnů se podezření podaří rozptýlit nebo potvrdit (na onu event. požadovanou jistotu).

¹³⁶ Viz práce uvedená v pozn. 1, str. 54–55, kde Husár cituje Vyšinského článek uveřejněný v časopisu *Socialističeskaja zakonnosť* č. 3, 1938, str. 131. Podobně jako Husár vykládá tento výrok Vyšinského Savickij, když se jej však dovolává na podporu správnosti teze (požadavku) přesvědčení vyšetřovatele o vině obviněného v době rozhodování o obvinění. Viz práce uvedená v pozn. 27, str. 149.

¹³⁷ Vyšinskij, A. J.: Problema ocenki dokazatelstv v sovětskom ugolovnom processe. In: *Problemy ugolovnoj politiki*, IV, 1937, str. 19.

ODDÍL PÁTÝ: ČAS ROZHODNUTÍ O VZNESENÍ OBVINĚNÍ

Jakmile vzniknou důvody k vznesení obvinění, je třeba toto rozhodnutí učinit a vydat, a to *neprodleně*, jak vyplývá z dikce § 163 odst. 1 tr. ř.

Pojem *neprodleně* se vztahuje k učinění a vydání rozhodnutí, a tím i k vyhotovení tohoto rozhodnutí, tj. ke zpracování jeho písemné formy v podobě usnesení nebo opatření (sdělení).¹³⁸

Učinění a vydání rozhodnutí (tj. projev vyšetřovatele, že stíhá určitou osobu jako obviněného) a vyhotovení tohoto rozhodnutí nebude vždy možné zajistit ve stejném čase. Zákon to ostatně i předpokládá pro jiný případ, a to pro tzv. faktické zahájení trestního stíhání (§§ 160 odst. 1, 170 odst. 1 tr. ř.). Usnesení se pak vyhotoví *neprodleně* poté. Z podobných důvodů se lze zpozdit i s písemným vyhotovením rozhodnutí o vznesení obvinění.

Otázku, *kdy rozhodnutí bylo učiněno*, je třeba řešit tak, že je jím den, resp. moment, kdy vyšetřovatel navenek projevil, že určitou osobu stíhá jako obviněného. To může vyšetřovatel učinit různým způsobem, a to i při vyšetřovacím úkonu, např. při výslechu svědka, prohlásí-li, že svědek je vyslýchán ve věci zranění XY „a proti obviněnému AB“. Neprojeví-li toto rozhodnutí takto navenek, lze pokládat, v souladu s Růžkem,¹³⁹ za okamžik učinění rozhodnutí ten, ve kterém odevzdá kanceláři, třeba zatím jen v konceptu, rozhodnutí o vznesení obvinění.

Co znamená konkrétněji termín „*neprodleně*“, není patrně nutno blíže vykládat: Rozumí se tím *nepřípustnost* jakéhokoli záměrného, ale i neúmyslného *odkladu*, vyčkávání atd. Význam tohoto pokynu zákona je zřejmý již z toho, že v původní úpravě institutu obvinění (tj. v trestním řádu z r. 1956) nebyl obsažen). Právem je proto v literatuře tato dikce zdůrazňována.¹⁴⁰

S Husárem však patrně nelze souhlasit potud, pokud připouští možnost „váhání vyšetřovatele se vznesením obvinění“ z objektivních nebo subjektivních příčin, pod čímž zejména rozumí případy, kdy je třeba vykonat ještě nějaké úkony, aby se vůbec potvrdil závěr, že byl spáchán trestný čin, nebo kdy je třeba vyčkat na výsledky znaleckého zkoumání atd.¹⁴¹ Nutno poznamenat, že buď rozhodnutí o vznesení obvinění je důvodné, a pak žádné váhání nemá místa, anebo není, a pak ani nelze obvinění vznést. Nelze také souhlasit se Suchomelem, který sice uznává „oprávněný

¹³⁸ Nejde tu pochopitelně o otázku lhůty oznámení obvinění, která vyjadřuje něco jiného. Viz k tomu výklad v části třetí disertace uvedené v pozn. 9, str. 155 a násl.

¹³⁹ Viz první cit. práce v pozn. 2, str. 55.

¹⁴⁰ Viz např. Husár v práci cit. v pozn. 1, str. 62, a článek M a n d á k, V.: Postavení obhajoby v přípravném řízení po novele trestního řádu. Socialistické soudnictví č. 10, 1965, str. 376. Srov. též v práci Kucové (cit. v pozn. 130, str. 165) návrh de lege ferenda vyjádřit obdobný pokyn v sovětském procesním právu.

¹⁴¹ Viz práce cit. v pozn. 1, str. 63.

zájem na tom, aby vyšetřovatel vznášel obvinění neprodleně“, ale nelze prý mu tento zájem předepisovat jako povinnost.¹⁴² Tento názor Suchomela nepochybně také souvisí s jeho požadavkem přesvědčení vyšetřovatele o vině již v době vznesení obvinění.

Nesprávně pochopil tento problém i Parýzek, který připustil jako „menší zlo“, jestliže se nevznese obvinění a provede se jen trestní stíhání ve věci, než aby se předčasně vzneslo obvinění.¹⁴³ Za to byl kritizován v podstatě správně Matiaškem a Bártou.¹⁴⁴ Srov. tu i kritiku praxe „otálet se vznesením obvinění“ ve snaze omezovat účast obhájce.¹⁴⁵

Je ovšem třeba připustit, že určité „odklady“ s rozhodnutím o vznesení obvinění (stejně jako s rozhodnutím o zahájení trestního stíhání) mohou opravdu nastat, a to i když se vyšetřovatel bude co nejvíce snažit postupovat přesně podle zákona. Průtahy mohou nastat zejména v důsledku organizačních a organizačně pracovních problémů (např. zaneprázdnění vyšetřovatele jinými důležitějšími úkoly či případy, nutnost analyzovat důkazní materiál, vypracovat plán vyšetřování a nejdůležitějších úkonů atd.). Zdržení může nastat i v důsledku rozdílných názorů mezi vyšetřovatelem, jeho náčelníkem, prokurátorem, dále z důvodů sporů o příslušnost a z řady jiných důvodů.

Průtahy s rozhodnutím o vznesení obvinění vzniklé v důsledku organizačně pracovních problémů jsou nesporně omluvitelné, protože je nelze nikdy předem eliminovat.

Např. podle údajů správy vyšetřování VB MV ČSR v r. 1971 napadlo průměrně jednomu vyšetřovateli VB 3,4 vyšetřovacího spisu, v r. 1972 3,16 spisu (věci). V roce 1972 připadalo na jednoho vyšetřovatele VB průměrně 8–10 rozpracovaných spisů (tj. věcí, ve kterých právě probíhalo vyšetřování a nebylo v přípravném řízení ukončeno). Přitom ve 30 % šlo o spisy (věci), které vznikly sloučením původně samostatných spisů (věcí) vedených u vyhledávacích nebo operativně pátracích orgánů. Již z těchto údajů je patrné, že požadavek neprodlenosti rozhodování vyšetřovatele o vznesení obvinění v jedné věci se může dostat často do kolize s rozhodováním a úkony v dalších věcech.

O objektivní překážky se však nikdy nebude jednat, jestliže vyšetřování pokračovalo bez vznesení obvinění, ač rozhodnuto v tomto smyslu být již mělo (výjimky tu zřejmě mohou představovat jen neodkladné úkony a podle okolností i úkony, které je zvlášť neekonomické odsouvat, např. plánované úkony spojené s výjezdem vyšetřovatele apod.).

¹⁴² Viz článek cit. v pozn. 63, str. 509.

¹⁴³ Parýzek, S.: Výslech v podmínkách rozšířených práv obhajoby v přípravném řízení. Kriminalistický sborník č. 1/2, 1967, str. 104. Přitom nelze přehlédnout, že Parýzek nepřímo reagoval na – rovněž nesprávné – požadavky některých právníků opačným směrem. Viz k tomu výše v souvislosti s výkladem pojmu důvodnost obvinění.

¹⁴⁴ Matiašek, J. – Bárta, B.: Několik poznámek k obhajobě v přípravném řízení. Kriminalistický přehled č. 3, 1967, str. 180, a týchž autorů článek pod stejným názvem ve Zprávách advokacie č. 3, 1967, str. 83. Není bez zajímavosti, že teorie „menšího zla“ se znovu objevila u Formana (viz článek cit. v pozn. 78, str. 225).

¹⁴⁵ Císařová, D.: Obhájce v československém trestním řízení. In: Acta Universitatis Carolinae – Iuridica V, Praha 1966, str. 61.

V souladu s tím je možno dovozovat, že taktická příprava jednoho nebo více úkonů (např. příprava realizace skupinové trestní věci) v rámci organizace operativně pátrací a vyšetřovací činnosti je omluvitelným objektivním důvodem průtahů rozhodnutí o vznesení obvinění, zřejmě však nikoli jako důvod sám o sobě spočívající v „taktice“, nýbrž jako důvod působící ve spojení s organizačními a organizačně pracovními momenty.

Výlučně kriminalistickotaktické zájmy a zřetele (tj. např. vyčkávat s rozhodnutím „až bude více důkazů“, „až budou důkazy i proti spolupachateli“, „až se opatří důkazy prokazující ne nedbalost, ale úmysl“) samy o sobě průtahy s rozhodnutím o vznesení obvinění však nemohou odůvodnit. Tím se však samozřejmě nemíní, že k taktickým hlediskům vůbec nelze přihlížet: jestliže např. vznikly zároveň důvody k vznesení obvinění několika společníkům v trestní věci, bude záležet především na taktice, kdo z nich bude obviněn první, nebo zda budou obvinění současně atd.¹⁴⁶

Odklady se vznesením obvinění v tomto smyslu připouštějí i *sovětští procesualisté*, když např. dovozují, že „okamžik vznesení obvinění závisí i na taktických úvahách“.¹⁴⁷

Nutno poznamenat, že kriminalistickotaktické důvody „odkladu obvinění“ se však projeví zejména v oznámení tohoto rozhodnutí obviněnému, kdy lze maximálně využít zákonem stanovené lhůty od učinění rozhodnutí do jeho oznámení.

¹⁴⁶ Srov. v práci Husára cit. v pozn. 1, str. 63, že lze připustit výjimku z neprodlenosti vznesení obvinění za situace, kdy „trestné činnosti se zúčastní více osob a kdy taktické důvody nutí, aby jejich obvinění bylo současné“.

¹⁴⁷ Viz učebnice cit. v pozn. 130, str. 290.

ODDÍL PRVNÍ: ÚVODNÍ VÝKLADY

O vznesení obvinění rozhoduje oprávněný orgán buď *usnesením* (ve věcech, ve kterých se koná vyšetřování), nebo „*opatřením*“, které má v takovém případě formu „sdělení“ (ve věcech, ve kterých se koná vyhledávání). Je zřejmé, že co do *obsahu* mezi oběma těmito formami rozhodnutí *není* žádného rozdílu, s výjimkou obsahu poučení.

Vznesení (i sdělení obvinění) tedy musí — se zřetelem k ustanovení §§ 163 odst. 1, 134 odst. 1 tr. řádu — obsahovat

- a) označení *orgánu*, o jehož rozhodnutí jde,
- b) *den* a *místo* rozhodnutí,
- c) *výrok* s uvedením *zákonných ustanovení*, jichž bylo použito, a v souvislosti s tím *popis* vyšetřovaného skutku s uvedením jeho *kvalifikace*,
- d) odůvodnění (*důvody stíhání*),
- e) *poučení* o opravném prostředku.

Význam těchto údajů z hlediska smyslu a funkce vznesení obvinění je zcela zřetelný.¹⁴⁸ Následující výklad se zabývá jednotlivými *náležitostmi obsahu* tohoto rozhodnutí.

ODDÍL DRUHÝ: OZNAČENÍ ORGÁNU, KTERÝ ROZHODNUTÍ VYDAL,
DNE A MÍSTA ROZHODNUTÍ

Označením orgánu, který rozhodnutí vydal, se rozumí *úřední název* vyšetřovatele, vyhledávacího orgánu nebo prokurátora, který rozhodnutí *učinil*, tj. název příslušného „úřadu“ a jeho sídlo, a zároveň i jméno, příjmení a úřední hodnost pracovníka této instituce v příslušné procesní funkci („vyšetřovatel“, „vyhledávací orgán“). Nezbytný je i podpis pracovníka, který rozhodnutí učinil. Vzhledem k závažnosti tohoto rozhodnutí se považuje za nutné písemné vyhotovení opatřit kulatým úředním razítkem se státním znakem a z *administrativních důvodů* i číslem jednacím (číslem vyšetřovacího spisu).

Není přípustná jakákoli anonymita orgánu i úřední osoby v tomto rozhodnutí (jako ostatně v žádných procesních úkonech).

¹⁴⁸ Srov. např. Fatkulina: „Bez přesně zformulovaného obvinění a současného seznámení obviněného s ním není možné zajistit vybavení soudnictví příslušnými procesními zárukami, úspěšně vyplnit jeho humanítní cíle.“ Viz práce cit. v pozn. 10, str. 6.

Označení se týká orgánu, který rozhodnutí učinil, nikoli toho, *kdo* k němu *dal pokyn* (např. prokurátora). Z textu ovšem musí vyplývat, že jde o rozhodnutí z pokynu prokurátora, nebo že rozhodnutí bylo provedeno na základě dožádání. Pokyn a dožádání pak ve spise musí být založeny. Vyznačeno musí být také, že jde příp. o úkon ve smyslu § 170 tr. řádu, resp. § 160 odst. 2 tr. řádu.

Den a místo rozhodnutí musí odpovídat dnu a místu *učinění rozhodnutí*, nikoli datu a místu, kdy a kde bylo vyhotoveno písemně, jestliže tyto skutečnosti jsou rozdílné. Vzhledem ke lhůtě doručení opisu rozhodnutí prokurátora (počítání na hodiny) a dalším důvodům (zejména vázanosti jistých procesních úkonů na učinění rozhodnutí o vznesení obvinění), je nutno do písemného vyhotovení uvádět i *přesnější čas* vydání rozhodnutí, tj. alespoň hodinu.

ODDÍL TŘETÍ: VÝROK ROZHODNUTÍ O VZNESENÍ OBVINĚNÍ. POPIS SKUTKU A PRÁVNÍ KVALIFIKACE

Výrokem rozhodnutí o vznesení obvinění je třeba rozumět *konstatování, že se vznáší (sděluje) obvinění* s odkazem na příslušné ustanovení trestního řádu. Ve výroku se vyšetřovatel odvolává především na ustanovení § 163 odst. 1 tr. ř. a podle okolností dále na ustanovení § 169 písm. a) tr. ř. (u vyhledávání), resp. též na ustanovení § 179c tr. ř. (u vyhledávání nebo vyšetřování pro přečin). Je třeba odkazovat i na ustanovení § 160 odst. 2 tr. ř. nebo § 170 tr. ř. (v případech tzv. neodkladnosti), na ustanovení § 174 odst. 2 písm. a) tr. ř. (v případě pokynu prokurátora) a na ustanovení § 53 odst. 1 tr. ř. (v případech dožádání).

Odkázat na *pokyn prokurátora* je nutné s ohledem na to, že takový pokyn je rozhodnutím, které má procesní důsledky (např. o stížnosti proti rozhodnutí o vznesení obvinění vydanému na základě pokynu prokurátora může rozhodovat až nadřízený prokurátor). Na *neformální pokyn*, doporučení či souhlas prokurátora, stejně jako na pokyn administrativní (náčelníka vyšetřovací součásti), se ovšem neodkazuje.

Dále musí být ve výroku uvedeno *proti komu* se obvinění vznáší (resp. komu se sděluje), tj. osobní data osoby, která se označuje za obviněného.

Zákon požaduje (v ustanovení § 163 odst. 2 tr. ř.) ve výrokové části

a) popsat vyšetřovaný skutek s uvedením místa, času a jiných okolností tak, aby skutek nemohl být zaměněn s jiným,

b) uvést právní kvalifikaci (jaký trestný čin se ve vyšetřovaném skutku spatřuje).

Pod popisem vyšetřovaného skutku (vyličení skutkového děje, popsání události, příběh, fabule) je třeba rozumět souhrn údajů, které obsahují *tvrzení o existenci* (vzniku, průběhu a následku) určité *události* v jistém čase, na jistém místě, a která byla způsobena nebo na

níž nese účast určitá osoba. Z tohoto vyličení musí věcně vyplývat, že událost a účast na ní — uvedenou osobou — je trestným činem, tj., že je nutno ji podřadit pod zákonné znaky trestného činu a některé ze skutkových podstat uvedených ve zvláštní části trestního zákona. Zároveň z těchto údajů musí vyplývat, že uvedené jednání je společensky nebezpečné.

Vznesení obvinění je v jistém smyslu prvním projevem hodnocení společenské nebezpečnosti trestného jednání. To platí i tehdy, kdy např. předcházelo zahájení trestního stíhání, neboť bez obviněného (vůči neznámému pachateli) lze společenskou nebezpečnost vyjádřit často jen neúplně nebo velmi podmíněně.

„Popis skutku“ tvoří řada údajů, které se vztahují jednak k znakům trestného činu a některé ze skutkových podstat, a jednak k času, místu a osobě pachatele. Nejde tu ještě o právní kvalifikaci činu, nýbrž toliko o faktické a konkrétní údaje, které skutek charakterizují a které umožní, porovnáním s obecnými znaky trestného činu a předmětné skutkové podstaty, usoudit, že v popsaném jednání se spatřuje ten který trestný čin uvedený ve zvláštní části trestního zákona. Z toho plyne, že při formulování tohoto popisu se nelze obejít bez logické indukce v poměru k obecné definici trestného činu a předmětné skutkové podstaty: každý konkrétní údaj popisu skutku musí mít — zhruba řečeno — svůj protějšek v abstraktním znaku definic trestního zákona.

Popis skutku musí obsahovat takové údaje, ze kterých bude patrné především k jakému *jednání* mělo dojít, jaký byl *následek* tohoto jednání a že toto jednání bylo způsobeno a *zaviněno* tou určitou osobou. Je třeba — ve smyslu dikce § 163 odst. 2 tr. ř. — uvést i *místo a čas* jednání a další okolnosti, které skutek individualizují tak, aby nemohl být zaměněn za jiný (jak výslovně citované ustanovení tr. řádu požaduje).

Do popisu skutku *není třeba* (resp. nepřichází v úvahu) *uvádět* okolnosti, které jsou obecně předpokládány (např. že obviněný byl při činu přičetný, dále tzv. notoriety, to, že obviněný dosud žije, že čin není amnestován atd.).¹⁴⁹

V této souvislosti je třeba poznamenat, že pokud existují určité pochybnosti o přičetnosti, např. u osob duševně chorých nebo tehdy, kdy vyšetřované jednání svědčí o duševní poruše (např. patologické opilství), je nutno postupovat podle kritérií převažující pravděpodobnosti: Jeví-li se jako více pravděpodobné, že tato osoba je přičetná, je nutno ji obvinít.¹⁵⁰ Totéž lze aplikovat na věk pachatele, dobu a místo spáchání činu, podmínky trestnosti, pochybnost, zda nejde o věc rozsouzenou, zda pachatel žije, zda čin není amnestován apod. V případě, že nebude možno takto vznést obvinění (např. bude-li pravděpodobnější, že osoba, která by jinak byla obvi-

¹⁴⁹ Jde o okolnosti, které se také ve smyslu teorie soudních důkazů nedokazují, nevzniknou-li o nich pochybnosti. Srov. k tomu např. Čísarová, D.: Předmět dokazování. Stát a právo č. 13, 1967, str. 70–73, 79–80.

¹⁵⁰ Tak je asi také třeba chápat názor učebnice trestního řízení, že „obviněna může být i osoba nepřičetná i osoba mladší patnácti roků“ (tento názor je vyjadřován v souvislosti s výkladem otázky způsobilosti být osobou, proti které se vede řízení). Viz Růžek, A. — Čísarová, D. — Husár, E. — Rašla, A.: Československé trestní řízení. Praha 1971, str. 95.

něna, již nežije, je trestně neodpovědná atd.), řízení bude dále pokračovat dosavadním způsobem, tj. nebylo-li zahájeno trestní stíhání ve věci, způsobem prověřování (§ 158 odst. 3 tr. ř.), bylo-li již ve věci zahájeno, pak bude postupovat stíháním „ve věci“. V takových případech bude možné k objasnění věci použít jen prostředků, které jsou přípustné do zahájení trestního stíhání, popř. do vznesení obvinění.

Potíže by snad mohly vzniknout za situace, kdy nebude možno vznést obvinění vzhledem k převažující pravděpodobnosti nepřičetnosti (nebude možno např. nařídit vyšetření duševního stavu — § 116 odst. 1 tr. ř.). V takovém případě bude nutno vystačit opět jen s úkony přípustnými do vznesení obvinění, tedy např. lékařským vyjádřením (vysvětlením) vyžádaným ve smyslu § 158 odst. 3 tr. ř. (nebylo-li ještě zahájeno trestní stíhání), popř. se znaleckým posudkem vyžádaným ve smyslu § 105 tr. ř. (po zahájení trestního stíhání), a podle výsledku pak ve věci rozhodnout (to je vznést obvinění či zastavit trestní stíhání apod.). Trestní stíhání by pak ovšem bylo nutno zastavit nikoli podle ust. § 172 odst. 1 písm. e) tr. ř., nýbrž podle písm. b) citovaného ustanovení, které pokryje i tento případ (jednání nepřičetné osoby není trestným činem). Analogicky — odložením podle § 159 odst. 1 tr. ř. — by se rozhodovalo i před zahájením trestního stíhání.

Do popisu skutku není třeba uvádět dále údaje, které nemají význam pro závěr, zda jde o trestný čin a o který. To se týká např. příčin a podmínek trestného činu, motivu a cíle (pokud ovšem netvoří v daném případě znak skutkové podstaty), přitěžujících a polehčujících okolností a jiných okolností, které jsou jinak dále předmětem dokazování a nutné pro meritorní rozhodnutí. Jinak však z uváděných údajů *musí být zřejmá společenská nebezpečnost jednání* a musí tu existovat možnost z popisu skutku *dovodit jednotlivé znaky skutkové podstaty i celý souhrn* (naplnění) *skutkové podstaty vcelku*. Ve výroku je také třeba výslovně uvést označení obviněného jako zvláště nebezpečného recidivisty. Výslovně to připomíná např. čl. 32 Instrukce MV (SNB-vyšetř-I-1).

Zvláštní pozornosti zasluhují případy, v praxi časté, kdy před vznesením obvinění *není známo celé jednání, způsob provedení činu, celý následek* apod. Jednání a následek (a příčinný vztah) musí být součástí popisu skutku, aniž ovšem musí být tyto okolnosti uváděny (být známy) v celém rozsahu. Totéž platí i pro tzv. pokračovací a hromadné delikty, kdy je však třeba výslovně vyjádřit, že jde o trestné pokračování či o hromadný trestný čin a alespoň příkladmo uvést několik trestných útoků (zejména charakteristických, popř. odlišujících se v detailech způsobu provedení apod.).

Nebude-li znám *předmět zásahu* (přičemž nebude možno usoudit, jaký objekt skutkové podstaty byl napaden), bude nutno skutek líčit ve smyslu té skutkové podstaty, která je nejširší („nejsubsidiárnější“). Např. zloděje, o kterém se ví, že něco odcizil, ale neví se odkud, lze obvinít z trestného činu krádeže, nikoli však z trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví; násilníka, který někomu ublížil na zdraví a neví se komu a popř. proč, lze obvinít jen ze skutku ublížení na zdraví (a ne též z násilí na veřejném činiteli apod.).

Jen částečně lze souhlasit s Holým, který poznamenal, že u pokračovacích deliktů není správné zamlčovat celý rozsah skutku (některé trestné útoky), protože obviněný se nemůže řádně hájit, popř. je někdy mylně utvrzován v přesvědčení, že pro celou trestnou činnost není dostatek důkazů.¹⁵¹ Je totiž zřejmé, že mnohdy nelze (a to i z technických důvodů) podrobně popsat každý útok např. skladníka, který každého dne odcizí jisté malé množství zboží a tuto činnost páchá několik let.

Nesporný význam mají údaje o *místu a času* spáchaného činu. V době rozhodnutí o vznesení obvinění takové údaje mnohdy však nemohou být přesné. Jestliže je nutno trvat alespoň na minimu konkrétnosti údaje o času („někdy v roce 1970“, „od roku 1965 do podzimu 1969“), pak to má svůj význam nejen jako „individualizující“ znak skutku, ale i z řady dalších důvodů, např. z hlediska zániku trestnosti činu, zániku společenské nebezpečnosti atd. Údaj o místě činu takový význam zpravidla nemá, snad s výjimkou případu, ve kterém by vznikala pochybnost, zda se na čin vztahuje působnost čs. trestního zákona. Údaj o místě činu má ovšem význam pro určení místní příslušnosti. Lze se proto smířit spíše s údajem v popisu skutku v tom smyslu, že „XY na nezjištěném místě v ČSSR odcizil jistou věc“, než s údajem „v nezjištěném čase“.

Žogin a Fatkulin, pokud jde o *sovětskou úpravu*, uvádějí: „Do předmětu dokazování se v každé věci dostává řada faktů a okolností, které nejsou zachyceny obsahem vzneseného obvinění. Sem patří... v některých případech místo, čas, motiv a způsob spáchání trestného činu, jeho škodlivé následky, údaje o osobnosti obviněného a okolnosti přitěžující, jestliže se nalézají za hranicemi skutkové podstaty. Pokud tyto elementy předmětu dokazování nemají vliv na formulaci obvinění, pak se mohou zjišťovat (při vši své závažnosti) po vznesení obvinění...“¹⁵²

Z popisu skutku musí dále vyplývat, že skutek byl způsoben (spáchán) *určitou a známou osobou*. To především znamená, že bude konstatována souvislost vyličeného děje s chováním a činností určité osoby, resp. přímo vyličen skutek jako jednání takové osoby. Proto není správné uvádět, že „nezletilec AB usmrtil osobu CD pistolí, kterou našel v bytě EF“, neboť z této skutkové věty není patrné jednání a zavinění osoby EF. Výrok má znít v tomto případě např. tak, že „EF řádně neuschoval pistolí před zneužitím a způsobil tak, že nezletilec AB se jí zmocnil a pak usmrtil osobu CD“. Podobně není správné, jak se v praxi někdy děje, vznášet obvinění „pro způsobení dopravní nehody“, „zavinění pracovního úrazu“ apod., nýbrž je třeba konkrétně popsat jednání (i opomenutí) obviněného a charakterizovat následek jako jím způsobený (jímž je např. ublížení na zdraví a ne dopravní nehoda).

Pod pojmem „určitá osoba“ je na mysli konkrétní člověk, jistý a známý. Takovou může být však i osoba neznámého jména (totožnosti), byla-li např. zadržena, nebo osoba ve skutečnosti jiné totožnosti, než jak se pro-

¹⁵¹ Viz Holý, J.: Výslech osob podezřelých z trestného činu. Kriminalistický přehled č. 1, 1967, str. 73–74.

¹⁵² Viz práce cit. v pozn. 124, str. 193. S názorem Žogina a Fatkulina nesouhlasí např. Karnějeva a Gendrichov. Viz pozn. 121.

hlásí, ovšem za předpokladu, že je „v moci“ (či dosažení) rozhodovacího orgánu.

Popis skutku musí být vyjádřen s potřebnou určitostí, musí obsahovat *náležitá konkréta*.¹⁵³ Tento požadavek vyplývá ze smyslu popisu skutku: Skutek je jednak jedinečným a neopakovatelným jevem, jednak jedním z nekonečného množství případů spadajících pod obecnou definici trestného činu a pod obecnou definici určité skutkové podstaty trestného činu. Proto jeho popis musí nejen konkrétně vystihovat, co se stalo (k jaké určité události došlo a kdo ji způsobil), ale z údajů tam uvedených musí vyplývat, že určitou osobou byl spáchán trestný čin naplňující znaky té jisté skutkové podstaty.

Určitost popisu skutku prakticky nemůže ohrozit, jestliže do rozhodnutí o vznesení obvinění nebudou uváděny údaje tvořící státní, hospodářské aj. tajemství. Vždy je možno se takovému údaji vyhnout a je třeba to i učinit s ohledem na to, že rozhodnutí o vznesení obvinění nelze zpravidla nikdy vést jako listinu obsahující utajované skutečnosti.

Požadavkem na kvalitu údajů tvořících popis skutku je výše již zmíněná alespoň převažující pravděpodobnost každého jednotlivého tvrzení ve vztahu ke znakům skutkové podstaty atd. tak, jak bylo výše uvedeno v souvislosti s výkladem pojmu důvodnost obvinění. V této vazbě je aplikace logickým důsledkem tohoto pojetí.

Z požadavku „alespoň pravděpodobnosti“ (*převažující pravděpodobnosti*) každého jednotlivého údaje v popisu skutku zejména vyplývá: I jednotlivý údaj, který existuje jen v poloze menší možnosti (nemá tedy charakter převažující pravděpodobnosti) a je obligatorní pro popis skutku, způsobí, že nelze rozhodnutí o vznesení obvinění vydat. Tak např. nebude možno vznést obvinění proti účetnímu pro takový čin rozkrádání, jestliže nebude možno doložit jako pravděpodobnější závěr, že peníze zpronevěřil, než že schodek vznikl jinak (peníze odcizil někdo jiný, došlo k účetní chybě atd.). Není přípustné tzv. *alternativní* obvinění, tj. uvedení některého z obligatorních znaků skutkové podstaty ve dvou variantách, z nichž jedna druhou vylučuje a je stejně pravděpodobná. Nelze tedy obvinít někoho, že buď úmyslně nebo z nedbalosti někoho usmrtil, jiného že falšoval doklady buď v úmyslu rozkrádat nebo v úmyslu zakrýt schodek na zásobách atd. Nepřípustnou alternativou (nebo variantou) vznesení obvinění však není možnost, kterou připouští i sama jedna a táž skutková podstata (znění zákona).

Tak lze vyjádřit, že jistá osoba úmyslně nebo z nedbalosti nesplnila osobní povinnost pro obranu vlasti, protože trestný čin porušování osobních a věcných povinností podle § 272 odst. 1 tr. zák. je možno spáchat

¹⁵³ Srov. tu požadavky vyjádřené Karnějevou a Statkusem (práce uvedená v pozn. 30, str. 38–39) např. v tom smyslu, že je třeba přesně odlišovat, jmenovitě ve složitých věcech rozkrádání, jednotlivé časové úseky trestné činnosti (epizody).

úmyslně nebo z nedbalosti. Nebude však již možno vznést obvinění, že obviněný buď odcizil nebo zpronevěřil jistou věc z majetku v socialistickém vlastnictví (§ 132 odst. 1 písm. a) nebo b) tr. zák.), neboť tu jde o dvě různé skutkové podstaty.

Stanovisko TK/NS z 9. 12. 1957 Et 7/57-8 připouští, aby neúplná kvalifikace v rozhodnutí o vznesení obvinění z trestného činu podle § 132 odst. 1 tr. zák. (bez uvedení písmene v rozhodnutí), je-li pak z vyšetřování patrné, podle které litery je nutno trestnou činnost kvalifikovat, byla doplněna v obžalobě. Z tohoto judikátu však nelze dovozovat, že se připouští alternativní (a tím méně neúplné) obvinění. Citované stanovisko směřuje již k odstranění vady původního rozhodnutí.

V poloze *převažující pravděpodobnosti* musí být ovšem i *údaje ve svém souhrnu*, tedy skutková verze jako celek. Rovněž tu není přípustná alternativa, jestliže jedna alternativa vylučuje druhou.

Správně např. krajský prokurátor v P. zrušil usnesení (i když se tento případ týká jen trestního stíhání ve věci), kterým vyšetřovatel zahájil trestní stíhání pro trestný čin poškození majetku v socialistickém vlastnictví podle § 137 odst. 1, 2 tr. zák., ke kterému mělo dojít tím, že buď v důsledku vadných projektových prací, nebo v důsledku vadně provedených stavebních prací unikly statisíce litrů PHM ze skladiště vybudovaného na letišti v P. Přitom krajský prokurátor přesvědčivě dovořil, že jedna ze stejně pravděpodobných vyšetřovacích verzí nemůže být důvodem pro zahájení trestního stíhání a poznamenal, že ostatně přichází v úvahu i další verze (např. netrestné jednání projektantů při porušení předpisů odpovědnými činiteli ministerstva, kteří trvali na stavbě bez povinných zkoušek).

Popis skutku v rozhodnutí o vznesení obvinění musí vyústit v právní kvalifikaci, tj. který trestný čin se v popsaném skutku spatřuje s jeho zákonným pojmenováním a s odkazem na příslušné ustanovení zvláštní části trestního zákona. Přitom není třeba vyjadřovat právní formuly („model“ skutkové podstaty), jak tomu běžně bývá u obžaloby a rozsudku.

Sovětská procesní nauka vychází z koncepce do rozhodnutí o vznesení obvinění uvádět více podrobností. Je to zřejmé zejména z úpravy „změn v obvinění“ v sovětském procesním pravu, která je — ve srovnání s naší — konstruována tak, že prakticky každá, dá se říci i méně podstatná změna skutkových údajů musí být vyjádřena v rozhodnutí o změně vznesení obvinění. Patrně v důsledku také této okolnosti i odpůrci názoru o plné průkaznosti viny obviněného v době rozhodování o vznesení obvinění požadují uvádět mnohem více podrobností do „prvého“ vznesení obvinění.

Např. Fatkulín, který ovšem patří mezi procesualisty hájící koncepci plného zjištění viny a subjektivního přesvědčení vyšetřovatele o vině v době vznesení obvinění, uvádí: „K vyjádření obvinění je nutné, aby byla známa všechna fakta, která tvoří odpovídající skutkovou podstatu. Patří sem za všech podmínek protiprávní a společensky nebezpečné jednání spáchané určitou osobou a její trestní vina. Kromě toho je nutno zjistit čas, místo, způsob, motiv a cíl trestného jednání (opominutí), následky, předmět zásahu a přitěžující okolnosti, pokud předurčují nebezpečnost a trestnost spáchaného činu, anebo mají vliv na jeho kvalifikaci, tj. tvoří znak kvalifikované

skutkové podstaty.¹⁵⁴ Fatkulín zdůrazňuje i nutnost zjistit příslušnou variantu vyjádřenou ve skutkové podstatě (např. u rozkrádání).¹⁵⁵ Na druhé straně však v některých otázkách zastává názory, které je možno označit za přijatelné i z hlediska pojetí prosazovaného v této práci. Uvádí např., že „ne vždy je nutná fotografická přesnost v popsání všech faktů“ (že stačí podstatné momenty, že není třeba popisovat každé jednotlivé jednání či projevy např. chuligánství), že při trestném pokračování (např. ve věci rozkrádání prováděného vedoucím skladu) stačí zjistit a vyjádřit „taková nepochybná fakta, jako že rozkrádání bylo systematické, probíhalo v době dvou let a že materiální škoda je výsledkem pouze rozkrádání“.¹⁵⁶ Fatkulín přitom patrně není zcela důsledný; na jiném místě říká, že „jestliže činnost je složena z několika trestných jednání (epizod), uvedou se všechna“.¹⁵⁷

ODDÍL ČTVRTÝ: ODŮVODNĚNÍ ROZHODNUTÍ O VZNESENÍ OBVINĚNÍ (DŮVODY STÍHÁNÍ)

Každé rozhodnutí v trestním řízení musí být materiálně i formálně zdůvodněno, musí vycházet z určitých zjištění, která vyjádří naplnění předpokladů uvedených v zákoně. V případě rozhodnutí o vznesení obvinění jde o konstatování, že byla naplněna podstata a díkce § 163 odst. 1 tr. ř. K tomu lze dospět jen získáním prostředků, z nichž je možno tento závěr vyvodit, tj. cestou dokazování.

Vznesení obvinění je rozhodnutím, které zpravidla stojí na počátku řízení (vždy pak na počátku řízení proti určité osobě), a tedy v podstatě na počátku tzv. procesního (soudně relevantního) dokazování, přičemž dokonce toto dokazování v jistém směru „otevívá“ a umožňuje. Je zřejmé, že důkazy, o které se bude toto rozhodnutí opírat, nemohou být v důsledku toho jen *důkazy „procesními“*, tj. obstaranými způsoby a prostředky uvedenými v hlavě IV. a V. trestního řádu. Vznesení obvinění může být odůvodněno, na rozdíl od obžaloby, rozsudku a jiných meritorních rozhodnutí, i „*neprocenými*“ *důkazy*, tedy „vším, co může přispět k objasnění věci“ (§ 89 odst. 2 tr. ř.), mimo jiné tedy i výsledky úkonů ve smyslu § 158 odst. 1, 2, 3 tr. ř.

Patrně také proto se v praxi důvody (důkazy) k vznesení obvinění (a samozřejmě i k zahájení trestního stíhání) označují jako „*podklady*“ a termín důkaz se vyhrazuje pro důkaz soudně relevantní.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Viz práce uvedená v pozn. 10, str. 28.

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 32.

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 30, 31. Je však třeba připojit výhradu k požadavku znát (a vyjadřovat) materiální škodu např. v celém rozsahu a znovu obecnou výhradu v tom smyslu, že Fatkulín požaduje nejen vcelku, ale i v detailech (znacích) skutkové podstaty a důkazech jistotu.

¹⁵⁷ Tamtéž, str. 30.

¹⁵⁸ Srov. tu Uljanovu, která připomíná, že „dokazování se uplatňuje ve všech stadiích trestního procesu“, že však má své zvláštnosti vymezené úkoly příslušného stadia. Uljanova přitom kritizuje opačné názory Žogina, Fatkulína, Lupinské a Poljanského. Viz práce cit. v pozn. 131, str. 45.

Nemůže být proto správný požadavek Poláčka, aby za podklady k vznesení obvinění sloužily jen ty důkazy, které byly provedeny po zahájení trestního stíhání, resp. před tímto rozhodnutím provedené ohledání a prohlídka těla, tj. důkazy použitelné v řízení před soudem.¹⁵⁹ Realizace takového názoru v praxi by způsobila, že ve většině případů by nebylo vůbec možno vznést obvinění současně se zahájením trestního stíhání, přičemž by docházelo nutně ke „zpožděnému obvinění“, proti kterému jinak Poláček vystupuje. Kromě toho operativně pátrací činnost bezpečnostních orgánů (a nejen směřující k vypátrání pachatele), by byla do značné míry zbytečná a patrně by musila být nahrazena procesní vyšetřovací činností s tím, že by ovšem – se všemi nežádoucími důsledky – ji bylo nutno posunout do stadia před zahájením trestního stíhání. Poláček zřejmě nesprávně pochopil tezi o nepřípustnosti používat tzv. informativní výpovědi jako soudně relevantní důkazy (v řízení před soudem),¹⁶⁰ resp. nepřípustnost, po zahájení trestního stíhání, provádět „informativní“ či „neoficiální“ úkony ve věci, namísto procesních úkonů.¹⁶¹ Neuvedl si však přitom, že není možné se bez předprocesních úkonů obejít, že zákon zná např. „vysvětlení“ (podle § 158 odst. 3 tr. ř. a obdobně podle zákona o SNB) atd. Kromě toho Poláček přehlédl, že po zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění i v téže věci (k témuž skutku) je možné, ovšem se souhlasem či na pokyn vyšetřovatele, aby operativně pátrací orgány prováděly „informativní výsledky“, miní-li se tím např. předběžné vyhledávání možných svědků a orientační dotazy na ně, zda o věci něco vědí a má-li smysl, aby svědčili, a aby tyto orgány prováděly i jiné úkony ve smyslu § 164 odst. 5 tr. ř.

Z trestního řádu lze vyvodit, že *podkladem pro rozhodnutí o vznesení obvinění* mohou být

a) oznámení o trestných činech učiněná občany a společenskými a stát-

¹⁵⁹ Viz článek cit. v pozn. 48, str. 134.

¹⁶⁰ Poláček označuje tyto výpovědi (pro jejich různá pojmenování v praxi) jako „džungli pojmů výsledků“ (tamtéž, str. 310). Všechny odmítá jako podklad pro zahájení trestního stíhání (zároveň i jako způsob výsledku podezřelého) s tím, že pro „formální a obsahové vady... se staly předmětem oprávněné kritiky ze strany prokurátorů, soudů i obhájců“.

¹⁶¹ Srov. tu Růžek, A.: Tak zvané informativní výsledky před zahájením trestního stíhání a jejich význam. Socialistické soudnictví č. 3, 1966, str. 117–118. V článku Burda, A.: K otázce možnosti použití protokolu o výpovědi jako listinného důkazu v trestním řízení soudním. Právní obzor č. 10, 1967, str. 896, se zaujímá stanovisko, podle kterého je možno připustit protokol o výsledku před zahájením trestního stíhání jako listinný důkaz, nikoli ovšem namísto procesního důkazu. K celému tomuto problému je třeba poznamenat: Strohé odmítnutí pokládat všechny „mimoprocesní“ důkazy za soudně nerelevantní přináší mnohá úskalí, na druhé straně však nelze přehlédnout, že prolomení tohoto principu může způsobit velmi vážné důsledky. Které „neprocesní“ důkazy je možno pokládat za relevantní, kdy, za jakých podmínek a kdo o tom bude rozhodovat? Neztratí tak institut zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění svůj základní význam a smysl?

ními orgány a organizacemi (např. §§ 33 odst. 2, 59 odst. 2, 158 odst. 1 tr. ř.),

b) výsledky opatření k odhalení trestných činů a k zjištění jejich pachatelů prováděných vyhledávacími (operativně pátracími) orgány (§ 158 odst. 2 tr. ř.), výsledky úkonů směřujících k prověření oznámení o trestných činech a k prověření ostatních podnětů prováděných prokurátorem, vyšetřovatelem a vyhledávacím orgánem a dále výsledky úkonů vyhledávacích (operativně pátracích) orgánů ve smyslu § 164 odst. 5 tr. ř.,

c) výsledky ohledání, prohlídky těla a jiných podobných úkonů prováděných ve smyslu §§ 113, 114 tr. ř.,

d) výsledky zajišťovacích a důkazních úkonů podle čtvrté a páté hlavy trestního řádu a výsledky dokazování provedeného v řízení trestním.¹⁶²

Podkladem vznesení obvinění, jak z povahy věci plyne, mohou být i výsledky dokazování provedeného v občanskoprávním, správním a jiném úředním řízení vůbec (včetně a zejména i podle zák. č. 40/1974 o Sboru národní bezpečnosti).

Možnostem této práce se vymyká jednotlivé druhy těchto „podkladů“ blíže charakterizovat. Je však třeba zmínit alespoň některá obecněji platná pravidla, pokud mají větší význam ve vztahu k jejich použití v rámci vznesení obvinění.

Tak patrně oznámení o trestných činech i výsledky opatření k odhalení trestných činů a jejich pachatelů velmi často nebudou moci být samostatně, bez dalších důkazů (konkrétně bez prověření prokurátorem, vyšetřovatelem nebo vyhledávacím orgánem) důvodem trestního stíhání a důvodem vznesení obvinění; s tím počítá dikce zákona o prověření oznámení o trestných činech a ostatních podnětů v ustanovení § 158 odst. 3 tr. ř. Ostatní podklady zpravidla bude možno samostatně použít a většinou nebude třeba (není-li dalších pochybností) je prověřovat ve smyslu § 158 odst. 3 tr. ř., resp. doplňovat o další.

Pokud jde o *sovětskou teorii*, Karnějeva žádá, aby ještě před vznesením obvinění byly prověřeny všechny verze a všechny prameny (podklady) sloužící k vznesení obvinění.¹⁶³

Tento názor odpovídá jejímu celkově „náročnějšímu“ přístupu k řešení otázky důvodnosti obvinění (viz pozn. 121). Požadavek prověrky podkladů zdůrazňuje i Savickij, který upozorňuje, že jejím cílem rozhodně není přesné zjištění skutkové podstaty a obviněných, ale „s největší pravděpodobností zjistit samu událost, zakládající trestný čin, tj. připravit reálnou, zdůvodněnou tezi o tom, že došlo k trestnému jednání... a že je toto jednání společensky nebezpečné...“ s tím, že „podrobné zjišťování... je úkolem vyšetřování“.¹⁶⁴

¹⁶² Srov. Borodin, S. V.: Zahájení trestního řízení podle sovětského trestního řádu. Československá kriminalistika č. 4, 1970, str. 291.

¹⁶³ Viz práce cit. v pozn. 45, str. 86, 91–92. Srov. též rozlišování podnětů z hlediska možnosti zahájit trestní stíhání a nutnosti jejich prověření v práci Vasiljev, A. N. a kol.: Plánování vyšetřovací činnosti. Praha 1965.

Protože trestní řád nepočítá s *anonymními údaji* jako s podklady odůvodňujícími jakékoli rozhodnutí, nelze v žádném případě z informací takového druhu při rozhodování o zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění vůbec vycházet.

Anonymními údaji je nutno rozumět nejen tvrzení, která jsou obsažena ve sděleních, jejichž pramen je vůbec neznámý (anonymní pisatel), ale i ty, jejichž zdroj je z různých důvodů utajován (např. bezpečnostní orgán přijme oznámení a vyhoví přání oznamujícího neuvádět nikde jeho jméno). Z týchž důvodů nelze vzít za podklad rozhodnutí tzv. operativní poznatky, které jsou vlastně „úředním anonymem“.

Anonymnost lze odstranit tím, že údaje anonymu budou prověřeny oficiálním šetřením, že bude obstarán úřední doklad potvrzující či vyvracející předmětné tvrzení, že bude vyslechnut svědek k obsahu anonymu atd. Za těchto podmínek např. i jinak ve své podstatě anonymní výsledky pozorování (sledování) na veřejně přístupných místech (které nelze pokládat za nedovolené), mohou být doloženy v oficiálním sdělení příslušné bezpečnostní součásti s fotodokumentací a popř. i s uvedením osoby, kterou by k potvrzení správnosti tohoto sdělení bylo možno vyslechnout. Podobně anonymní dopis je možno, ovšem dodatečně, prověřit, tj. vyptávat pisatele, vyslechnout jej jako svědka apod.

Ze závěru, že anonymní poznatek (včetně tzv. operativních poznatků) nelze považovat za podklad trestního stíhání a vznesení obvinění, nelze dovozovat, že tyto poznatky jsou bezcenné. Naopak, každá významnější informace i tohoto charakteru má být podle okolností předmětem prošetření a popř. i prověření (§ 158 odst. 3 tr. ř.). Způsob prošetření a prověření bude samozřejmě záviset nejen na okolnostech případu, ale i na určitosti či pravděpodobnosti takové informace atd.

Prošetření a prověření anonymních poznatků není jen věcí vyhledávacích (operativně pátracích) orgánů Bezpečnosti, ale i vyšetřovatele. Tak podle okolností je vyšetřovatel povinen prověřit poznatky předávané mu operativně pátracími orgány spolu s návrhem na trestní stíhání (nebo v průběhu vyšetřování trestné činnosti) a týkající se detailů činnosti nebo dalších útoků předmětného skutku. Takové poznatky může a má prověřovat i prostřednictvím vyšetřovacích úkonů, pokud ovšem tím nepřekročí meze vyšetřování dané totožností skutku.¹⁶⁵

Jen s výhradami (tj. jen pro případ, že vyšetřovací verze by snad zároveň byla základem vznesení obvinění) bude možno souhlasit s Larinem, podle kterého využívání pověstí, anonymních dopisů a tomu podobných „pramenů“ k tvorbě vyšetřovacích verzí patří k vážným narušením procesních garancí.¹⁶⁶ Nelze totiž přehlédnout, že vyšetřovací verze, i když musí být konstruována na podkladě určitých skutečností (některých faktů), může být v detailech podepřena a doprovázena i předpoklady

¹⁶⁴ Viz práce cit. v pozn. 27, str. 121.

¹⁶⁵ Viz k tomu blíže ve čtvrté části disertace cit. v pozn. 9.

a úvahami. Kromě toho vyšetřovací verze nemusí být vždy základem vznesení obvinění (může být i verzí vedoucí k opaku).

Možnost (a povinnost) vyhledávacích orgánů provádět opatření k odhalení trestných činů a zjištění jejich pachatelů, která byla zmíněna výše v souvislosti s transformací anonymních poznatků v podklady k zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění, je podstatně širší: Týká se i samotného vyhledávání podezření z trestné činnosti v kategorii latentní kriminality. Výsledky této činnosti pak mohou být samozřejmě součástí podkladů uvedených rozhodnutí.

Někdy je kladena otázka „kolik“ a „jakých“ důkazů je třeba k tomu, aby bylo možno spolehlivě rozhodnout o vznesení obvinění. Na tuto otázku není možno obecně odpovědět. Není vyloučeno, že bude postačovat např. pouhé oznámení poškozeného (např. zahrne-li všechny potřebné údaje a není zatím důvodu o pravdivosti jeho výpovědi pochybovat), nebo budou postačovat výsledky ohledání místa činu, vysvětlení či výpověď jednoho svědka atd. Jindy bude třeba důkazů více a popř. bude nutné je dalšími úkony prověřit. To už je pak otázka důvodnosti obvinění, která byla řešena vpředu.¹⁶⁷

Otázky množství a kvality důkazů v této problematice se dotkl Poláček.¹⁶⁸ Souhlasit s ním je možno v tom, že nelze všeobecně říci „kolik“ a „jakých“ důkazů (a to ve smyslu „jakých důkazních prostředků“) je třeba ke vznesení obvinění. V podobném smyslu píše Husár.¹⁶⁹ Výhradu je však třeba připojit k Poláčkově formulaci, že „skutečnosti nutné pro závěr o důvodnosti a neodkladnosti... obvinění jsou natolik individuální, nakolik je individuální konkrétní případ a nakolik je individuální i jejich subjektivní ohodnocení“.¹⁷⁰ Z toho by se totiž mohlo dovozovat, že vůbec neexistují žádná obecná kritéria důvodnosti obvinění a dokonce i to, že vše závisí na vůli (a pak i na náročnosti či libovůli) vyšetřovatele.

Husár uvádí, že řešení otázky, kolik a jaké to mají být skutečnosti, které dostatečně odůvodňují závěr o spáchání trestného činu určitou oso-

¹⁶⁶ Viz Larin, A. M.: *Rabota sledovatelja s dokazatelstvami*. Moskva 1966, str. 81. Larin přitom kritizuje opačný názor Karnějevy (viz práce cit. v pozn. 45, str. 72, jinak se ještě opakující v článku Viktorova a Karnějevy cit. v pozn. 92, str. 96 až 97). Srov. též další názory připouštějící anonymní materiály jako podklad trestního stíhání po jejich prověření, např. v práci Selivanov, N. A. – Trebilov, V. I.: *Pervonačalnoje sledstvennoje dejstvija*. Moskva 1969, str. 6, a v práci Savického cit. v pozn. 27, str. 123.

¹⁶⁷ Srov. tu výklad pojmu „závažných indicií umožňujících obvinění“ ve smyslu čl. 105 francouzského C. P. P. v práci Parra, Ch. – Montreuil, J.: *Traité de procédure pénale policière*. Paris 1970, str. 275. Ti uvádějí, že tyto závažné indicie „jsou vytvářeny souborem důkazních prvků pocházejících z objasňovaného případu, který staví osobu před nás jako pachatele trestného činu; netvoří nezbytně nezvratný důkaz trestné činnosti, ale je to mnohem více než pouhé podezření; jejich množství, objektivita, nedvojsmyslnost a shodnost vytvářejí závažné indicie viny, jež musí být zváženy; nemohou být zaměňovány s indiciemi podezření“.

¹⁶⁸ Viz článek cit. v pozn. 48, str. 134 a násl.

¹⁶⁹ Viz práce cit. v pozn. 53, str. 11.

¹⁷⁰ Viz článek cit. v pozn. 48, str. 135.

bou, „přímo závisí od okolností každého řešeného případu“.¹⁷¹ Míni-li tím Husár (a v tomto ohledu i Poláček) skutečnosti obsažené v důkazech (to je kvantitu a kvalitu údajů — informací — v nich obsažených) a popř. i kvalitu a kvantitu důkazů či důkazních prostředků, lze pochopitelně souhlasit. Z citovaných formulací však může (u Poláčka zcela určitě) vyplývat i to, že tím nemají na mysli „prameny poznání“, ale kvalitu závěru celkového poznání, přesněji hodnocení zjištěných skutečností. S tím již souhlasit nelze, neboť v každém případě, bez ohledu na „individuálnost“ každého případu, musí být splněn požadavek oné větší pravděpodobnosti, že trestný čin byl spáchán a kdo jej spáchal.¹⁷²

Pokud jde o některé zvláštní kategorie podkladů pro vznesení obvinění (a zahájení trestního stíhání), je snad vhodné se blíže zmínit ještě o kontrolních, inventurních a revizních zjištěních (*revizních zprávách*) vyskytujících se zejména při objasňování hospodářské kriminality a o *záznamech bezpečnostních orgánů* (o tom, co se dozvěděly v rámci své činnosti).

Zkušenosti a empirické poznatky naznačují, že tyto podklady bez prověření většinou nemohou odůvodňovat trestní stíhání a vznesení obvinění. Mnohdy však již samotné tyto materiály jsou projevem nebo důsledkem prověřovací činnosti podle § 158 odst. 3 tr. ř. Přitom je třeba poznamenat, že nemá opory v žádném zákoně žádost nebo pokyn (v praxi častý) obstarat perfektní revizní zprávu jako jakýsi obligatorní podklad pro zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění z trestného činu proti majetku v socialistickém vlastnictví.¹⁷³ Takový požadavek může být jen formalistický, jestliže uvedená rozhodnutí lze odůvodnit jinými důkazy. Oficiální revize před zahájením trestního stíhání a vznesení obvinění také může být v rozporu s kriminalistickotaktickými zájmy. Mnohdy ji nelze provést z organizačně technických důvodů, často je nutné i bez revizní zprávy provést neokladné vyšetřovací úkony atd.¹⁷⁴

Za zmínku stojí i event. kladená otázka o *sebeobvinění* jako samostatném důvodu k vznesení obvinění. Na sebeobvinění (pokud není učiněno v rámci procesní výpovědi obviněného, podezřelého nebo svědka) je nutno nahlížet jako na oznámení trestného činu a bez prověření zpravidla nebude moci existovat jako jediný podklad pro takové rozhodnutí.

Podklady (důkazy), resp. jejich prameny, pro vznesení obvinění musí *objektivně existovat*, musí být *fixovány* (zpravidla písemně, nebo být přítomny in natura a v dispozici vyšetřovatele jako stopy a věci); není možné

¹⁷¹ Viz práce cit. v pozn. 1, str. 53, a práce cit. v pozn. 53, str. 11.

¹⁷² Na případy nedostatečných podkladů pro zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění se upozorňuje např. v článku Mart an, V. — Poup ě, J. — K ř í ž, J.: Jak zajistit, aby vyšetřování obsahovalo jen objektivní zjištění. Kriminalistický sborník č. 1, 1960, str. 6 a násl.

¹⁷³ Srov. Č e r n ý, D.: Spolupráce s kontrolními orgány v přípravném trestním řízení. Kriminalistický přehled č. 5, 1966, str. 11.

¹⁷⁴ Srov. práci Savického cit. v pozn. 27, str. 123.

se odvolávat jen na jejich pravděpodobnou existenci. V tomto smyslu se ona „větší“ či „převažující“ pravděpodobnost (vztahovaná jen k obsahu závěru plynoucímu z nositele informace) nemůže uplatnit.¹⁷⁵

V této souvislosti je třeba poznamenat, že existuje i otázka připuštění *údaje* (informace) *pravděpodobnostního charakteru* obsaženého v příslušném prameni (podkladu, důkazu). Tato otázka však má již jinou polohu. Týká se tzv. pravděpodobnostních údajů obsažených ve výpovědích svědků, obviněných, znalců nebo plynoucích z věcí, listin a stop (tedy ze všech důkazních pramenů). Jde o případy, kdy např. svědek uvede, že „pachatel byl nejpravděpodobněji vyšší postavy, světlých vlasů a dopadal na levou nohu“, kdy expertíza vyzní tak, že „požár s největší pravděpodobností vznikl od špatně instalovaných kamen“, nebo že „rána pochází pravděpodobně od úderu tupým předmětem“ atd.

Tak, jak jsou tyto pouze pravděpodobnostní údaje nepřipustné pro meritorní rozhodnutí (obžalobu, rozsudek), v usnesení o trestním stíhání a vznesení obvinění jsou plně použitelné, protože tato rozhodnutí sama vycházejí třeba i jen z pravděpodobnostních závěrů.¹⁷⁶

Vždy jsou ovšem takové závěry přípustné, jestliže zároveň tvoří „logický soud o možnosti“ a kdy takový údaj funguje v systému nepřímých důkazů. Další výjimku tvoří případy, kdy takový důkaz (i s takovým příp. výsledkem) musí být proveden prostě proto, že jinak by nemohlo být dokazování pokládáno za úplné a uzavřené (mj. proto, že neprovedení takového důkazu v sobě skrývá potenciální eventualitu opaku: důkaz mohl vést k negativnímu, vylučujícímu závěru, a proto musí být — alespoň jako „neutrální“ — součástí důkazního materiálu).

Jestliže rozhodnutí o vznesení obvinění musí vycházet z provedených důkazů, není tím ještě řečeno, zda důkazy je nutno do odůvodnění takového rozhodnutí uvádět.

Tento problém má několik aspektů. Z věcného hlediska proti neuvádění důkazů, o které se vznesení obvinění opírá, lze namítnout, že odůvodnění je tak neúplné (dokonce v podstatné části). V důsledku toho se takové rozhodnutí může pokládat — pokud jde o věcnou stránku — prakticky za nenapadnutelné, neboť stěžovatel nezná ani prameny (důvody), o které se rozhodnutí opírá. Proti opačné praxi pak mluví to, že obviněný bude předčasně seznamován s důkazy, které svědčí o jeho vině, nebude možno vy-

¹⁷⁵ Srov. Borodina (článek cit. v pozn. 162, str. 293), který uvádí k podkladům o zahájení trestního stíhání mj.: „Závěr o existenci znaků trestného činu musí vycházet z faktů a nejen z předpokladů. Fakta musí být konkrétní... Pramen, z něhož byla fakta získána, nesmí vyvolávat jakékoli pochybnosti...“

¹⁷⁶ Srov. Vinogradov, I. V. — Kočarov, G. I. — Selivanov, N. A.: *Expertizy na predvaritel'nom sledstviji*. Moskva 1967, str. 30; Šikanov, V. I.: *O dopustimosti i dokazatel'stvennom značeniji verojatnyh zaključenij ekspertov*. Sovětskoje gosudarstvo i pravo č. 10, 1963; Vojna, P.: *K některým otázkám teorie kriminalistické identifikace a navazujícím problémům*. Odborná sdělení KÚ VB č. 27, 1973; Vojna, P.: *K tak zvaným pravděpodobnostním závěrům v expertizách*. Odborná sdělení KÚ VB č. 9, 1973.

užít momentu překvapení a jiných kriminalistickotaktických postupů, které jsou vázány na dočasné utajení důkazního materiálu.

Tyto úvahy pro i proti — přes svůj věcný význam — nejsou koneckonců podstatné. Rozhodující je vždy pokyn zákona. Ten ovšem v tomto případě není zcela jasný, neboť *expressis verbis* není v ust. § 163 tr. ř. vyjádřen. Přitom se k této problematice vztahují dvě různá ustanovení trestního řádu, a to ust. § 163 odst. 2 a ust. § 134 odst. 1 písm. d).

Z ustanovení § 134 by vyplývalo, že i do usnesení o vznesení obvinění (ne již do rozhodnutí o sdělení obvinění ve vyhledávání) je třeba uvádět důkazy. Z ustanovení § 163 odst. 2 tr. ř. to však zřejmě není.

Řešení této otázky tak v podstatě závisí na *objasnění vztahu obou citovaných ustanovení*. Porovná-li se obě tato ustanovení, lze zjistit, že dikce § 163 odst. 2 tr. ř. žádá do rozhodnutí o vznesení obvinění uvádět „důvody stíhání“ a dikce § 134 odst. 1 písm. d) tr. ř. požaduje do rozhodnutí (a to jakéhokoli, realizovaného ve formě usnesení) uvádět „odůvodnění“; toto odůvodnění je pak blíže definováno v ustanovení § 134 odst. 2 tr. ř. Rozdílnosti mohou vést k dvěma odlišným závěrům: Ustanovení § 163 odst. 2 tr. ř. (tj. „důvody stíhání“) je speciální vůči ustanovení § 134 odst. 1 písm. d), resp. odst. 2 tr. ř. Nebo: Ustanovení § 163 odst. 2 tr. ř. rozšiřuje náležitosti vznesení obvinění, pokud je toto rozhodnutí prováděno usnesením. Výlučně juristickým nebo logickým rozbořem však nelze dospět k řešení, která z těchto alternativ je správná. Proto je třeba se pokusit o věcné analyzování obou předmětných dikcí.

Předně je třeba uvážit, co by mohly být ony „důvody stíhání“ uvedené v ustanovení § 163 odst. 3 tr. ř., nejsou-li tím, co se rozumí „odůvodněním“, zmíněným v ustanovení § 134 odst. 1 písm. d) tr. ř. Je zřejmé, že pod „důvody stíhání“ si nelze představit nic, co by mohlo být něčím „více“ nebo něčím „navíc“, než co má na mysli definice „odůvodnění“ v ustanovení § 134 odst. 2 tr. ř. Jediná možnost, že by snad tím měl zákonodárce na mysli požadavek odkazu na zahájení trestního stíhání „ve věci“ (vzhledem k užití termínu „stíhání“), se rozplyne, jakmile se zjistí, že i takový údaj je zahrnut v pojmu „odůvodnění“ užitém v § 134 odst. 2 tr. ř.

Neobstojí také domněnka, že „důvody stíhání“ jsou upraveny zvlášť proto, že ve vyhledávání se nerozhoduje usnesením, takže by ve sdělení obvinění chybělo „odůvodnění“: V takovém případě by totiž tyto důvody stíhání byly upraveny v souvislosti s vyhledáváním (v ustanovení § 169 písm. a) tr. ř.) a nikoli u vyšetřování.

Zbývá proto jediné vysvětlení — „důvody stíhání“ jsou *zvláštním případem „odůvodnění“*. V důsledku toho ustanovení § 134 odst. 2 tr. ř. se na rozhodnutí o vznesení obvinění nevztahuje, a to i když se bude rozhodovat usnesením. Zákonodárce tu zřejmě počítal se specifickou situací, jaká existuje v období počátku trestního stíhání. V té době se teprve začíná rozvíjet důkazní proces, skutečný stav věci není znám, chybí celá

řada zjištění, důkazy, o které se rozhodnutí opírá, nemusí být soudně relevantní (mohou být „neprocesní“) apod. Proto i skutkové a právní úvahy by tu byly z mnoha hledisek předčasné a problematické.¹⁷⁷

Jestliže tento výklad ob stojí, pak musí obstát i názor, že *v důvodech stíhání* u rozhodnutí o vznesení obvinění *nemusí být vše, co je předepsáno pro odůvodnění* usnesení. Proto *mohou chybět i odkazy na důkazy*, „o něž se skutková zjištění opírají“ (jak obecně požaduje ustanovení § 134 odst. 2 tr. ř.).

Tento závěr jistě vyhovuje kriminalistickotaktickým zájmům. Patrně i tento aspekt motivoval zákonodárce, když rozlišil „důvody stíhání“ od „odůvodnění“ u jiných rozhodnutí. Lze na to usuzovat i z úpravy oprávnění obhájce a obviněného seznámit se s výsledky vyšetřování, z oprávnění obhájce nahlížet do spisu, účastnit se vyšetřovacích úkonů aj., tedy z institutů, které v podstatě omezují sféru využití kriminalistické taktiky. Jestliže by rozhodnutí o vznesení obvinění mělo obsahovat rozbor důkazní situace, o které se takové rozhodnutí opírá, zmíněné procesní instituty by ztratily, alespoň do značné míry, svůj význam a smysl: Obviněný a zejména obhájce by mohli tato oprávnění postrádat a zejména při využívání opravných prostředků by jim postačovalo operovat s údaji obsaženými (nebo chybějícími) v textu důvodů stíhání, zvláště s rozpory v rozboru důkazní situace, s mezerami v provedených důkazech a provedeném dokazování.

Vzniká i otázka, zda tak náročný úkol (jaký představuje konkrétní vyličení důkazní situace v rozhodnutí o vznesení obvinění) by vůbec byl reálný a měl požadovaný efekt, neboť tato situace — vzhledem k vyšetřovacím úkonům bezprostředně následujícím po tomto rozhodnutí — může značně (ve lhůtě do oznámení obvinění) zastarat a se změnit.

Tím se však samozřejmě nechce tvrdit, že důvodnost obvinění by měla být korigována na základě dodatečně opatřených důkazů (po vydání rozhodnutí). Míni se tím jen věcná hodnota takového dokumentu, která právě v té době nejvíce podléhá změnám.

V této souvislosti je třeba poznamenat, že obviněný ani obhájce nebudou zkráceni na možnostech vznesené obvinění napadnout, protože námitky (formálně i neformálně vznesené) mohou vždy směřovat spíše proti závěrům obsaženým v rozhodnutí o vznesení obvinění a méně již proti důkazům a jejich hodnocení (protože koneckonců i s nimi by se mohl seznámit obviněný a obhájce jen zprostředkovaně, právě přes předmětné rozhodnutí, a ne vždy „in natura“). Rovněž z hlediska přezkoumatelnosti rozhodnutí nebude mít uvedení důkazů (a důkazní situace) valný význam,

¹⁷⁷ Důvody stíhání jako speciální případ odůvodnění vykládá také Tolarův komentář, když jinak stojí na stanovisku, že je třeba do důvodů stíhání uvádět „hlavní skutečnosti a důkazy“. Viz práce cit. v pozn. 71, str. 281. Obdobně i Růžkův komentář, práce cit. v pozn. 79, str. 389.

protože prokurátor bude vždy musít zkoumat věcnou opodstatněnost rozhodnutí a nikoli jen formální stránku věci (tedy bude musít přezkoumat, zda důkazy, o které se rozhodnutí opírá, existují, zda byly správně zhodnoceny atd.).

Zmíněné problematiky se v čs. právní literatuře jen stručně dotkl Husár,¹⁷⁸ který dospěl k názoru opačnému, než je prosazován v této práci. V témž smyslu se vyjádřil nepřímě i Růžek,¹⁷⁹ Císařová a Jüttner.¹⁸⁰ Holý se vyslovil tak, že se do rozhodnutí o vznesení obvinění nemají uvádět důkazy využitelné při výslechu obviněného.¹⁸¹

Husár argumentuje zejména „základní logikou trestně procesních vztahů“, která „vyžaduje jako důsledek tvrzení, že obviněný spáchal trestný čin, taktéž uvést proč, na základě čeho se toto obvinění tvrdí“. Z toho uzavírá, že jinak „není předpoklad o věcnosti a objektivnosti takového tvrzení, není prokazatelná jeho zákonnost a není i vyloučena svévole při obviňování“.¹⁸²

Kromě toho, co bylo uvedeno vpředu na podporu opačného stanoviska, je nutno poznamenat, že předpokladem věcnosti a objektivnosti rozhodnutí, jeho zákonnosti a koneckonců i vyloučení svévole může být jen sama existence důkazů a nikoli, jak Husár tvrdí, jejich vyjádření v rozhodnutí. Tady by mohlo jít nejvýše o otázku přesvědčivosti rozhodnutí, nikoli o jeho podstatu (věcnou správnost a zákonnost). Argumentovat lze též ust. § 145 odst. 1 tr. ř., ze kterého arg. a contrario vyplývá, že stížností nelze napadnout odůvodnění. Husár také nemohl přejít rozdíl mezi „odůvodněním“ a „důvody stíhání“ a našel pro tento rozdíl vysvětlení, stejně jako Tolarův komentář, že do „důvodů stíhání“ se mají uvádět pouze „hlavní skutečnosti a důkazy“. Přitom uznal, že na vyšetřovateli „pochopitelně nelze žádat, aby uvedl všechno, co o věci ví, všechny důkazy“ a naznačil, že vyšetřovatel zejména nebude uvádět důkazy (resp. „okolnosti“) „pochybné, neověřené, které třeba ujasnit až v dalším vyšetřování nebo přímo výslechem obviněného“.¹⁸³ Je nutno poznamenat, že uznání rozdílu mezi „odůvodněním“ a „důvody stíhání“ může vést – v obecné rovině – právě tak k tomu, že „důvody stíhání“ nemají obsahovat méně důležité skutečnosti a důkazy, jako k tomu, že není třeba uvádět žádné důkazy. Kromě toho je velice obtížné určit, co jsou „hlavní skutečnosti a důkazy“ a zřejmě je ještě obtížnější přezkoumat správnost názoru vyšetřovatele na tuto otázku v konkrétním případě. Možnost „svévole“ tu je stejná a možná ještě, podle okolností, i větší (např. projeví-li se tím

¹⁷⁸ Viz práce cit. v pozn. 1, str. 74 a násl.

¹⁷⁹ Viz práce cit. v pozn. 161, str. 121–122.

¹⁸⁰ Viz práce uvedená v pozn. 106, str. 28–29.

¹⁸¹ Viz článek uvedený v pozn. 151, str. 73–74.

¹⁸² Viz práce cit. v pozn. 1, str. 76 a násl.

¹⁸³ Viz práce cit. v pozn. 1, str. 77.

způsobem, že za „ne hlavní“ budou pokládány ty důkazy, které je třeba z taktických důvodů zatím utajit, a naopak do popředí budou kladeny důkazy méně významné či bezvýznamné). Pokud by pak měly být za hlavní skutečnosti a důkazy považovány „jen nepochybné a ověřené“ okolnosti, pak je možno dospět k úskalím dalším, neboť v té době všechny důkazy budou v jistém smyslu pochybné.

To, co bylo výše uvedeno, ještě ovšem neřeší základní otázku, *co tedy jsou tyto „důvody stíhání“* a jak mají být v rozhodnutí o vznesení obvinění vyjádřeny. Vysvětlení by mohlo spočívat v tom, že důvody stíhání představují *rozšířený výrok rozhodnutí o vznesení obvinění*, podrobný popis skutku (rozvedení skutkové věty) a jeho porovnání se zněním příslušného ustanovení trestního zákona s tím, že blíže označí i společenskou nebezpečnost činu, jaká je ve skutku spatřována. Důvody stíhání musí pochopitelně vycházet z dosavadních skutkových zjištění (a tedy z důkazů), aniž ovšem tyto důkazy budou konkrétně uváděny.¹⁸⁴ Nevylučuje se přitom důkazy uvádět, zejména v jejich druhové podobě, což může např. v textu znít: „na podkladě výpovědi svědků a ohledání místa činu je možno mít v podstatě za zjištěné, že...“ nebo „na podkladě oznámení poškozeného a prověření provedeného ve smyslu § 158 odst. 3 tr. ř. lze dovozovat, že...“ atd.

Mnohem větší pozornost pojmu „důvodů stíhání“ věnuje sovětská právní a kriminalistická nauka. I tu však existují *odlišné názory*.

Ze starších prací možno uvést názor Golunského vyjadřující *nesouhlas s uváděním důkazů* v důvodech stíhání. Golunskij přitom vycházel zejména z taktických hledisek (předčasná informovanost obviněného by „odzbombovala“ vyšetřovatele a umožňovala obviněnému zavádět vyšetřování na zcestí).¹⁸⁵ Dále je možno uvést Karnějevu, Ordynského, Rozenblita, Statkuse a Vasiljeva, kteří vycházejí z podobné pozice, zejména vzhledem k taktickým požadavkům na výslech obviněného.¹⁸⁶ Odmítavé stanovisko k uvádění důkazů do „důvodů stíhání“ zaujímá i práce věnovaná teorii soudních důkazů. Toto stanovisko je motivováno rovněž taktickými hledisky (včetně obavy z toho, že jinak dojde k falšování a potlačování důkazů ještě neodhalených). Přitom se zdůrazňuje, že zákon tuto povinnost vyšetřovateli nepředepisuje (i když také nezakazuje).¹⁸⁷ Podle Fatkulina takové stanovisko mají i Kalašnikova, Čelcov, kolektiv autorů komentáře

¹⁸⁴ Srov. tu podle Karnějevy a Statkuse (práce uvedená v pozn. 30, str. 40), že odůvodnění rozhodnutí o vznesení obvinění se projevuje v existenci logického spojení mezi popisem skutku a výrokem.

¹⁸⁵ Golunskij, S. A.: Dopros na predvariteľnom sledstviji. Ašchabad 1942, str. 82.

¹⁸⁶ Viz Karnějeva, L. M. — Ordynskij, S. S. — Rozenblit, S. J.: Taktika výsledku v předběžném vyšetřování. Praha 1965, str. 103; dále práce uvedené v poznámce 30, str. 40; v pozn. 123, str. 37; v pozn. 45, str. 36, 57 a násl.

¹⁸⁷ Viz práce cit. v pozn. 118, str. 524–525.

k trestnímu kodexu RSFSR a další.¹⁸⁸ Neuvádět důkazy do rozhodnutí o vznesení obvinění připouští rovněž učebnice sovětského trestního procesu z r. 1972.¹⁸⁹ Totéž předpokládají i autoři práce o vzorech procesních opatření v přípravném řízení.¹⁹⁰

Jistý *kompromis* vyjadřuje Savickij, podle kterého uvádět je třeba jen základní zdroje, ze kterých byly čerpány důkazy k obvinění, nikoli údaje vyplývající z těchto zdrojů.¹⁹¹

Mezi ty, kteří žádají *do důvodů stíhání uvádět důkazy*, patřil Čelcov.¹⁹² Patří sem Lukaševič (který mj. také popírá právě ono namítané „odzbrojení“ vyšetřovatele)¹⁹³ a Fatkulín, který vytýká v tomto smyslu neúplná zdůvodnění rozhodnutí vyšetřovatelů, jejichž praxe je — jak Fatkulín uvádí — právě pod vlivem názorů Kalašnikové, Karnějevy, Čelcova, Boldyreva aj.¹⁹⁴ Mezi ty, kteří jsou pro uvádění důkazů do vznesení obvinění (přičemž tvrdí, že to neztěžuje taktiku výsledku obviněného), patří ještě Ljachov, Rachunov aj.¹⁹⁵

Není bez zajímavosti, že ne vždy (u všech autorů) koresponduje názor uvádět důkazy v důvodech stíhání názoru na jistotnost viny v době vznesení obvinění (a odpovídajícího přesvědčení vyšetřovatele): Tak např. Čelcov, který je proti jistotě viny, je pro uvádění důkazů. Naopak důsledný je Lukaševič, což má svou logiku: Trvá-li na jistotě viny, i důkazy je třeba (a tedy i možné) do vznesení obvinění uvádět.

Zdá se, že převaha sovětských právníků (nejen procesualistů, ale i kriminalistů) je proti tomu, aby do rozhodnutí o vznesení obvinění byly uváděny důkazy, o které se toto rozhodnutí opírá.¹⁹⁶

Takto postupuje převážně i čs. *praxe*. Zpravidla jsou uváděny jen *obecně prameny důkazů*, jimiž je rozhodnutí odůvodňováno, méně často i podrobné údaje vyplývající z jednotlivých tvrzení, např. oznamovatele trestného činu, svědků, revizní zprávy apod. Vždy jsou však uváděna jen usvědčující tvrzení. Podobná praxe je zřejmě i v SSSR.¹⁹⁷

ODDÍL PÁTÝ: POUČENÍ O OPRAVNÉM PROSTŘEDKU PROTI ROZHODNUTÍ O OBVINĚNÍ

Proti rozhodnutí vyšetřovatele o vznesení obvinění je přípustná *stížnost* (§ 142 odst. 2 tr. ř.) a protože není výslovně stanoveno, že stížnost proti tomuto usnesení má odkladný účinek (§ 141 odst. 3 tr. ř.), je toto rozhod-

¹⁸⁸ Viz práce cit. v pozn. 10, str. 34.

¹⁸⁹ Viz první práce cit. v pozn. 130, str. 291.

¹⁹⁰ Borodin, S. V. a kol.: *Processualnyje akty predvaritelnogo rassledovanija. Pri-měrnnyje obrazcy*. Moskva 1972, str. 46–49.

¹⁹¹ Viz práce cit. v pozn. 27, str. 152–153.

¹⁹² Viz první uváděná učebnice v pozn. 20, str. 275. Později však Čelcov zřejmě názor změnil, viz text navazující na pozn. 188.

¹⁹³ Viz práce cit. v pozn. 130, str. 192–193.

¹⁹⁴ Viz práce cit. v pozn. 10, str. 34.

¹⁹⁵ Ljachov, Ju. A.: *Obvinjajemyj na predvaritelnom sledstviji v sovětskom ugo-lovnom processe*. Rostov 1965, str. 8; Rachunov, R. D.: *Učastniki ugolovno-processualnoj dějatelnosti*. Moskva 1961, str. 197.

¹⁹⁶ Husár dovozuje opačný názor (viz práce cit. v pozn. 1, str. 76).

¹⁹⁷ Viz Karnějevu a Statkuse (práce cit. v pozn. 30, str. 40).

nutí vykonatelné, i když nenabylo právní moci (§ 140 odst. 2 tr. ř.). *Poučení* v tomto smyslu *musí obsahovat každé usnesení* vyšetřovatele o vznesení obvinění, tedy i usnesení o rozšíření vzneseného obvinění.

Poučení, že proti obvinění rozhodnutému *vyhledávacím orgánem* formou sdělení není opravného prostředku, je nadbytečné. Jako opatření nemusí tedy vůbec obsahovat klauzuli poučení. Se zřetelem k ustanovení § 33 odst. 2 tr. ř. obviněný bude poučen ve smyslu § 33 odst. 1 u příležitosti jeho prvního výslechu.

Nelze mít námitek, a bude to patrně i nezbytné v případech, kdy bezprostředně po učinění (vydání) rozhodnutí o sdělení obvinění nenásleduje výslech obviněného (např. kdy se doručuje opis tohoto rozhodnutí obviněnému), aby opis takového rozhodnutí obsahoval poučení (resp. spíše „upozornění“), že obviněný má právo kdykoli v průběhu vyhledávání požádat prokurátora, aby byly odstraněny průtahy nebo závady v postupu vyhledávacího orgánu (§ 167 tr. ř.).

ODDÍL ŠESTÝ: FORMA ROZHODNUTÍ O OBVINĚNÍ

V přípravném řízení konaném způsobem *vyšetřování* má rozhodnutí o obvinění formu „*usnesení*“, přičemž zákon označuje tento akt jako „*vznesení obvinění*“. V přípravném řízení konaném způsobem *vyhledávání* má rozhodnutí o obvinění formu *opatření*, přičemž zákon označuje tento akt jako „*sdělení obvinění*“.

Nutno znovu zdůraznit, že po obsahové stránce a z hlediska věcných podmínek učinění obou těchto rozhodnutí není rozdíl: Vše, co tedy bylo uvedeno v této a předcházející kapitole, platí jak pro vznesení, tak pro sdělení obvinění v podstatě s jedinou výjimkou spočívající v tom, že proti opatření (tedy proti sdělení obvinění ve vyhledávání) není stížnost přípustná. Uvedeným rozdílem se vyjadřuje ovšem i okolnost, že usnesení je dílem procesně samostatného vyšetřovatele, sdělení obvinění procesně nesamostatného vyhledávacího orgánu.

Speciálně je také upravena fixace rozhodnutí o sdělení obvinění ve vyhledávání, a to *záznamem do protokolu*; tento záznam musí obsahovat všechny údaje předepsané pro vznesení obvinění (§ 163 odst. 2 tr. ř.). Záznam v protokolu *dokumentuje* především *učinění* (vydání) rozhodnutí, což není samozřejmě totéž jako jeho oznámení obviněnému.

V této souvislosti je třeba připomenout, že termín „sdělení“ není příliš vhodný, protože svádí k domněnku, že jde o „oznámení“ a že tedy rozhodnutí o sdělení obvinění nemusí být učiněno (vydáno) neprodleně,¹⁹⁸ jakmile pro to vznikly důvody, nýbrž až tehdy, je-li třeba již vyslechnout obviněného, popř. přistoupit k jiným úkonům, které jsou podmíněny rozhod-

¹⁹⁸ Srov. Švajghoferovu kritiku, že v praxi vyhledávání dochází k výkladu, jako by rozhodnutí o sdělení obvinění nemuselo být neprodlené a mohlo být až posledním úkonem vyhledávání spojeným s výslechem obviněného. Viz Švajghofer, F.: K niektorým otázkam zmien v prípravnom konaní. Právny obzor č. 8, 1966, str. 173 a násl.

nutím o sdělení obvinění. Takový postup by ovšem byl nezákonný.¹⁹⁹ Nabízí se tu de lege ferenda úprava, ve které by termín „sdělení obvinění“ byl vůbec odstraněn s tím, že by se rozlišilo přímo v zákonném textu, že o vznesení obvinění ve vyšetřování se rozhoduje usnesením a ve vyhledávání opatřením.

To ovšem jen pro případ, že dosavadní forma přípravného řízení označená jako „vyhledávání“ vůbec zůstane zachována. V literatuře (a nepochybně i v praxi) se projevuje již delší dobu tendence de lege ferenda tuto formu přípravného řízení zrušit, zejména v souvislosti se vznikem nového způsobu řízení o přečinech (novela trestního řádu – zák. č. 149/1969 Sb. – v důsledku zák. č. 150/1969 Sb. o přečinech). Za nevhodné se pokládá samotné označení „vyhledávání“ jako formy přípravného řízení. V kriminalistice a trestněprávní praxi se pod tímto pojmem často rozumí ne forma přípravného řízení, ale operativně pátrací nebo odhalovací činnost bezpečnostních orgánů zejména ve vztahu k latentní kriminalitě. Návrhy na zrušení „procesního vyhledávání“ směřují k tomu, aby řízení o závažnějších trestných činech, o kterých se dosud koná vyhledávání, se provádělo formou vyšetřování a o ostatních se konalo objasňování (jako nyní o přečinech).²⁰⁰ Vychází se přitom z toho, že vyhledávání nepředstavuje prakticky žádné zjednodušení řízení.²⁰¹ Naopak tím, že tento způsob řízení existuje vedle vyšetřování, a nyní i vedle objasňování přechínů, působí i značné komplikace (mj. také možnosti a běžnou praxí přesunů trestních věcí z jedné formy řízení do druhé). Již od zavedení vyhledávání jako druhého způsobu přípravného řízení je poukazováno na nedostatky v praktické realizaci této formy řízení, vyplývající zejména z toho, že vyhledávání v převážné míře provádějí kriminalisticky a právníky méně kvalifikovaní pracovníci základních útvarů VB, jejichž poslání v systému bezpečnostního aparátu je zřejmě v něčem jiném než v trestně procesní činnosti.²⁰²

Zatímco v ČSSR se zhruba u 2/3 trestných činů koná vyhledávání, v SSSR je již sledována tendence opačná. Vyšetřování se tam stalo již základní formou řízení (vyšetřuje se 90 % všech trestních věcí), de lege ferenda (v podstatě z týchž důvodů jako v ČSSR) se prosazuje vyšetřování jako jediná forma přípravného řízení a s tím, že jednodušší věci budou odsunuty do neformálního administrativního řízení.²⁰³

¹⁹⁹ Srov. výklad v části třetí disertace uvedené v pozn. 9, o možnosti oznámit rozhodnutí o sdělení obvinění zasláním opisu protokolu obviněnému.

²⁰⁰ Viz např. Vojna, P.: Kriminální služba a vyšetřující soudci – ano či ne? Kriminalistický sborník č. 2, 1969, a téhož autora: Procesní vyšetřování nebo neformální objasňování trestné činnosti? Československá kriminalistika č. 1, 1971.

²⁰¹ Viz mj. Poláček, J.: O některých problémech vyhledávání ve Veřejné bezpečnosti. Socialistická zákonnost č. 5, 1966, str. 274, 277 a násl., a Dolní, S.: K právní úpravě přípravného řízení v trestním procesu. Československá kriminalistika č. 3, 1975, str. 202.

²⁰² Viz např. články, na které se odkazuje v pozn. 200 a 201, 190, 191. V článku Dvorský, A – Labuta, L.: K některým otázkám platné právní úpravy přípravného řízení v trestním procesu. Československá kriminalistika č. 3, 1974, str. 227, se uvádí, že administrativní činnost při vyhledávání tvoří 60 % čistého pracovního času výkonných příslušníků VB. Z údajů uvedených těmito autory také vyplývá, že méně než polovina trestních věcí ve vyhledávání končí přímo návrhem na obžalobu (tamtéž, str. 228); to naznačuje nízkou účinnost vyhledávání i v kriminalistickém smyslu.

²⁰³ Viz Čugunov, V. – Čuvilev, A. – Bělozerov, Ju.: Doznání i jeho problémy. Socialističeskaja zákonnost č. 6, 1970; Žogin, N.: Prokurátorský dozor nad vyšetřováním trestných činů. Prokuratura č. 4, 1972, str. 32, a práce Viktorova, uvedená v pozn. 126, str. 21.

K otázce vztahu vznesení obvinění a sdělení obvinění je třeba ještě poznamenat, že tak jako prioritu má vyšetřování před vyhledáváním, i *vznesení obvinění* je v téže věci (při střetu) *prioritní* před sdělením obvinění. Priorita vyšetřování se projevuje i tak, že v případě, ve kterém o vyšetřované věci mělo být konáno vyhledávání, vyšetřovatel dokončí vyšetřování, a to procesním způsobem platným pro vyšetřování. Výslovně to určuje i stanovisko Generální prokuratury St 12/66-GP.

Pokud věc přejde z vyhledávání do vyšetřování, rozhodnutí o sdělení obvinění se již neopakuje. Tento názor plně akceptuje teorie i praxe.

V přípravném řízení konaném o přečinu se postupuje stejně, jako by šlo o trestný čin, tj. způsobem vyšetřování nebo vyhledávání (§ 179c tr. ř.).²⁰⁴ Bude tedy třeba pak vznést (sdělit) obvinění i pro přečin, přičemž k tomuto rozhodnutí může dojít *jen za podmínek vyjádřených ustanovením § 163 odst. 1 tr. ř.* (tedy za „převažující“ či „vyšší“ pravděpodobnosti, že přečin byl spáchán, a proti tomu, kdo jej spáchal). V důsledku toho nebude možno vznést obvinění každému podezřelému ze spáchání přečinu. Při objasňování přečinů může totiž existovat i podezřelý, kterého nebude možno obvinít ve smyslu podmínek § 163 odst. 1 tr. ř.²⁰⁵ Jiný výklad, tj. že snad lze vznést obvinění podezřelému z přečinu kdykoli v případech, kdy je nutno provést přípravné řízení, je evidentně chybný. Vedl by k tomu, že krajní prostředky přípravného řízení, jako např. vazba, by byly použitelné i proti osobám podezřelým z přečinu, proti kterým v případě podezření z trestného činu by použitelné nebyly.

Při objasňování přečinů (§ 179a a násl. tr. ř.) rozhodnutí o obvinění nepřichází v úvahu; účinky vznesení obvinění má až doručení návrhu na potrestání soudu (§ 314b tr. ř.).²⁰⁶ Důsledkem citovaného ustanovení je mj. také závěr, že není třeba vydávat (nové) rozhodnutí o vznesení obvinění (a také rozhodnutí o zahájení trestního stíhání), vrátila-li se původně „objasňovaná“ věc k provedení přípravného řízení ze stadia řízení před soudem, dokonce i jen proto, že mělo být provedeno přípravné řízení.²⁰⁷

SOUHRN

Práce je věnována trestněprocesnímu institutu vznesení obvinění, upravenému v ust. § 163 tr. řádu ČSSR. Objasňuje politickoprávní a procesněprávní podstatu tohoto institutu. Vznikla ze základních částí kandidátské disertace, kterou autor ob-

²⁰⁴ Husár, E. — Mathern, V.: K aplikácii a problémom novely trestného poriadku. Právny obzor č. 5, 1970, str. 48; Mathern, V.: Procesné postavenie pachateľa prečinu v trestnom konaní. Socialistické súdnictvo č. 10, 1970, str. 38 a násl., str. 42 a násl.

²⁰⁵ V podrobnostech k tomu viz šestý oddíl druhej časti disertace uvedené v pozn. 9.

²⁰⁶ Srov. čtvrtou část téže disertace věnované účinkům vznesení obvinění.

²⁰⁷ Viz též prozatímní stanovisko GP ČSSR čj. FGn 3/70-4 č. 9.

hájlil v r. 1976 na právnické fakultě Univerzity Karlovy a která se kromě toho zabývala (v dalších částech) procesními úkony bezprostředně navazujícími na vznesení obvinění, účinky rozhodnutí o vznesení obvinění a kriminalistickou taktikou a organizací postupu při vznesení obvinění.

V první kapitole se vymezuje pojem obvinění a poukazuje se na vznik institutu vznesení obvinění v rámci reformy trestního řízení v r. 1956, pod přímým vlivem celostátní konference KSČ v r. 1956. V širším kontextu se kritizuje nedostatečná, resp. neexistující úprava vznesení obvinění v tr. řádu z r. 1950, která nepřímou umožnila i porušování socialistické zákonitosti (přitom institut vznesení obvinění byl již dávno pevnou součástí trestního procesu v SSSR). Zároveň se však poznamenává, že nedostatek této úpravy (ostatně nikterak nezhoršující ani postavení obviněného ve srovnání s do té doby platnou buržoazní trestněprocesní úpravou) neznamenal, že by se ztrácela demokratická a humanistická povaha trestního řízení z té doby, jako socialistického typu a tedy třídně progresivního charakteru.

V druhé kapitole, která tvoří základ práce, jsou vloženy podmínky rozhodnutí o vznesení obvinění: Vznést (sdělit) obvinění je oprávněn pouze vyšetřovatel (vyhledávací orgán) nebo prokurátor, a to — s jistými výjimkami (neodkladnosti) — jen věcně a místně příslušný. Je vyjádřen názor, že vznesení obvinění lze pokládat někdy i za neodkladný úkon, jak má na mysli ust. § 170 odst. 1 tr. ř., což vede k závěru, že vznést obvinění (a touto formou se všemi důsledky) by mohl výjimečně i vyhledávací orgán ve věcech, ve kterých se má konat vyšetřování. V souvislosti s otázkou subjektu oprávněného k vznesení obvinění jsou zmiňovány i některé problémy týkající se možných kompetenčních konfliktů, dále některé otázky ve vztahu k dožádání, pokynům a souhlasu se vznesením obvinění. Podrobně je pak rozebírán pojem důvodnost obvinění tak, jak vyplývá z ust. § 163 odst. 1 tr. ř. Konstatuje se, že v procesní literatuře a nauce není tento pojem podrobněji, popř. přesvědčivěji vyložen. Přitom se nesouhlasí s názory, které naznačují důvodnost obvinění vykládat přes termín „podezření“, popř. s názory, které pojmy „podezření“ a „obvinění“ ztotožňují. K výkladu pojmu důvodnost obvinění se v práci přistupuje nejprve z hlediska srovnání dikce a smyslu ust. § 163 odst. 1 tr. ř. a § 160 odst. 1 tr. ř. (zahájení trestního stíhání). Zjišťuje se přitom, že mezi zahájením trestního stíhání a vznesením obvinění nemůže být kvalitativního rozdílu, pokud se odhlédne, že zahájení trestního stíhání vyjadřuje stav, kdy pachatel je neznámý (resp. nelze mu vznést obvinění). Kritizují se názory, podle kterých lze zahájit trestní stíhání (ve věci) za situace i „malé“ pravděpodobnosti, že se stal trestný čin. Nesouhlasí se také s pojetím, podle kterého se pokládá za možné vznést obvinění jen v případě, že skutek (ne osoba pachatele) je již jistý (jednoznačně prokázaný), popř. že k vznesení obvinění se vyžaduje vůbec vyšší stupeň pravděpodobnosti než k zahájení trestního stíhání. Popírá se i názor, že při rozšíření vzneseného obvinění je třeba znovu zahajovat trestní stíhání (ve věci) a dovozuje se, že rozšíření vzneseného obvinění tu plní funkci i zahájení trestního stíhání. K pojmu důvodnost obvinění se přichází s využitím kategorie pravděpodobnosti, se kterou se běžně v procesualistické i kriminalistické literatuře operuje. Dochází se k závěru, že důvodné je vznesení obvinění, kdy lze na podkladě zjištěných skutečností konstatovat, že verze „byl spáchán skutek, naplňující příslušnou skutkovou podstatu“ a „byl spáchán určitou osobou“ je pravděpodobnější než verze opačná, tj. „skutek nebyl spáchán“, nebo „nenaplnuje skutkovou podstatu“, či „trestný čin (skutek) byl spáchán, ale jinou osobou“. K tomuto závěru má vyšetřovatel dospět na základě vnitřního hodnocení shromážděných důkazů, aniž ovšem musí, resp. může být přesvědčen o vině obviněného. Názor o tom, že k vznesení obvinění není třeba plného průkazu viny, a v důsledku toho i názor, že nelze požadovat přesvědčení o vině v době vznesení obvinění, je v čs. nauce prakticky jednoznačný. Ne tak již

v sovětské procesní a popř. kriminalistické vědě, kde existují na tuto otázku značně rozdílné názory. Pojetí plného průkazu viny již v době rozhodnutí o vznesení obvinění v SSSR je zřejmě umožněno širší možností výsledku podezřelého podle sovětské úpravy než v čs. trestním řízení. V návaznosti na výklad pojmu „důvodnost obvinění“ se zdůrazňuje důležitost dodržování zásady neprodlenosti učinění (vydání) tohoto rozhodnutí, přičemž je vyjádřen nesouhlas s názory, podle kterých by bylo možné z taktických důvodů s tímto rozhodnutím vyčkávat. Je však třeba uznat důvody odkladu spočívající např. v organizačně pracovní zatíženosti rozhodovacích orgánů. Důležitým kritériem pro zjištění, zda nedošlo k záměrným a nedovoleným odkladům, je okolnost, že v té době nebyly prováděny další vyšetřovací úkony (kromě neodkladných).

V třetí kapitole se vysvětlují obsahové a formální náležitosti rozhodnutí o vznesení obvinění (označení orgánu, který rozhodnutí vydal, dne a místa učinění tohoto rozhodnutí, výrok, důvody stíhání a poučení o opravném prostředku). Při výkladu náležitostí výroku se uvádí, které údaje v popisu skutku jsou obligatorní, jaké nároky je třeba klást z hlediska určitosti uváděných údajů s tím, že z výroku musí být patrné, který trestný čin se v popsaném skutku spatřuje (právní kvalifikace). Dovozuje se, že obviňující tvrzení (výrok) může vycházet i z jen pravděpodobných informací za podmínky, že nositel informace (důkaz) objektivně existuje (je alespoň předběžně dokumentován) a z těchto informací lze učinit závěr v poloze alespoň větší (převažující) pravděpodobnosti existence jednotlivých znaků skutkové podstaty i celé skutkové podstaty v souhrnu. Poznává se přitom, že sovětská úprava vyžaduje do rozhodnutí o obvinění uvádět mnohem více podrobností než československá. Pojem „důvody stíhání“ uvedený v ust. § 163 odst. 2 tr. ř. se chápe jako speciální případ odůvodnění, které nemusí obsahovat stejné náležitosti, jaké předepisuje ust. § 134 odst. 1 písm. a) tr. ř. (tedy mj. nemusí obsahovat i důkazy, o které se rozhodnutí opírá) s tím, že důvody stíhání jsou fakticky jakýmsi rozšířeným výrokem vznesení obvinění rozepisujícím (vysvětlujícím) jednotlivá skutková zjištění, společenskou nebezpečnost činu a právní kvalifikaci. Jde o obdobné stanovisko, jaké zastává zřejmě početnější skupina sovětských procesualistů a kriminalistů (i v této problematice jsou v sovětské nauce rozdílné názory). V té souvislosti se pak poukazuje na druhy důkazů (podkladů), na jejichž základě je rozhodováno a kritizují se názory, že těmito podklady mohou být jen „procesně“ provedené důkazy. Práce se stručně zmiňuje i o některých specifických důkazních materiálech, jako jsou anonymy a operativní poznatky (které nemohou být „podkladem“ pro vznesení obvinění, pokud nejsou prověřeny a alespoň částečně „zoficiálněny“), revizní zprávy (s tím, že nejsou obligatorním podkladem pro rozhodnutí v hospodářských trestních věcech) a sebeobvinění (s tím, že je třeba je zpravidla vždy prověřit). Nakonec se poukazuje na rozdíly mezi vznesením obvinění ve vyšetřování a sdělením obvinění ve vyhledávání, které se týkají jen formy a některých účinků (např. proti sdělení obvinění není stížnost přípustná), nikoli však obsahových náležitostí. Upozorňuje se na nevhodnost termínu „sdělení“ obvinění, který působí nesprávným dojmem, jako že tím má zákon na mysli „oznámení“ rozhodnutí o obvinění. V návaznosti na to se okrajově zmiňuje problém „vyhledávání“ vůbec s tím, že tuto formu přípravného řízení teorie ani praxe z řady důvodů nepokládá za nejšťastnější řešení zejména i poté, co bylo konstituováno objasňování přečinů. Přitom se poukazuje na tendenci v SSSR vyhledávání omezovat (již nyní 2/3 věcí se vyšetřuje) a snad vůbec zrušit. Poznává se, že při objasňování přečinů vznesení obvinění nepřichází v úvahu (účinky vznesení obvinění má až doručení návrhu na potrestání soudu — § 314b tr. ř.). Koná-li se však o přečinu přípravné řízení, pak je nutno rozhodovat o vznesení (sdělení) obvinění se stejnými podmínkami a náležitostmi jako o trestném činu.

Vznesení obvinění patří mezi právní instituty, jejichž význam lze hodnotit z mnoha hledisek. Některé instituty procesního práva, byť i jaksi na první pohled vyjadřují „jen“ formální, vnější stránku věci, představují ve skutečnosti velmi koncentrovaný obsah a smysl, „mají cenu obsahu“ (je-li možno takto parafrázovat známou marxistickou tezi „forma nemá cenu, není-li formou obsahu“). Mezi takové instituty patří i vznesení obvinění.

Tento institut v československém trestním řízení prokázal za dobu své dvacetileté existence plnou životnost. Jeho nejen procesněprávní, ale i politickoprávní konstrukce organicky zapadající do celé demokraticky a humanisticky laděné koncepce československého socialistického trestního procesu (ponechávající zároveň potřebný prostor pro účinný a kriminalisticky kvalifikovaný boj s trestnou činností) se ukázala jako šťastná a právnětechnicky v podstatě bezchybná. Jednotlivé problémy vznikající při aplikaci ustanovení o vznesení obvinění a souvisejících institutů mohou sice působit jisté potíže, lze je však překonat výkladem, popř. upřesněním de lege ferenda. Institut vznesení obvinění významnou měrou přispěl k stabilizaci právních i politických poměrů v oblasti, která patří mezi společensky nejvýznamnější a nejcitlivější. Upevnil právní pořádek a režim v této oblasti v nejširším slova smyslu a zajistil občanům i orgánům trestního řízení významné právní a politické jistoty. Stal se pevnou součástí československého socialistického právního řádu. Jeho význam je zásadní, zásadní netoliko v trestněprocesním smyslu, ale i ve smyslu politickoprávním a kriminalistickobezpečnostním.

Pro praxi z toho vyplývá nezbytnost věnovat realizaci tohoto institutu ve smyslu direktiv zákonodárce mimořádnou pozornost u vědomí toho, že vznesení obvinění patří mezi nejzávažnější procesní (a v jistém smyslu také kriminalistickotaktické) úkony trestního řízení dotýkající se práv a svobod občanských a že je jedním z nejdůležitějších atributů pravomoci vyšetřovatele, které vyžadují od něho co nejpřesnější výklad, nejcitlivější postup i náležitou úroveň právního a kriminalistického myšlení.

ПРЕДЪЯВЛЕНИЕ ОБВИНЕНИЯ В ЧЕХОСЛОВАЦКОМ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОМ УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Резюме

Работа посвящена вопросам уголовно-процессуального института предъявления обвинения, урегулированного положением § 163 УПК ЧССР. Разъясняет политико-правовую и процессуально-правовую сущность этого института. Возникла из двух основных частей кандидатской диссертации, которую автор защитил в 1976 г. на юридическом факультете Карлова университета в Праге и которая кроме того занималась (в следующих частях) процессуальными действиями, непосредственно связанными с предъявлением обвинения, его последствиями, криминалистической тактикой и организацией работы, связанными с предъявлением обвинения.

В первой главе определяется понятие обвинения и указывается на процесс возникновения этого института в связи с реформой уголовного судопроизводства (1956 г.) в соответствии с решениями Общegosударственной конференции КПЧ, состоявшейся в 1956 году. В более широком контексте критикуется неполная законодательная регламентация, точнее — полное отсутствие в УПК 1950 года института предъявления обвинения, что косвенно способствовало также созданию условий для нарушений социалистической законности (в этой связи следует отметить, что институт предъявления обвинения уже долгое время до этого является неотъемлемой составной частью Уголовно-процессуального законодательства СССР). Вместе с тем указывается, что факт отсутствия такой правовой регламентации (впрочем, никоим образом не ухудшающей положения обвиняемого по сравнению с действующим до того времени буржуазным уголовно-процессуальным законодательством) не означал стирание граней демократической и гуманной природы тогдашнего уголовного судопроизводства как судопроизводства социалистического типа, и, следовательно, классово-прогрессивного характера.

Во второй главе, составляющей ядро работы, рассматриваются условия принятия решения о предъявлении обвинения: Предъявить (сообщить) обвинение вправе только следователь (лицо, производящее дознание) либо прокурор, компетентные по роду дел и территориально, за некоторыми изъятиями (неотложность). Высказывается мнение о том, что предъявление обвинения порою можно считать и в качестве неотложного действия, как это имеет в виду положение абз. 1 § 170 УПК. Отсюда можно сделать вывод о том, что обвинение по делам подлежащим расследованию (со всеми последствиями применения упомянутой разновидности предъявления обвинения) в порядке исключения могло бы предъявить и лицо, производящее дознание. В связи с вопросом относительно субъекта, пользующегося правом предъявить обвинение, затрагиваются и некоторые проблемы, касающиеся возможных компетенционных споров, а также некоторые вопросы в отношении поручений, указаний и санкционирования предъявления обвинения. Далее подробно раскрывается понятие обоснованности обвинения, как это проистекает из положения абз. 1 § 163 УПК. Здесь же констатируется, что в процессуальной литературе и науке данное понятие более подробно и более убедительно не раскрыто. При этом высказывается несогласие с воззрениями, согласно которым обоснованность обвинения следовало бы истолковывать посредством термина „подозрение“, а также с воззрениями, сводящимися к отождествлению понятий „подозрение“ и „обвинение“. Раскрытие понятия „обоснованность обвинения“ дается в работе главным образом путем сопоставления и смысла

положений абз. 1 § 163 УПК и абз. 1 § 160 УПК (возбуждение уголовного дела). Отсюда проистекает, что между возбуждением уголовного дела и предъявлением обвинения не может быть качественного различия, если отвлечься от того факта, что возбуждение уголовного дела имеет место тогда, когда преступник неизвестен (или нет возможности предъявить ему обвинение). Подвергаются критике взгляды, согласно которым возбуждение уголовного дела (по факту преступления) представляется возможным в ситуации даже „небольшой“ вероятности, когда имело место совершение преступления. Высказывается также несогласие с трактовкой, согласно которой считается возможным предъявить обвинение лишь в том случае, когда факт с признаками преступления (не личность преступника) уже достоверно установлен (однозначно подтвержден), а также с тем, что для предъявления обвинения вообще-то требуется наличие более высокой степени вероятности, нежели для возбуждения уголовного дела. Оспаривается также мнение о том, что в случае расширения предъявленного обвинения следует вновь возбуждать уголовное дело (по факту преступления) и указывается на то обстоятельство, что расширение предъявленного обвинения выполняет здесь также функцию возбуждения уголовного дела. Определение понятия „обоснованность обвинения“ обусловлено использованием категории вероятности, широко используемой в процессуалистической и криминалистической литературе. Делается вывод о том, что предъявление обвинения считается обоснованным тогда, когда основываясь на установленных фактах, можно констатировать, что версии „имело место совершения деяния с признаками преступления“ и „деяние совершено определенным лицом“ являются более вероятными, чем противоположные версии, как-то: „совершение деяния не имело места“ или „не образует состав преступления“ или же „преступление (деяние с признаками преступления) совершено, но другим лицом“. К такому выводу следователь должен прийти путем личной оценки добытых им доказательств, причем, конечно, он обязательно должен либо может быть убежден в виновности обвиняемого. Мнение о том, что для предъявления обвинения не требуется полного подтверждения виновности, а в силу этого и мнение о том, что невозможно требовать убеждения в наличии виновности в момент предъявления обвинения — в чехословацкой науке фактически однозначны. Иначе обстоит дело в советской процессуальной и криминалистической науке, где имеются по данному вопросу значительные расхождения. Трактовка относительно полного подтверждения виновности уже в момент принятия решения о предъявлении обвинения в СССР, очевидно, продиктована наличием более широких возможностей допроса подозреваемого согласно советскому законодательству в отличие от регламентации данного вопроса в чехословацком уголовном процессе. В увязке с раскрытием понятия „обоснованность обвинения“ подчеркивается важность соблюдения принципа безотлагательности принятия такого решения (вынесения постановления), причем высказывается несогласие с воззрениями, согласно которым по тактическим соображениям представляется возможным медлить с принятием такого решения. Однако следует согласиться с доводами отлагательства, заключающимися, скажем, в большой загруженности работников, компетентных принять соответствующее решение. Вопрос о том, имели ли место преднамеренные и незаконные отлагательства, решается с помощью такого важного критерия, каковым является установление факта, что в данный период времени другие следственные действия (кроме неотложных) не производились.

В третьей главе дается разъяснение структуры постановления о предъявлении обвинения (наименование органа, вынесшего постановление о предъявлении обвинения, указание даты и места принятия такого решения, резолютивная часть, основания привлечения к ответственности и разъяснение порядка обжалования) с точки зрения его содержания и формы. Излагая структуру резолютивной части указывается, какие данные относительно деяния являются обязательными, какие требова-

ния следует предъявлять с точки зрения конкретности приводимых данных, с тем чтобы из резолютивной части явствовало, какое же преступление усматривается в описанном деянии (юридическая квалификация). Исходя из этого указывается, что обвиняющее утверждение (резолютивная часть) может базироваться также на вероятностных данных при условии, что носитель информации (доказательство) объективно существует (по крайней мере таковой предварительно задокументирован) и что на основе этих сведений можно сделать заключение, сводящееся по меньшей мере к констатации большей (превалирующей) вероятности наличия отдельных признаков состава преступления и состава преступления в совокупности. При этом отмечается тот факт, что согласно советскому уголовно-процессуальному законодательству по сравнению с чехословацкой регламентацией требуется приводить в постановлении о предъявлении обвинения значительно больше подробностей. Термин „основания привлечения к ответственности“, содержащийся в положении абз. 2 § 163 УПК, следует понимать как особый случай мотивировки, которая не обязательно должна содержать в себе те же самые реквизиты, каковы предусмотрены положением абз. 1 п. а) § 134 УПК (т. е. кроме прочего не обязательно должна обнимать собой (мотивировка) и доказательства, на которых постановление базируется. При этом основания привлечения к ответственности являются фактически определенного рода расширением резолютивной части постановления о предъявлении обвинения, дающим более подробное описание (разъяснение) отдельных фактических данных, общественной опасности преступления и юридической квалификации. Аналогичного мнения придерживается, очевидно, и более крупная группа советских процессуалистов и криминалистов (и на данную проблематику в советской науке имеются различные взгляды). В этой связи приводятся виды доказательств („исходных материалов“), служащих принятию решений, и критикуются взгляды относительно того, что таковыми исходными материалами могут быть только „в процессуальном порядке“ исследованные доказательства. В работе кратко упоминаются и некоторые специфические доказательственные материалы, каковыми являются анонимы и оперативные данные (которые не могут служить в качестве „исходных материалов“ для предъявления обвинения, поскольку не будут перепроверены и до придания им по крайней мере частичного „официального характера“), акты ревизий (с тем, что таковые не являются обязательным исходным материалом для принятия решений по хозяйственным преступлениям) и самооговоры (с тем, что таковые, как правило, необходимо во всяком случае перепроверять). И, наконец, приводятся различия между предъявлением обвинения при производстве следствия и сообщением обвинения при производстве дознания, касающиеся лишь формы и некоторых последствий (например, обжалование сообщения обвинения недопустимо), а не содержательной структуры. Указывается на научный выбор термина „сообщение“ обвинения, вызывающего ложное впечатление, как будто тем самым закон имеет в виду „объявление“ постановления о предъявлении обвинения. В этой связи бегло затрагивается проблема „дознания“ с тем, что данную разновидность предварительного расследования теория и практика по ряду причин не считают вполне удачной, в частности, и после установления порядка раскрытия уголовных проступков. При этом указывается, что в СССР проявляется тенденция к ограничению дознания (уже в настоящее время следствие производится по 2/3 из общего количества дел), а может быть и к полной его отмене. Отмечается тот факт, что при раскрытии уголовных проступков предъявление обвинения не имеет места (сила действия предъявления обвинения наступает только лишь в результате передачи материалов дела в суд — § 314б УПК). Но если по уголовному проступку производится предварительное расследование, то необходимо решать вопрос о предъявлении (сообщении) обвинения в таком же порядке как это имеет место в отношении уголовного преступления.

Предъявление обвинения относится к правовым институтам, значение которых можно расценивать в различных ракурсах. Некоторые институты процессуального права, хотя, на первый взгляд, отражают „лишь“ формальную, внешнюю сторону дела, фактически представляют собой весьма концентрированное содержание и смысл — „имеют цену содержания“ (парафразируя общеизвестный марксистский тезис: „Форма не имеет значения, поскольку не есть формой содержания“). К числу таких институтов относится и предъявление обвинения.

Этот институт на протяжении своего двадцатилетнего существования в чехословацком уголовно-процессуальном законодательстве продемонстрировал свою полную жизнеспособность. Не только процессуально-правовая, но и политико-правовая конструкция последнего, органически сливающаяся со всей демократически и гуманистически построенной концепцией чехословацкого социалистического уголовного процесса (одновременно предоставляющая необходимое пространство для действенной и криминалистически квалифицированной борьбы с преступностью), оказалась весьма удачной и в правовом и техническом отношениях по сути дела безошибочной. Правда, некоторые проблемы, возникающие в связи с применением положений о предъявлении обвинения и связанных с этим институтов, могут вызвать некоторые трудности, преодоление которых представляется возможным путем толкования либо их уточнения *de lege ferenda*. Институт предъявления обвинения в значительной степени способствовал стабилизации правовой и политической обстановки в сфере, относящейся с точки зрения всего общества к числу наиболее важных и наиболее уязвимых. Способствовал укреплению правопорядка и режима в данной сфере в наиболее широком смысле слова, предоставив гражданам и правоохранительным органам важнейшие юридические и политические гарантии правильного применения норм социалистического права. Он же стал неотъемлемой составной частью чехословацкого социалистического правопорядка. Его значение принципиально, да и не только в уголовно-правовом смысле, но и в политико-правовом и криминалистическо-практическом отношениях.

Отсюда проистекает для практики необходимость уделять реализации данного института в смысле установки законодателя особое внимание, отдавая себе отчет в том, что предъявление обвинения относится к числу наиважнейших процессуальных (а в известной мере и криминалистическо-тактических) действий в рамках уголовного процесса, затрагивающих гражданские права и свободы, являясь одним из самых важных артибутов правомочия следователя, требующих от него наиточнейшего толкования, самого чуткого подхода и соответствующий уровень юридического и криминалистического мышления.

ÜBER DIE ERHEBUNG DER ANSCHULDIGUNG IM TSCHECHOSLOW. VORBEREITENDEN STRAFVERFAHREN

Resumé

Die Arbeit ist dem strafprozessualen Institut der Erhebung der Anschuldigung gewidmet, das in den Bestimmungen des § 163 Strafprozessordnung der ČSSR geregelt ist. Beleuchtet wird das politischrechtliche und prozessrechtliche Wesen dieses Instituts. Die Arbeit entstand aus den grundlegenden Teilen der Kandidatendissertation, die der Verfasser im Jahre 1976 an der juristischen Fakultät der Karlsuniversität verteidigte und die sich ausserdem (in weiteren Teilen) mit den Prozesshandlungen, die unmittelbar an die Erhebung der Anschuldigung anknüpfen, mit den Wirkungen der Entscheidung über die Erhebung der Anschuldigung und mit der kriminalistischen Taktik und der Organisation des Vorgehens bei der Erhebung der Anschuldigung beschäftigte.

Im ersten Kapitel wird der Begriff der Anschuldigung definiert und auf die Entstehung des Instituts der Erhebung der Anschuldigung im Rahmen der Reform des Strafverfahrens im Jahre 1956, unter dem direkten Einfluss der Gesamtstaatlichen Konferenz der KPTsch im Jahre 1956, verwiesen. Im breiteren Kontext wird die ungenügende, bzw. nicht existierende Regelung der Erhebung der Anschuldigung in der St. P. O. aus dem Jahre 1950 kritisiert, die indirekt auch die Verletzung der sozialistischen Gesetzlichkeit ermöglichte (wobei das Institut der Erhebung der Anschuldigung schon lange fester Bestandteil des Strafprozesses in der UdSSR war). Gleichzeitig wird jedoch bemerkt, dass der Mangel dieser Regelung (die im übrigen keineswegs die Stellung des Beschuldigten im Vergleich mit der bis dahin geltenden bürgerlichen strafprozessualen Regelung verschlechterte) keineswegs bedeutete, dass der demokratische und humanistische Charakter des Strafverfahrens aus jener Zeit, sein sozialistischer Typ und daher sein klassenmässig fortschrittlicher Charakter verloren gingen.

Im zweiten Kapitel, das die Grundlage der Arbeit bildet, werden die Bedingungen für die Entscheidung über die Erhebung der Anschuldigung erläutert: Die Anschuldigung zu erheben (mtizuteilen) ist bloss der Untersuchungsbeamte (das Ermittlungsorgan) oder der Prokurator berechtigt, und dies – mit bestimmten Ausnahmen (wegen Unaufschiebbarkeit) – nur der sachlich und örtlich zuständige. Zum Ausdruck gebracht wird die Ansicht, dass die Erhebung der Anschuldigung manchmal auch als unaufschiebbarer Akt betrachtet werden kann, wie es die Bestimmung des § 170 Abs. 1 St. P. O. im Auge hat, was zu der Schlussfolgerung führt, dass die Anschuldigung (und in dieser Form mit allen Folgen) ausnahmsweise in Sachen, in denen eine Untersuchung stattfinden soll, auch durch das Ermittlungsorgan erhoben werden kann. Im Zusammenhang mit der Frage des zur Erhebung der Anschuldigung berechtigten Subjektes werden auch einige Probleme erwähnt, die sich auf mögliche Kompetenzkonflikte beziehen, weiter einige Fragen in Bezug auf das Ersuchschreiben, die Weisungen und die Zustimmung zur Erhebung der Anschuldigung. Ausführlich wird dann der Begriff der Begründetheit der Anschuldigung untersucht, so wie er sich aus der Bestimmung des § 163 Abs. 1 St. P. O. ergibt. Es wird konstatiert, dass in der Prozessliteratur und Lehre dieser Begriff nicht eingehender, bzw. überzeugender dargelegt wird. Dabei wird nicht den Ansichten zugestimmt, die die Begründetheit der Anschuldigung andeutungsweise mit Hilfe des Ausdrucks „Verdacht“ erklä-

ren, bzw. den Ansichten, die die Begriffe „Verdacht“ und „Anschuldigung“ identifizieren. An die Darlegung des Begriffs der Begründetheit der Anschuldigung wird in der Arbeit zuerst vom Standpunkt der Vergleichung des Wortlautes und des Sinnes der Bestimmungen des § 163 Abs. 1 St. P. O. und des § 160 Abs. 1 St. P. O. (Eröffnung der Strafverfolgung) herangegangen. Dabei wird festgestellt, dass zwischen der Eröffnung der Strafverfolgung und der Erhebung der Anschuldigung kein qualitativer Unterschied bestehen kann, soweit davon abgesehen wird, dass die Eröffnung der Strafverfolgung den Stand ausdrückt, wo der Täter unbekannt ist (resp. die Anschuldigung gegen ihn nicht erhoben werden kann). Kritisiert werden Ansichten, wonach die Strafverfolgung (in der Sache) in der Situation, in der „geringe“ Wahrscheinlichkeit besteht, dass eine Straftat begangen wurde, eingeleitet werden kann.

Nicht zugestimmt wird auch der Auffassung, wonach es für möglich gehalten wird, die Anschuldigung nur im Falle zu erheben, dass die Tat (nicht die Person des Täters) schon feststeht (eindeutig erwiesen ist), bzw. dass zur Erhebung der Anschuldigung überhaupt ein höherer Grad der Wahrscheinlichkeit erforderlich ist als zur Einleitung der Strafverfolgung. Bestritten wird auch die Ansicht, dass bei einer Ausweitung der erhobenen Anschuldigung die Strafverfolgung (in der Sache) von neuem eingeleitet werden muss und es wird dargelegt, dass die Ausweitung der erhobenen Anschuldigung hier auch die Funktion der Eröffnung der Strafverfolgung erfüllt. Zum Begriff der Begründetheit der Anschuldigung gelangt man unter Ausnützung der Kategorie der Wahrscheinlichkeit, mit der üblicherweise in der prozessualistischen und kriminalistischen Literatur operiert wird. Man gelangt zum Schluss, dass die Erhebung der Anschuldigung begründet ist, sobald sich auf Grund der festgestellten Tatsachen konstatieren lässt, dass die Version „die den entsprechenden Tatbestand erfüllende Tat wurde begangen“ und „wurde von einer bestimmten Person begangen“ wahrscheinlicher ist als die entgegengesetzte Version d. i. „die Tat wurde nicht begangen“ oder „erfüllt nicht den Tatbestand“ oder „die Straftat (Handlung) wurde begangen, aber von einer anderen Person“. Zu diesem Schluss soll der Untersuchungsbeamte auf Grund der inneren Wertung der gesammelten Beweise gelangen, ohne dass er jedoch von der Schuld des Beschuldigten überzeugt sein müsste oder könnte. Die Ansicht darüber, dass zur Erhebung der Anschuldigung der volle Schuldbeweis nicht notwendig ist, und infolgedessen auch die Ansicht, dass zur Zeit der Erhebung der Anschuldigung nicht die Überzeugung von der Schuld gefordert werden kann, ist in der tschechoslowakischen Lehre praktisch eindeutig.

Nicht so bereits in der sowjetischen Prozess- und event. kriminalistischen Wissenschaft, wo bezüglich dieser Frage recht verschiedene Ansichten existieren. Die Auffassung des vollen Schuldbeweises bereits zur Zeit der Entscheidung über die Erhebung der Anschuldigung ist in der UdSSR offenbar durch die grössere Möglichkeit des Verhörs des Verdächtigen laut der sowjetischen Regelung im Vergleich zum tschechoslowakischen Strafverfahren gegeben. In Anknüpfung an die Darlegung des Begriffs „Begründetheit der Anschuldigung“ wird die Wichtigkeit der Einhaltung des Grundsatzes der unverzüglichen Fällung (Herausgabe) dieser Entscheidung betont, wobei die Nichtübereinstimmung mit den Ansichten, nach denen aus taktischen Gründen mit dieser Entscheidung zugewartet werden könnte, zum Ausdruck gebracht wird. Allerdings ist es notwendig, die Gründe eines Aufschubs anzuerkennen, die zum Beispiel in der organisatorisch-arbeitsmässigen Überlastung der entscheidenden Organe beruhen. Ein wichtiges Kriterium für die Feststellung, ob es nicht zu absichtlichen und nicht gestatteten Verzögerungen kam, ist der Umstand, dass in dieser Zeit keine weiteren Untersuchungsakte (ausser unaufschiebbaren) vorgenommen wurden.

Im dritten Kapitel werden die inhaltlichen und formellen Erfordernisse der Entscheidung über die Erhebung der Anschuldigung erläutert. (Die Bezeichnung des Organs, das die Entscheidung herausgab, Tag und Ort der Herausgabe der Entscheidung, der Ausspruch, die Verfolgungsgründe und die Belehrung über das Rechtsmittel.) Bei der Darlegung der Erfordernisse der Ausspruches wird angeführt, welche Angaben in der Beschreibung der Tat obligatorisch sind, welche Ansprüche vom Standpunkt der Bestimmtheit der angeführten Angaben zu stellen sind, derart, dass aus dem Ausspruch klar sein muss, welche strafbare Handlung in der beschriebenen Tat erblickt wird (juristische Qualifikation). Es wird ausgeführt, dass die beschuldigende Behauptung (Ausspruch) auch bloss von wahrscheinlichen Informationen ausgehen kann, unter der Bedingung, dass der Träger der Information (Beweis) objektiv existiert (wenigstens vorläufig dokumentiert ist) und dass aus diesen Informationen eine Schlussfolgerung auf wenigstens höherem (überwiegendem) Niveau der Wahrscheinlichkeit für die Existenz der einzelnen Merkmale des Tatbestandes und des gesamten Tatbestandes im Ganzen gezogen werden kann. Dabei wird bemerkt, dass die sowjetische Regelung es erfordert, in der Entscheidung über die Anschuldigung viel mehr Einzelheiten anzuführen, als die tschechoslowakische. Der Begriff „Verfolgungsgründe“, der in der Bestimmung des § 163 Abs. 2 St. P. O. angeführt ist, wird als Spezialfall der Begründung aufgefasst, die nicht dieselben Erfordernisse enthalten muss, wie sie die Bestimmung des § 134 Abs. 1 lit. a) St. P. O. vorschreibt (also unter anderem nicht auch die Beweise enthalten muss, auf die sich die Entscheidung stützt) derart, dass die Verfolgungsgründe faktisch eine Art erweiterten Ausspruches über die Erhebung der Anschuldigung darstellen, der die einzelnen Tatfeststellungen, die gesellschaftliche Gefährlichkeit der Tat und die juristische Qualifikation ausführlich beschreibt (erklärt). Es handelt sich um einen ähnlichen Standpunkt, wie er offensichtlich von einer zahlreicheren Gruppe sowjetischer Prozessualisten und Kriminalisten (auch in dieser Problematik gibt es in der sowjetischen Theorie verschiedene Ansichten) vertreten wird. In diesem Zusammenhang wird dann auf die Arten der Beweise (Unterlagen) verwiesen, auf deren Grundlage entschieden wird, und kritisiert werden die Ansichten, dass solche Unterlagen nur „prozessual“ durchgeführte Beweise sein können. Die Arbeit erwähnt kurz auch einige spezifische Beweismaterialien, wie Anonyma und operative Erkenntnisse (die nicht „Unterlage“ zur Erhebung der Anschuldigung sein können, soweit sie nicht überprüft und wenigstens teilweise „offiziell gemacht“ wurden), Revisionsberichte (mit dem Bemerkten, dass sie keine obligatorische Unterlage für die Entscheidung in Wirtschaftsstrafsachen sind) und Selbstbeschuldigungen (mit dem Bemerkten, dass sie in der Regel immer überprüft werden müssen). Zu guter Letzt wird auf die Unterschiede zwischen der Erhebung der Anschuldigung in der Untersuchung und der Mitteilung der Anschuldigung im Ermittlungsverfahren verwiesen, die sich nur auf die Form und einige Wirkungen (z. B. ist gegen die Mitteilung der Anschuldigung keine Beschwerde zulässig), keineswegs jedoch auf die inhaltlichen Erfordernisse beziehen. Es wird darauf aufmerksam gemacht, dass der Terminus „Mitteilung“ der Anschuldigung, der den falschen Eindruck erweckt, dass das Gesetz damit die „Mitteilung“ der Entscheidung über die Anschuldigung meint, nicht am Platze ist. In Anknüpfung daran wird beiläufig das Problem des „Ermittelns“ im Ganzen mit dem Bemerkten erwähnt, dass diese Form des vorbereitenden Verfahrens weder die Theorie noch die Praxis aus einer Reihe von Gründen für die glücklichste Lösung hält, besonders auch nachdem die Aufklärung der Übertretungen konstituiert wurde. Dabei wird auf die in der UdSSR bestehende Tendenz verwiesen, die Ermittlungen zu beschränken (jetzt schon werden 2/3 der Sachen untersucht) und vielleicht überhaupt aufzuheben. Es wird bemerkt, dass bei der Aufklärung von Übertretungen die Erhebung der Anschuldi-

gung nicht in Frage kommt (die Wirkung der Erhebung der Anschuldigung kommt erst der Zustellung des Antrages auf Bestrafung an das Gericht gleich — § 314b St. P. O.). Falls jedoch wegen einer Übertretung ein vorbereitendes Verfahren stattfindet, dann muss über die Erhebung (Mitteilung) der Anschuldigung unter denselben Bedingungen und Erfordernissen wie über eine Straftat entschieden werden.

Die Erhebung der Anschuldigung gehört zu jenen Rechtsinstituten, deren Bedeutung von vielen Standpunkten aus gewertet werden kann. Einige Institute des Prozessrechts stellen, wenn sie auch auf den ersten Blick gleichsam „nur“ die formelle, äusserliche Seite der Sache zum Ausdruck bringen, in Wirklichkeit einen sehr konzentrierten Inhalt und Sinn dar, „haben Inhaltswert“ (wenn man so die bekannte marxistische These, dass „die Form keinen Wert hat, wenn sie nicht die Form eines Inhalts ist“ parafrasieren kann). Zu solchen Instituten gehört auch die Erhebung der Anschuldigung.

Dieses Institut bewies im tschechoslowakischen Strafverfahren während der Zeit seiner zwanzigjährigen Existenz volle Lebenskraft. Seine nicht nur prozessrechtliche, sondern auch politischrechtliche Konstruktion, die organisch zu der gesamten demokratisch und humanistisch abgestimmten Konzeption des tschechoslowakischen sozialistischen Strafprozesses passt (wobei sie gleichzeitig den notwendigen Spielraum für den wirksamen und kriminalistisch qualifizierten Kampf mit der strafbaren Tätigkeit freilässt), erwies sich als glücklich und rechtstechnisch im Wesen fehlerlos. Einzelne Probleme, die bei der Applikation der Bestimmungen über die Erhebung der Anschuldigung und der zusammenhängenden Institute entstehen, können zwar gewisse Schwierigkeiten verursachen, es ist jedoch möglich, sie durch die Interpretation bzw. Präzisierung de lege ferenda zu überwinden. Das Institut der Erhebung der Anschuldigung wirkte in bedeutendem Masse zur Stabilisierung der rechtlichen und politischen Verhältnisse auf einem Gebiet, das zu den gesellschaftlich bedeutendsten und empfindlichsten gehört. Es befestigte die Rechtsordnung und das Regime auf diesem Gebiet im weitesten Sinn des Wortes und sicherte den Bürgern und den Organen des Strafverfahrens weitreichende rechtliche und politische Garantien zu. Es wurde zum festen Bestandteil der tschechoslowakischen sozialistischen Rechtsordnung. Seine Bedeutung ist grundsätzlich, u. zw. grundsätzlich nicht nur im strafprozessualen Sinn, sondern auch im politischrechtlichen und kriminalistisch-sicherheitspolizeilichen Sinn.

Für die Praxis ergibt sich daraus die Notwendigkeit, der Realisierung dieses Instituts im Sinne der Direktiven des Gesetzgebers ausserordentliche Aufmerksamkeit zu widmen, im Bewusstsein dessen, dass die Erhebung der Anschuldigung zu den gewichtigsten prozessualen (und in gewissem Sinne auch kriminalistisch-taktischen) Akten des Strafverfahrens gehört, dass sie die bürgerlichen Rechte und Freiheiten berührt und eines der wichtigstens Attribute der Rechtsbefugnis des Untersuchungsbeamten ist, die von diesem die genaueste Interpretation, das rücksichtsvollste Vorgehen und ein angemessenes Niveau des juristischen und kriminalistischen Denkens erfordert.

**ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE
IURIDICA 1980 — MONOGRAPHIA XXXIV
UNIVERZITA KARLOVA PRAHA**

JUDr. Pavel Vojna, CSc.

VZNESENÍ OBVINĚNÍ

V ČS. PRÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ

TRESTNÍM

Redakční rada časopisu: prof. JUDr. Zdeněk Lukeš, CSc. (předseda); JUDr. Karel Malý, CSc. (tajemník); doc. JUDr. Dagmar Císařová, CSc.; prof. JUDr. Jaromír Kincl, DrSc.; prof. JUDr. ing. Eduard Kučera, DrSc.; doc. JUDr. Jiří Švestka, CSc.

Prorektor-editor prof. RNDr.
Václav Prosser, CSc.

Odpovědný redaktor
doc. RNDr. Jiří V. Cerný, CSc.

Vedoucí univerzitní edice
PhDr. Zdeňka Vávrová-Rejšková

Graficky upravil Jaroslav Příbramský

Z nové sazby písmem Primus vytiskl Tisk, knižní
výroba, n. p., Brno, závod 1

Náklad 500 výtisků

Vydání 1.

Kčs 10,—